

JUOZAS GALKUS

LIETUVOS
VYTIS

THE VYTIS
OF LITHUANIA

JUOZAS GALKUS

THE VYTIS
OF LITHUANIA

Vilnius Academy of Arts Press
2009

JUOZAS GALKUS

LIETUVOS
VYTIS

Vilniaus dailės akademijos leidykla
2009

RÉMÉJAI
SPONSORS

Lietuvos tūkstantmečio minėjimo direkcija
Directorate for the Commemoration of the Millennium of Lithuania

Kultūros rėmimo fondas
Lithuanian Culture Support Foundation

RECENTAI
REVIEWERS

Vidmantas Jankauskas
habil. dr. Rūta Janonienė
dr. Edmundas Rimša

Dailininkas / Design by **Juozas Galkus**
Dailininkė maketuotoja / Layout by **Rasa Janulevičiūtė**
Redaktorė / Edited by **Teresė Valiuvienė**
Vertėja / Translated by **Diana Bartkutė Barnard**
Vertimo redaktorius / Translation edited by **Kenneth Besford**

ISBN 978-9955-854-44-9

© Juozas Galkus, 2009
© Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2009

PADÉKA	8	ACKNOWLEDGEMENTS
PRATARMĖ	11	PREFACE
GEDIMINAIČIŲ LIETUVA	13 (IL. 79)	LITHUANIA OF THE GEDIMINIDS
ABIEJŲ TAUTŲ RESPUBLIKA	31 (IL. 133)	THE COMMONWEALTH OF TWO NATIONS
SVETIMŪJŲ PRIESPAUDOJE	41 (IL. 215)	UNDER FOREIGN OPPRESSION
NEPRIKLAUSOMYBĖS DVIDEŠIMTMETIS	49 (IL. 235)	TWENTY YEARS OF INDEPENDENCE
KARAS IR OKUPACIJA	59 (IL. 311)	THE WAR AND THE OCCUPATION
DABARTINĖ LIETUVA	65 (IL. 355)	THE LITHUANIA OF TODAY
ILIUSTRACIJOS	79	ILLUSTRATIONS
Iliustracijų sąrašas	403	List of Illustrations
Santrumpos	420	Abbreviations
Literatūra	422	Literature

PADEKA / ACKNOWLEDGEMENTS

Knygai iliustruoti savo fondais maloniai leido pasinaudotisios institucijos ir kolekcininkai:

The following institutions and collectors kindly permitted the use of their valuable resources for the illustrations in this book:

Armijos muziejus, Stokholmas
Army Museum, Stockholm

Arsenalo biblioteka, Paryžius
Arsenal Library, Paris

Austrijos nacionalinė biblioteka, Viena
Austrian National Library, Vienna

Bavarijos valstybinė biblioteka, Miunchenas, Vokietija
Bavarian State Library, Munich, Germany

Biržų krašto muziejus „Séla“
‘Séla’ Museum of Biržai region, Lithuania

Drezdeno valstybiniai meno rinkiniai: Ginklų rūmai,
„Grünes Gewölbe“ (Žalieji skliautai), Porceliano rinkiniai,
Vokietija

Dresden State Art Collections: The Armoury,
‘Grünes Gewölbe’ (Green Vault), Porcelain Collection,
Germany

Gdansko rotušė, Lenkija
Main Town Hall of Gdańsk, Poland

Genocido aukų muziejus, Vilnius
Museum of Genocide Victims, Vilnius

Jasna Guros paulinų vienuolynas, Čenstakava, Lenkija
The Jasna Góra Pauline Monastery, Częstochowa, Poland

Krokuvos nacionalinis muziejus, Lenkija
National Museum in Cracow, Poland

Krokuvos nacionalinio muziejaus
Kunigaikščių Čartoriskių fondas, Lenkija
Czartoryski Foundation of the National Museum
in Cracow, Poland

Latvijos centrinis valstybinis istorijos archyvas, Ryga
State Historical Archive of Latvia, Riga

Lenkijos valstybės pradžios muziejus, Gniezna
Museum of the Origins of the Polish State, Gniezno

Lenkų kariuomenės muziejus, Varšuva
Polish Military Museum, Warsaw

Lietuvos banko muziejus, Vilnius
Museum of the Bank of Lithuania, Vilnius

Lietuvos dailės muziejus, Vilnius
Lithuanian Art Museum, Vilnius

Lietuvos heraldikos komisijos archyvas, Vilnius
Archive of the Lithuanian Heraldry Commission, Vilnius

Lietuvos mokslo akademijos biblioteka, Vilnius
Library of the Lithuanian Academy of Sciences, Vilnius

Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka, Vilnius
Martynas Mažvydas National Library of Lithuania, Vilnius

Lietuvos nacionalinis muziejus, Vilnius
Lithuanian National Museum, Vilnius

Lietuvos Respublikos prezidentūra
Office of the President of the Republic of Lithuania

Lietuvos valstybės istorijos archyvas, Vilnius
State History Archive of Lithuania, Vilnius

Liublino muziejus, Lenkija
Lublin Museum, Poland

Lvovo meno galerija, Ukraina
Lviv Art Gallery, Ukraine

Lvovo Stepaniko universiteto biblioteka, Ukraina
Library of Stefanik University in Lviv, Ukraine

Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus, Kaunas
M. K. Čiurlionis National Art Museum in Kaunas, Lithuania

Obelių istorijos muziejus, Rokiškio r. Obelai History Museum, Rokiškis region, Lithuania	Vavelio karalių pilis, Krokuva, Lenkija Wawel Royal Castle, Cracow, Poland
Nacionalinis muziejus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmai, Vilnius National Museum – Palace of Grand Duchy of Lithuania, Vilnius	Vavelio katedra, Krokuva, Lenkija Wawel Cathedral, Cracow, Poland
Olesko pilies muziejus. Lvovo meno galerija, Ukraina Olesko Castle Museum. Lviv Art Gallery, Ukraine	Vilniaus arkikatedra bazilika Vilnius Cathedral Basilica
Poznanés Dievo Kūno bažnyčia, Lenkija Corpus Christi Church in Poznań, Poland	Vilniaus pilių direkcija Directorate of the Castles of Vilnius
Prūsijos kultūros paveldo slaptasis valstybės archyvas, Berlynas Secret State Archives of the Prussian Cultural Heritage Foundation, Berlin	Vilniaus santuokų rūmai Palace of the Registry Office of Vilnius
Rokiškio krašto muziejus Museum of Rokiškis Region, Lithuania	Vilniaus universitetas Vilnius University
Saksonijos vyriausiasis valstybės archyvas, Drezdenas, Vokietija Saxonian State Archives, Dresden, Germany	Vilniaus dailės akademijos biblioteka Library of Vilnius Academy of Arts
Šiaulių „Aušros“ muziejus ‘Aušra’ Museum of Šiauliai, Lithuania	Voluinės kraštotoyros muziejus, Luckas, Ukraina Volyn Regional Museum, Lutsk, Ukraine
Švedijos karalių rūmai, Stokholmas The Royal Court of Sweden, Stockholm	Vytauto Didžiojo karo muziejus, Kaunas Vytautas Magnus War Museum, Kaunas, Lithuania
Švedijos nacionalinis archyvas, Stokholmas National Archives of Sweden, Stockholm	Juozas Adomonis, Vilnius Vytautas Gudelis, Vilnius Zigfridas Jankauskas, Vilnius Dominykas Kaubrys, Druskininkai Vilius Kavaliauskas, Vilnius Aniceta Krajiniénė, Joniškis Rimvydas Racėnas, Vilnius Vytis Ramanauskas, Vilnius Stanislovas Sajauskas, Kaunas Antanas Šakalys, Vilnius Juozas Šalkauskas, Vilnius Jonas Varnas, Vilnius
Trakų istorijos muziejus Trakai History Museum, Lithuania	
Varšuvos karalių pilis Warsaw Royal Castle	
Varšuvos nacionalinis muziejus National Museum in Warsaw	
Varšuvos Šv. Jono katedra St John's Cathedral in Warsaw	
Varšuvos vyriausiasis senųjų aktų archyvas Central Archives of Ancient Acts in Warsaw	<i>Autorius ir leidykla visiems nuoširdžiai dekoja.</i> <i>The author and the publishers express their sincere thanks to them all.</i>

PRATARMĖ

PREFACE

Lietuvos herbas *Vytis* tautą lydi gyvenime ir žygiuose jau septintas šimtmetis. Jo vedami lietuvių pulkai kovojo Žalgirio ir Oršos laukuose, ējo į XIX a. sukilimus prieš caro priespaudą, XX a. pradžioje kūrė modernią Lietuvos respubliką. Su Vyčio ženklu širdyse kilome prieš sovietinę okupaciją, dainavome mitinguose Sąjūdžio metais. Dabar *Vytis* simboliuoja šiuolaikinę Lietuvą visame pasaulyje – ji galima pamatyti jaukiuose Europos miesteliuose, Amerikos didmiesčiuose ir netgi Afganistano platybėse.

Atgimusios Lietuvos istorikai ypač intensyviai tyrinėja valstybės praeitį. Nieuomet anksčiau mokslininkai neturėjo tokų palankių sąlygų prieiti prie Europos šalyse išblaškytos Lietuvos istorijos medžiagos, taip pat ir ikonografijos, heraldikos. Tyrinėjami, skelbiami užsienio ir Lietuvos archyvuose saugomi dokumentai, jie tampa žinomi, prieinami plačiajai visuomenei.

Lietuvos vardo paminėjimo tūkstantmečio proga išleistos knygos „Lietuvos *Vytis*“ dėmesio centre – ikonografinė medžiaga. Čia pateikta daugiau kaip 550 įdomiausių Vyčio atvaizdų, surinktų iš Lietuvos, Lenkijos, Vokietijos, Ukrainos ir kitų šalių archyvų, muziejų, bibliotekų, privačių kolekcijų. Visa medžiaga chronologiškai padalyta į šešis skyrius. Kiekvienas iš jų apima tam tikrą Lietuvos istorijos laikotarpį, kartu ir Vyčio herbo raidos etapą.

Albume reprodukuoti herbo atvaizdai iš architektūros, militarijų, taikomosios dailės kūrinių, sukurti iš įvairiausių medžiagų, dažnai žymių to laiko menininkų. Iliustracijose akivaizdžiai matoma svarbiausių Europos meninių stilių kaita, jų įtaka herbo kompozicijai. Pastarojo šimtmečio paprastų žmonių kartais naivūs rankdarbiai su Vyčiu skleidžia jų patriotinius jausmus ir pasididžiavimą savo Tėvynė.

Knygoje pateikiamas medžiaga rodo ilgą ir garbingą valstybės praeitį, jos europietiškas šaknis, plačius tarpvalstybinius ryšius. Norečiau tikėti, kad ją vartant kiekvienam lietuviui kils pasididžiavimo sava istorija jausmas, kuris skatins branginti savo šalies dabartį, dirbtį dėl ateities.

Šis leidinys nebūtų pasirodęs be įvairiausių institucijų Lietuvoje ir už jos ribų, be geranoriškos daugybės žmonių – muziejininkų, bibliotekininkų, archyvarų, kolekcininkų – paramos ir pagalbos. Visiems nuoširdžiai dekoju.

Autorius

The coat of arms of Lithuania, the *Vytis*, has been with the nation, in its life and deeds, for over six hundred years. Guided by it Lithuanians fought in the battlefields of Grunwald and Orsha, opposed the tsarist oppression in the uprisings of the nineteenth century, and created a modern Republic of Lithuania in the first half of the twentieth century. With *Vytis* in our hearts we rose against Soviet occupation and sang in the meetings in the years of the Sąjūdis movement. At present, the *Vytis* symbolises modern Lithuania around the world: one can come across it in cosy European towns, in the metropolitan cities of America and even in the reaches of Afghanistan.

The historians of Lithuania reborn carry out intensive research into the country's past. Never before did the scholars have so favourable conditions to access historical materials, as well as iconography and heraldry, scattered in European countries. The documents stored in Lithuanian and foreign archives are researched and publicised, and thus become known and accessible to the general public.

The book *The Vytis of Lithuania published on the occasion of the Commemoration of the Millennium of the Name of Lithuania* focuses on iconographic material. It offers about 550 most interesting images of *Vytis* collected from private collections, archives, museums and libraries of Lithuania, Poland, Germany, Ukraine and other countries. The whole material is chronologically divided into six sections. Each of them covers a certain period in the history of Lithuania, and, simultaneously, a certain stage in the evolution of the *Vytis* coat of arms.

The images of the coat of arms reproduced in the book come from architecture, military field, works of applied art created from a vast variety of materials and often by famous artists of the time. The illustrations clearly demonstrate the change of major European art styles and their impact on the composition of the coat of arms. At times naïve handicrafts featuring *Vytis* made by ordinary people during the recent century emanate their patriotic feeling and pride in their Homeland.

The material presented in this book points to the country's long and honourable past, its European roots and broad international ties. I would like to believe that while browsing through this book each Lithuanian will be overwhelmed with the feeling of pride in the history of their country, that it will encourage them to cherish its present and labour for its future.

This publication would not have appeared without the support and assistance of various institutions in Lithuania and beyond, and without that of a large number of good-willed people – museum workers, librarians, archivists, and collectors. I am grateful to all of them.

Author

GEDIMINAIČIŲ LIETUVA

LITHUANIA OF THE GEDIMINIDS

Lietuvos herbas – sidabrinis raitelis raudoname skyde – gyvuoja jau septintą šimtmetį. Tai vienas seniausių valstybinių herbų pasaulyje. Nuo pat pradžių juo buvo žymimi Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės (LDK) valdovų antspaudai ir monetos.

Ipatijaus metraštyje rašoma, kad Vytenis pirmasis pradėjo naudoti antspaudą su raiteliu: „1278 m. Lietuvą pradėjo valdyti Vytenis ir sugalvojo sau ir visai Lietuvos kunigaikštystei antspaudą – ginkluotą riterį su kalaviju ant žirgo, tokį, kurį dabar vadina Vyčiu.“¹ Lietuvos metraštyje – Bychovco kronikoje – teigama, kad „Narimantas, sėsdamas į Lietuvos didžiojo kunigaikščio sostą, savo Kentauro herbą perleido savo broliams, o sau pasidarė herbą – raitelį su kalaviju. Tasai herbas reiškia subrendusį valdovą, kuris gebės kalaviju apginti savo tėvynę“².

Kronikų įrašai leidžia daryti prielaidą, kad jau XIII a. Lietuvos kunigaikščiai savo antspauduose vaizdavo raitelį, nors pirmas tikras to fakto paliudijimas yra iš šimtmečių vėlesnių laikų. Prie 1366 m. tarp Lenkijos ir Lietuvos sudarytos sutarties didysis kunigaikštis Algirdas prikabino savo antspaudą, vaizduojantį raitelį su pakeltu virš galvos kalaviju. Antspaudas neišliko, tačiau jį buvus liudija XIX a. lenkų istorikas Tadas Čackis (Tadeusz Czacki).

Viduramžiais nemokančioje skaityti visuomenėje antspaudas buvo visagalis valdžios ženklas. Tuomet daugelis asmenų, iğjusiu bent kokią juridinę galią, turėjo antspaudus, kuriuose vaizduotas asmeninis savininko ženklas, vėliau dažniausiai tapdavęs herbu. Iš karto šis ženklas nebuvo paveldimas, netgi buvo draudžiamas sūnui, tėvui esant gyvam, naudoti jo ženklą, taigi net vienos šeimos nariai savo dokumentus tvirtindavo skirtingais antspaudais. Taip ir Algirdaičiai po tėvo mirties naudojo antspaudus su Vyčiu, bet jo forma ir detalės įvairavo.

Rodydamas siekį valdyti LDK, šį ženklą savo antspaudui pasirinko ir Vytautas Kęstutaitis. Taigi vienu metu raitelis puošė daugelio mūsų kunigaikščių antspaudus. Kadangi simbolis dar nebuvo susiformavęs, vaizdas priklauso nuo savininko bei graviruotojo ir netgi to paties kunigaikščio antspauduose turėjo nevienodą pavidalą. Nebuvo nusistovėjusi raitelio jojimo kryptis, žirgo judesys, riterio rankose laikomas ginklas. Vienuose jis joja kairėn, kituose – dešinėn, žirgas tai stovi, tai šuoliuoja, vienur

The coat of arms of Lithuania – a silver knight on a red shield – has existed for over six centuries. It is one of the oldest state coats of arms in the world. Since the very beginning it was used to mark the seals and coins of the sovereigns of the Grand Duchy of Lithuania.

The Ipatian Chronicle says that it was Vytenis who was the first to use a seal depicting a rider: ‘In 1278, Vytenis became the ruler of Lithuania and he invented a seal for himself and the entire Duchy of Lithuania – an armed rider mounted on horseback that is called Vytis at present.’¹ The Lithuanian chronicle – the Bykhovets Chronicle – states that ‘when Narimantas took the throne of the Grand Duke of Lithuania, he handed his Centaur coat of arms to his brothers and made a coat of arms of a rider with a sword for himself. This coat of arms indicates a mature ruler capable of defending his homeland with a sword.’²

The records in the chronicles allow for the assumption that as early as in the thirteenth century the Lithuanian rulers depicted a rider in their seals, although the first genuine evidence of this fact comes from times a hundred years later. To the 1366 treaty between Poland and Lithuania, Grand Duke Algirdas attached his seal depicting a rider with a sword raised over his head. The seal has not survived, but the nineteenth-century Polish historian Tadeusz Czacki attested to its existence.

In the illiterate society of the Middle Ages, a seal was the omnipotent sign of power. In those times many people possessing at least some juridical power had seals depicting the personal sign of its owner, which eventually developed into a coat of arms. Initially this sign would not be inherited; in fact, it was even forbidden for a son to use his father’s sign while the latter was still alive. Thus even members of the same family verified their documents with different seals. In the same manner, the sons of Algirdas used seals depicting the Vytis, but its shape and details varied.

Displaying his aim to rule the Grand Duchy of Lithuania, Vytautas, the son of Kęstutis, also chose this sign for his seal. In this way, the rider adorned the seals of many of our dukes. Since the symbol had not yet acquired its final shape, the image depended on the owner and the engraver, and looked different even in the

¹ Юрий Арсеньев. Геральдика. Москва: Терра – Книжный клуб, 2001, p. 343.

² Lietuvos metraštis: Bychovco kronika. Vilnius: Vaga, 1971, p. 65.

Kunigaikščio Lengvenio antspaudas. 1379

The seal of Duke Lengvenis. 1379

riteris laiko ietj vertikaliai prieš save, kitur už savęs, dar kitur – horizontaliai ar įstrižai. Kiek vėliau pasirodo raitelis su kalaviju ir skydu, ant kurio vaizduojamas kunigaikščio šeimos ženklas: Jogailos – dvigubas kryžius, Skirgailos – liūtas, Vytauto – Gediminaicių stulpai.

Situaciją geriausiai iliustruoja dviejų Algirdaičių – brolių Jogailos ir Skirgailos antspaudai, prikabinti prie 1382 m. Dubysos sutarties su kryžiuočiais. Abu antspaudai labai gerai išsilaike. Jų reljefo plastika, kompozicija, ornamentai, raitelio detalės aiškiai rodo, kad tai vieno graverio rankų darbas. Jogailos antspudo raitelis joja į dešinę, rankose laikydamas kalaviją, o Skirgailos – šuoliuoja į kairę, dešinėje laikydamas pirmyn kiek įstrižai nukreiptą ietį, o ant kairio peties – skydą, kuriame pavaizduotas puolantis liūtas. Jogailos antspaudas įspaustas raudoname vaške, o Skirgailos – žaliame. Spalva sfragistikoje labai reikšminga, todėl antspaudams naudojamas vaškas būdavo dažomas. Antspaudas būdavo įspaudžiamas į tam tikru būdu paruoštą vašką, kartais (jį saugant) pridengiamas popieriu arba audiniu. Paprasčiausias antspaudas buvo geltonos spalvos, o raudoną vašką galėjo naujoti tik karaliai ir imperatoriai, žalią – didikai ir jų miestai. Pavyzdžiui, tvirtinant Melno sutartį 1422 m. raudoname vaške savo antspaudus įspaudė tik Vokiečių ordino didysis magistras ir Livonijos vyskupai, žaliame – krašto maršalas bei riteriai, o geltoname – visi kiti dalyviai³.

seals of one and the same duke. The direction of the rider's movement, the motion of the horse, and the weapon in the hand of the rider were not yet settled. In some seals he moves to the left, in others – to the right; the horse is either standing or galloping; in some seals the rider holds the spear vertically in front of him, in others – horizontally or at an angle. Later there appears a rider with a sword and a shield depicting the sign of a particular duke's family: the double cross of Jagiello, the lion of Skirgaila, and the Gediminas posts of Vytautas.

The situation is best illustrated by the seals of both sons of Algirdas, attached to the 1382 Dubysa Treaty with the Knights of the Cross. Both seals have survived in an excellent condition. The plasticity of their relief, composition, ornaments, the elements of the rider clearly point to their being a work of the same engraver. The rider in Jagiello's seal is moving to the right with a sword in his hands, while in Skirgaila's seal he is moving to the left, holding a slightly aslant spear in his right hand, and a shield with the image of a lion on it on his left shoulder. Jagiello's seal is pressed into red wax, Skirgaila's – into green wax. Tincture is highly significant in sphragistics, and for this reason wax for seals used to be dyed. The seal would be pressed into wax prepared in a certain manner and sometimes, in order to protect it, covered with paper or fabric. The basic seal was yellow, while red wax could be used by kings and emperors; green wax could be used by noblemen and their cities. For instance, at the approval of the Treaty of Melno in 1422, only the Grand Master of the Teutonic Order and Livonian bishops used red wax; the Land Master and knights pressed their seals into green wax, while all other participants in the treaty used yellow wax.³

The image of the rider in the seals of the Early Middle Ages is very frequent both in the East and in the West. The early history of the Grand Duchy of Lithuania is closely linked to the East. Russian duchies, divided and worn out by attacks and the yoke of the Tatars, were an easy prey to the growing and strengthening Grand Duchy of Lithuania. By war and diplomacy Lithuania annexed large areas of Russian lands with the established Christian culture of writing and stone architecture, which the Russians absorbed from Byzantium along with the Orthodox faith. The Grand dukes of Lithuania did not introduce the Lithuanian order in those lands; they only dispatched vicegerents – their brothers or sons collected taxes and charged local residents with the obligation to take part in military exploits when needed. The larger part of the residents of the expanded state consisted of Slavic peoples. Their higher culture influenced pagan Lithuania, and Lithuanians absorbed some aspects of it. The old Slavic chancellery writing and the language that was later to become the official language came to the Grand Duchy of Lithuania. Abundant Slavic religious

³ Edmundas Rimša. *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės miestų antspaudai*. Vilnius: Žara, 1999, p. 44.

LDK herbo skydas, aprémintas saikingu augaliniu ornamentu, vainikuojamas kunigaikščio karūna. Jame vaizduojama didelė raitelio figūra, nupiešta remiantis natūra: kruopščiai sumodeliuotos riterio šarvų detalės, plevės uojanti véjyje balno gūnia, žirgo anatomija ir jo pakinktai. Panašiai modeliuojamas ir vyskupo Jono herbas, įkomponuotas įmantraus silueto skyde, vainikuotame vyskupo kepure, lazda ir kalaviju. Kitame herbe, kurį H. Polačkuvna priskiria Vilniaus vaivadijai, raitelis joja į kitą pusę, o sudėtiniam vyskupo P. A. Alšeniškio herbe užima antrajį pagal hierarchiją lauką. Vyčio piešinys visuose herbuose labai panašus.

Žygimanto Augusto laikais, nors Lietuvos didikams atkakliai priešinantis, abi valstybės vis dėlto buvo sujungtos. Naujai valstybei oficialiai patvirtintas jungtinis Lenkijos Karalystės ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės herbas: keturių laukų skyde įstrižai pakartojami abiejų šalių simboliai. Toks herbas buvo sukurtas dar Jogailos laikais 1403 m., tačiau dėl jo nepopularumo Lietuvoje iki unijos naudotas labai retai. Su paskutinio Jogailaičio mirtimi baigiasi Gediminaičių dinastijos valdymas. Jos laikais LDK išaugo į didžiulę Rytų Europos imperiją, susijungę su Lenkija, tačiau įsigalėjusių šlėktos egoistinių siekių ir stiprėjančių kaimynų spaudimo susilpnintos parodė pirmuosius nuosmukio ženklus. XVI a. pabaigoje renesanso stiliaus brandos metais išryškėjo heraldikos smukimo žymės. Nors puošnumo vaikymasis, taisyklių nepaisymas herbus pavertė vienu iš daugelio dekoratyvių elementų, vis dėlto toje epochoje buvo sukurti patys svarbiausi ir nepaprastai įspūdingi Lietuvos valstybės, didikų ir teritorijų heraldikos paminklai.

Lithuania grew into a vast East European empire and united with Poland; however, weakened by entrenched egoistic strivings of the *szlachta* (the noble class in the Kingdom of Poland and the Grand Duchy of Lithuania) and growing pressure of its neighbours it showed the first signs of decline. Late in the sixteenth century, in the years of the maturity of Renaissance, the hints of the decline of heraldry appeared. Although the pursuit for splendour and disregard for heraldry rules turned coats of arms into one of numerous decorative elements, it was in this epoch that the most important and highly spectacular monuments of heraldry of the state of Lithuania, its nobles and its territories were created.

ABIEJŲ TAUTŲ RESPUBLIKA

THE COMMONWEALTH OF TWO NATIONS

XVI a. pabaigoje Italijoje išryškėjo naujas stilius – barokas (it. *barocco* – keistas, įmantrus). Tai absolutizmo stilius, kurio svarbiausi bruožai – puošumas, prabanga, centrizmas. Visi šalia rūmų projektuojamo parko takai veda į rūmus, pastato planas, plastiniai elementai lankytocio dėmesį kreipia į pagrindinę fasadą, o Jame įrengtas centrinio įėjimo portalas puošiamas skulptūromis, ornamentų reljefais įremintu savininko herbu. Rūmų interjerai tampa panašūs į bažnyčias – auksuoti ornamentai, stiuko plastika, palubyje pereinanti į sferinę tapybą, stebina savo didingumu. Taikomosios dailės kūriniai, kasdieniai apyvokos daiktai tokie pat prabangūs; įmantrios formos, ryški polichromija ir glazūros, brangieji metalai ir deimantai dažnai slepia jų tiesioginę paskirtį, kartais juos sunku panaudoti net karališkoje buityje.

Ryškiausias šio laikotarpio valdovas Liudvikas XIV yra pasakės: „Valstybė – tai aš.“ Europoje valdymas įgauna radikalius absolutizmo formas. Valdovu seka valdiniai – didikai. Kiekvienas iš jų stengiasi savo dvare ir žemėse jei ne nurungti karalių, tai bent jau priartėti prie jo turtais ir prabanga. Tai ypač ryšku po Liublino unijos atsiradusioje Abiejų Tautų Respublikoje. Čia iškyla daug magnatų – Radvilos, Sapiegos, Pacai, Chodkevičiai, Čartoriskiai ir kiti, kurie tarpusavyje įnirtingai kovoja dėl įtakos valstybėje; jų išlaikomų kariuomenių pulkai susiduria tikruose mūšiuose.

Svarbią vietą valstybės gyvenime užima ceremoniai – karalius karūnavimo, jo vardinių, įžengimo į miestą, pasiuntinių iš svečios šalies priėmimo, laidojimo ir daugybė kitų. Jiems iš ankssto rašomi scenarijai, projektuojama scenografija, triumfo arkos, siuvami specialūs drabužiai. Iš to laikotarpio perimta ir dabartinių iškilmių tvarka. Yra išlikę nemaža įvairių didikų prisiminimų, švenčių pompastikos aprašymų.

Visuose tuose ceremoniauose svarbią vietą užima heraldika. Ji, susiformavusi ankstyvaisiais viduramžiais kaip atpažinimo priemonė chaotiškame kovos lauke, subrendusi riterių turnyruose, baroko laikais netenka savo tiesioginės paskirties ir tampa tik puošniu pasididžiavimo objektu. Atsisakoma tradicinių heraldikos formų, jos išgražinamos, iškraipomos, perkraunamos nereikšmingomis detalėmis, kurios užtemdo esmines herbo figūras. Vis populiарesni darosi sudėtiniai herbai – palikuonai didžiuojasi savo giminės praetimi ir stengiasi ją pademonstruoti, į savo skydus sudėdami visų garbingesnių protėvių simbolius. Nedideliami, dažniausiai elipsės formos skyde, vaizduotos dviejų trijų, o kartais ir dar daugiau,

Late in the sixteenth century, a new style – Baroque (It. *Barocco* – irregular, intricate) – emerged in Italy. It is the style of absolutism. Its main features are splendour, luxury and focus on the centre: all paths of a park designed next to the palace led to the palace; the plan of the building and all of its plastic elements draw the visitor's gaze to the main façade, while the portal of the central entrance is decorated with sculptures and with the owner's coat of arms framed by ornamental reliefs. The interiors of the palaces start resembling churches: the grandeur of gilded ornaments, the plastic of stucco that changes into spherical painting towards the ceiling are astonishing. Works of applied arts and objects of everyday use are equally luxurious: intricate forms, bright polychromy and glazes, precious metals and diamonds often overshadow their intended purpose and sometimes are difficult to use even in royal daily life.

The most prominent ruler of the period, Louis XIV of France, once said, 'I am the state.' In Europe, governing acquires the most radical forms of absolutism. The ruler is followed by his subjects, the nobles. Each of them, in their estates and lands, tries if not to overtake the king then at least to approximate him in their riches and splendour. This is especially obvious in the Commonwealth of Two Nations, the outcome of the Union of Lublin. There emerge a number of magnates – the Radziwill, the Sapieha, the Pac, the Chartoryski, the Chodkiewicz and others – who are involved in a fierce struggle for their influence in the state. The regiments of the armies they support clash in real battles.

Ceremonies – coronations, the king's name day, funeral, entering a city, receptions of envoys from foreign countries and a multitude of others – take an important place in public life. Scripts for these occasions are written in advance, sceneries and arcs of triumph designed, special clothes made. The order of present-day ceremonies was picked up from this particular period. A considerable amount of memoirs of various nobles and descriptions of the pomp of such celebrations have survived.

Heraldry plays an important role in all those ceremonies. Having taken shape in early middle ages as a means of recognition in a chaotic battlefield, having matured in tournaments, in the Baroque epoch it loses its original purpose and turns into an ornate object of pride. Traditional heraldic shapes are discarded; they are embellished, distorted, overloaded with insignificant details

Valdant Stanislovui Augustui pamažu įsigali klasicizmas. Jis nesulaiko heraldikos nuosmukio, tačiau racionalesnės klasicizmo formos teigiamai veikia herbų stilistiką: grīžta, nors kiek ir modifikuotas, tradicinis skydas, puošbos ornamentai darosi saikingesni, tačiau simboliai vaizduojami taip pat natūralistiškai, kaip ir baroko laikais.

Stanislovas Augustas, vos tapęs karaliumi, imasi savo rezidencijos – Varšuvos pilies perstatymo. Pilis, pirmą kartą paminėta XIII a., buvo dažnai atnaujinama, ypač po to, kai 1596 m. Respublikos sostinė iš valstybės pakraštyje esančios Krokuvos perkelta į centre įsikūrusią Varšuvą. Karaliui inicijuojant pilis buvo remontuojama iš Europos sklindančia klasicizmo dvasia ir pritai-koma dvaro reikmėms. Prabangiai įrengti interjerai dekoruoti valstybės herbais – jie puošė sosto salės sienas, seimo salės portalus, privačius valdovo kambarius, kitas patalpas.

Stanislovo Augusto valdymą nutraukia trečiasis valstybės padalijimas. Panaikinama valstybė, kartu ir jos herbas. Daugiau kaip dviejų šimtų metų valstybės gyvavimo laikotarpis sutapo su ryškių meninių stilių – baroko, rokoko ir klasicizmo įsigalėjimu Europoje, kai ypač klestėjo prabanga ir paradiškumas. Tai labai veikė heraldikos raidą. Tuo metu herbas dažnai tapdavo tik prabangios architektūrinės detalės ar brangaus niekučio puošmena. Patys herbai darėsi labai sudėtingi, supami įmantrių priedų, neteko jiems būdingo simbolių aiškumo. Tačiau XVII–XVIII a. nepaprastai išaugės amatininkų meistriškumas, sudėtingos technologijos ir rafiniuotas skonis leido sukurti labai meniškus objektus su juos puošiančiais herbais. Susijungus Abiejų Tautų Respublikai ir Saksonijai, Vyčio simbolis pasiekia Vokietiją, o per didikų giminystę – ir kitas Vakarų Europos šalis. Iš to laikotarpio išliko daugybė architektūros, taikomosios dailės kūrinių, karinių objek-tų su Respublikos ir LDK herbais, liudijančiais įdomų ir svarbų Lietuvos heraldikos etapą.

coats of arms. The traditional shield, although somewhat modified, returns, and the elements of décor become more moderate; the symbols, however, are depicted in a naturalistic manner as they used to in the times of Rococo.

Immediately upon becoming a king, Stanislaw August takes to the rebuilding of his residence – the castle of Warsaw. First mentioned in the thirteenth century, the castle underwent numerous renewals – especially after 1596 when the capital of the Commonwealth was transferred from Cracow situated in the periphery of the country to Warsaw which was in the central part of it. On the initiative of the king the castle was restored in the spirit of Classicism that was coming from Europe and adapted to the needs of the royal court. Luxurious interiors were decorated with the coats of arms of the state: they adorned the walls of the throne hall, the portals of the hall of the sejm, the sovereign's private chambers and other premises.

The rule of Stanislaw Augustus was disrupted by the third partition of the country. The state and its coat of arms were made void. Over two hundred years, the existence of the country coincided with the consolidation in Europe of distinct artistic styles – Baroque, Rococo and Classicism – when luxury and grandeur were in full swing. It considerably influenced the evolution of heraldry. At that time, the coat of arms often served just as a detail of extravagant architecture or a decorative element of an expensive knick-knack. Coats of arms became very complex, surrounded by intricate additional features and lost the clarity of symbols characteristic of them. However, thanks to the immensely developed mastery of the craftsmen in the seventeenth-eighteenth centuries, more complex technologies and refined taste, highly artistic objects decorated with coats of arms were created. When the Commonwealth of Two Nations united with Saxony, the symbol of Vytis reached Germany; through the kinship of the nobles it found its way to other countries. A large number of architectural and military objects and works of applied art bearing the coats of arms of the Commonwealth and the Grand Duchy of Lithuania have survived from this period. They point to a very interesting and significant stage in the evolution of Lithuanian heraldry.

SVETIMUJŲ PRIESPAUDOJE

UNDER FOREIGN OPPRESSION

Panaikinus valstybę, buvo panaikintas ir jos herbas, tačiau jo figūros – Erelis ir Vytis – neišnyko iš visuomenės akiračio. Buvusios valstybės pietinės provincijos Mažoji Lenkija ir Raudonoji Rusia išlaikė tam tikrą tautinę bei kultūrinę autonomiją. Ereliu, o neretai ir drauge su Vyčiu, buvo dekoruojami visuomeniniai renginiai, jie simbolizavo draugijas, išliko miestų herbuose. Nors caro valdomose teritorijose tautinės draugijos buvo uždraustos, tačiau Vytis ir čia pasirodydavo: kai kurių buvusių LDK vaivadijų ir miestų herbai su raiteliu, juos papildžius rusiškais priedais, buvo caro patvirtinti ir naudojami antspaudams. Kartais viešajame gyvenime tokiais herbais per šventes dekoruotas miestas, žymėtos administratorių insignijos, apdovanojimo ženklai nusipelnui-siems visuomenininkams.

Neoficialioji heraldika buvo paplitusi sukilių metu ir po jų. Napoleono žygyje dalyvavę lietuvių ir lenkų pulkai turėjo uniformas, papuoštas Vyčiu ir Ereliu. 1831 m. sukilio simbolis buvo šios dvi figūros perskeltame dviejų laukų skyde. Jomis žymėtos vėliavos, kepurės, ginklai, antspaudai, kaldintos ant sukilėlių monetų. 1863 m. sukilio vadovybė – Tautos Taryba – nusprendė, kad herbe būtų pavaizduoti trijų tautų – lenkų, lietuvių ir rusėnų simboliai (pridėtas rusėnų šv. arkangelas Mykolas su kalaviju).

XIX a. heraldikos nuosmukis dar paryškėja ir tai ypač akivaizdu buvusios Abiejų Tautų Respublikos žemėse. Valdžiai uždraudus šių žemių herbą, jo figūrų oficialusis panaudojimas subuitinamas. Kiekvienas amatininkas ar manufaktūra, gamindami vieną ar kitą daiktą, papuoštą herbu, ji modifikuoja savo nuožiūra, sekdamai kokiu nors istoriniu pavyzdžiu, kiek leidžia jų žinios, įgūdžiai ir galimybės. Nebéra bendro stiliaus.

Architektūroje ir gyvenamojoje aplinkoje prasideda vadina-masis istorizmo stilis, kai kopijuojami didieji praeities stiliai – sekama ir renesansu, ir baroku, o amžiaus pabaigoje – gotika. Tai pastebima ir heraldikoje. Vienuose herbuose figūros vaizduojamos tradiciniuose, kituose – manieringuose skyduose, trečiuose – herbo figūra komponuojama plikame lauke.

Labiau organizuota kariuomenė – Napoleono armijos tautiškieji daliniai ekipuoti vienodai: juodi mundurai, aukštos kepurės su keturkampiu dugnu, jų kokardose – Vytis arba Erelis tekancios saulės spindulių fone, herbais papuoštos diržų sagtys, šovininės. Viso to prigaminta daug, nes gaminta pramoniniu būdu pagal vie-nodus projektus. Juose Vytis dažniausiai be skydo, jo modifikacija

After the disappearance of the state its coat of arms – the Eagle and Vytis – was also made void, yet it did not vanish from the public field of vision. The southern provinces of the former state – Lesser Poland and Red Ruthenia – preserved a certain degree of national and cultural autonomy. The Eagle, sometimes next to Vytis, decorated public events, symbolised societies and remained in the arms of towns. Although national societies were forbidden in the territories under the tsarist rule, Vytis would make its appearance there, too: the coats of arms of some former voivodeships of the Grand Duchy of Lithuania, with some Russian elements added, would be approved by the tsar and used as seals. Occasionally these coats of arms would be used to decorate the city during festivals, to mark the administrators' ensigns, and on badges to be awarded to merited public figures.

The unofficial heraldry was widely spread during and after the uprisings. The regiments of the Lithuanians and the Poles taking part in the Napoleonic Wars wore uniforms decorated with Vytis and the Eagle. These two charges on a split two-field shield were the symbol of the 1831 uprising. It marked flags, hats, weapons, seals, and was minted on the rebels' coins. The leadership of the 1863 uprising, the National Council, decided that the symbols of three nations – Poles, Lithuanians and Ruthenians – should be depicted on the coat of arms, and thus the Archangel Michael with a sword was added to Vytis and the Eagle.

In the nineteenth century the decline in heraldry becomes even more obvious, and it is especially evident in the lands of the former Lithuanian-Polish Commonwealth. When authorities forbade the coat of arms of these lands, the official application of its charges was brought down to the everyday level. Any craftsman or workshop, while producing objects decorated with the coat of arms, would modify it according to some historical example as much as their knowledge, skills and possibilities allow. The common style no longer exists.

In architecture and everyday environment there emerges the style of Historicism when the great styles of the past are copied. Renaissance and Baroque, and, late in the century, Gothic are followed. This can be observed in heraldry, too. In some arms, the charges are depicted in traditional shield, in others – in Mannerist shields, while still in others the heraldic charge is composed on an empty field.

Kazimieras Idčakas (Kazimir Idczak), Rapolas Jakimavičius ir kiti vaizdavo Vytį savo kūriniuose.

Po penkių šimtų metų lietuviai dar kartą sukurė valstybę, kur vėl patys buvo šeimininkai. Daug mažesnę, didelių kaimynų, išaugusių jos žemų sąskaita, spaudžiamą, apiplėštą, kultūriškai nuskurdintą. Didelių pastangų ir aukų dėka tauta pakilo ekonomiškai, plėtojo savą kultūrą. Pirmą kartą po šimtmečių lietuviai galėjo laisvai, nesislapstydamis kalbėti lietuviškai. Himnas, tautinė vėliava, Vytis tapo valstybės simboliais, naudojamais visur ir kasdien. Herbas buvo matomas ant dokumentų, pinigų, įstaigų iškabų, ant kareivių kepurų. Vytis tapo savas, įprastas, kasdieniškas ir niekas per daug nebekreipė į jį dėmesio. Bet už tai koks brangus šis ženklas pasidarė, kai vėl okupuotoje šalyje jis buvo uždraustas naudoti – tada žmonės negailėjo gyvybės, kad jį apgintų. Su juo širdyse (ir ant kepurų) éjo į mirti.

Tarpukario nepriklausomos valstybės reikšmės lietuvių tautos gyvenime neįmanoma įvertinti – ji didžiulė. Galima dėl daug ko priekaištanti vyriausybėms, diktatoriškam režimui, bet jis atliko svarbiausią dalyką – ištiesino įvairių svetimšalių žlugdytą tautą, ją konsolidavo, sugrąžino jos istoriją, išmokė ja didžiuotis, grąžino į lietuviybę jau savimonę beprarandančią tautos dalį. Jei ne atkakli tuometinė kova dėl Klaipėdos ir Vilniaus, šiandien jų neturėtume, jei ne dvidešimt nepriklausomybės metų, apskritai neturētume Lietuvos, o šio krašto žmonės kalbėtų vokiškai, lenkiškai ar rusiškai. Tame žygyje svarbų vaidmenį suvaidino ir Vytis.

to use it in country invaded once again! People did not spare their lives to defend it. With the Vytis in their hearts (and on their hats) they would meet death.

The significance of the inter-war independent state in the life of the Lithuanian nation is beyond assessment. One can find numerous reproaches to the governments and the dictatorial regime, yet it carried out the main thing: it straightened out the nation that had been ruined by various strangers and consolidated it, brought back the history to the nation and taught it to take pride in it, brought the part of the nation that was losing its self-consciousness back to everything that was Lithuanian. Were it not for the unremitting struggle for Klaipėda and Vilnius, we would not have them today; were it not for the twenty years of independence, we would not have Lithuania, and the people of these lands would be speaking German, Polish or Russian. The Vytis played an important role in this action.

KARAS IR OKUPACIJA

THE WAR AND THE OCCUPATION

1940 m. vasarą vaisingą valstybės kūrimą nutraukė Raudonoji armija. Lietuva inkorporuota į Sovietų Sąjungą, likviduoti visi valstybingumo požymiai: uždrausti jos simboliai, kariuomenė perengta Raudonosios armijos uniforma, nacionalizuota privati nuosavybė, keliausdešimt tūkstančių aktyvesnių visuomenės narių ištremta į Sibirą. Susovietintoje Lietuvoje kilo pogrindinis judėjimas, kuris, palaikomas būsimo karo vilčių ir pasinaudodamas konfliktu tarp dviejų galingų kaimynių, siekė atkurti valstybę. Pogrindžio kovotojai, prisigę tautinių spalvų kaspinėlius ir Vytį, sukilo, šūviais palydėjo besitraukiančią rusų kariuomenę ir su gélémis sutiko vokiečius. Sudaryta Lietuvos vyriausybė paskelbė atkurianti valstybingumą, bet vokiečių planai buvo kitokie – jie nuginklavovo sukilėlius, įvedė okupacinių režimą ir kovotojai už Lietuvos laisvę vėl turėjo pasitraukti į pogrindį.

Vokiečių okupacijos metais Lietuvos valstybiniai simboliai nebuvo uždrausti – mokyklose prieš pamokas giedota Tautiška giesmė, švenčių metu keltos tautinės vėliavos, organizuoti Vietinės rinktinės kariniai daliniai, aprenkti lietuviška uniforma. Tačiau sunki ekonominių padėties, žydų genocidas, gaudymas į darbus Vokietijoje gąsdino žmones. Jų nuotaikas gražiai išreiškė tuo metu populiarė gedulinga herbo reprodukcija, kabėjusi daugelio gyventojų namuose: ant nedidelio formato kartono juodame fone įstrižai išspausdinta tautinė vėliava ir ant jos Antano Žmuidzinavičiaus Vytis.

Norint pagelbėti vargstantiems žmonėms, 1943 m. išteigta Lietuvos savitarpio pagalbos organizacija, kuri leido savo laikraštį, rengė loterijas, rinko iš žmonių visokeriopą paramą ir ja šelpė skurstančiuosius. Oficialiu šios organizacijos ženklu pasirinktas stilizuotas Vytis. 1944 m. ji paskelbė plakato konkursą, kuriamė dalyvavo nemažas būrys Kauno taikomosios dailės instituto studentų. Pirmaja premija pažymėtas Vlado Jankausko plakatas, kurio kompozicijoje pavaizduotas šviečiantis Vyčio siluetas virš pagalbos laukiančios rankos ne tiek teikė viltį vargstantiems, kiek žadino nepriklausomybės sieki. Jis buvo išspausdintas masiniu tirazu, taip pat išleista ir daugiau plakatų, kitų propagandinių leidinių su šiuo ženklu.

1944 m. vasarą į Lietuvą grįžus bolševikams prasidejo represijos, jaunuolių gaudynės į Raudonąją armiją. Tai ir tapo pirmaja paskata aktyviai rezistencijai. Vyrai slapstėsi namuose, miškuose, rinkosi į būrius, ginklavosi ir pradėjo pasipriešinimo kovas, kuriuos tėsėsi iki šeštojo dešimtmečio pradžios. Partizanai save laikė

In 1940, the Red Army disrupted the productive creation of the state. Lithuania was incorporated into the Soviet Union, and all features of its statehood were liquidated: its symbols were banned, its army dressed in the uniform of Red Army, private property was nationalised, and tens of thousands of active members of the public were deported to Siberia. An underground movement sprang up in sovietised Lithuania, which, nourished by the hopes of the forthcoming war and taking advantage of the conflict between two powerful neighbours, aimed at the re-establishment of the state. Wearing ribbons in national colours and the Vytis, the underground fighters rebelled, saw off the retreating Russian Army with shooting, and welcomed the German Army with flowers. The newly formed Lithuanian government declared the re-establishment of statehood, yet the plans of the Germans differed: they disarmed the rebels, introduced the occupation regime, and the fighters for the freedom of Lithuania had to go underground again.

During the years of German occupation the national symbols of Lithuania were not banned: the national anthem, *Tautiška giesmė*, was sung before lessons at schools, national flags would be hoisted on holidays, and local army units dressed in Lithuanian uniform were organised. However, the poor economical situation, the genocide of the Jews, and manhunt for labour in Germany frightened the people. Their moods were aptly and beautifully expressed by the popular at the time mournful reproduction of the coat of arms that was displayed in the homes of many a resident: Antanas Žmuidzinavičius' Vytis on the national flag printed diagonally on a small square black piece of cardboard.

In order to help the impoverished people, the Lithuanian Mutual Benefit Organization was founded in 1943, which published its own newspaper, organised lotteries, collected all sorts of relief from people and handed it out to the poor. A stylised Vytis was chosen as the official emblem of this organisation. In 1944, it announced a poster competition in which quite a number of the students of Kaunas Institute of Applied Arts took part. The first prize went to the poster by Vladas Jankauskas. It depicted a shining silhouette of the Vytis above a hand expecting help, and not so much inspired hope to the poor as stirred up the striving of independence. Many copies of this poster were printed. There appeared other posters and propaganda publications bearing this image.

Perlojos bažnyčios lubų tapyba. Dail. Jurgis Hopenas. Apie 1943

Painting in the church of Perloja. Jurgis Hopenas. About 1943

reguliariosios Lietuvos kariuomenės tąsa. Ginkluoto pasipriešinimo vadovai padalijo šalį apygardomis, rinktinėmis, partizanai naudojo Lietuvos kariuomenės karinius laipsnius, tvarkėsi pagal vado-vybės patvirtintus partizanų statutus. Didžioji jų dauguma – buvę Vietinės rinktinės kariai, šauliai, nepriklausomos Lietuvos kariuomenės puskarininkiai ir karininkai turėjo karines uniformas ir jas nešiojo, o jei jų neturėjo, tai bent į kaimiškas kepures įsisegdavo Vytį ar pasisiūtą tautinių spalvų skydelį.

Vyresni Kauno gyventojai – ten gyveno daug buvusių kariškių šeimų – prisimena, kad ateidavo visiškai svetimi žmonės ir prašydavo padovanoti ar parduoti jų žuvusių šeimos narių uniformas, ginklus ar bent atributikos dalis partizanų ekipuotei. Lietuvos kariuomenės kapitono, areštuoto ir sušaudyto rusams traukiantis, našlė (autoriaus uošvė) uniformą atidavė nepažįstamai moteriai, kurią atvedė kaimynė. Trūkstamas ekipuotės dalis partizanai kruopščiai pasigamindavo patys. Muziejuose saugoma tokios atributikos pavyzdžių – tautinių spalvų skydelių su jų centre įseguti iš kareiviškos sagos išpjautu Vyčiu, karinių laipsnių, pasižymėjimo ženklių ir jų projektų, metalinis žiedas su Vyčiu akutėje ir kt. Žeminėse bei ryšininkų namuose rengta medžiaga pogrindinei spaudai,

When the Bolsheviks returned to Lithuania in 1944, repres-sions and the hunt for young men for service in Red Army began. This was the first stimulus for active resistance. Men hid at home and in forests, formed platoons, took up arms and embarked on resistance fighting that lasted until the early 1950s. The partisans saw themselves as the continuation of the regular Lithuanian Army. The leaders of the armed resistance divided the country into districts and platoons; the partisans applied military ranks of the Lithuanian Army and functioned according to partisan statutes approved by the leadership. Most of them – former soldiers of the local regiment, riflemen, sergeants and officers of Lithuania's independent army – had their military uniforms and wore them; those who did not have them would wear a Vytis or a small hand-made shield of national colours on their peasant hats.

Older residents of Kaunas, among whom there were nume-rous families of former army officers, remember how total strang-ers would come and ask them to give or sell them the uniforms, arms or at least parts of the symbols of their dead members of families for the accoutrements of the partisans. A widow of a cap-tain of the Lithuanian Army arrested and shot during the retreat of the Russians (the author's mother-in-law) gave the uniform of her husband to a woman, a stranger, who was brought to her by a neighbour. The partisans would meticulously make the mis-sing parts of the accoutrements. Examples of such symbols can be seen in museums: tiny shields of national colours with a Vytis cut out of a military button attached in the centre, marks and designs of military ranks and decorations, a metal ring with the Vytis in the centre, and the like. Materials for the underground press used to be prepared in the dugout shelters and homes of the signallers, and their watchwords were cut often including the stylised Vytis. The men would spend much time in those cramp-ed dugouts and, in order to make them as cosy as possible, they decorated the walls with patriotic pictures, cutouts from magazi-nes and their own handiwork. The 'Aušra' Museum has a Vytis made by partisans. Cut out of veneer, painted white and attached to a red veneer foundation, this Vytis used to hang in a partisan dugout in the 1940s.

As the frontline moved from the territory of Lithuania, de-portations and arrests began. Thousands of families suspected of links with the partisans, and sometimes without any reason what-soever, were deported to Siberia. Public figures and intellectuals, crammed in prisons and gulags, pined for their homeland and expressed their yearning by the creation of patriotic and religious symbols. Deeply moving examples of the records of this yearning have survived in the families of former deportees, where they are treasured as especially dear relics. They can also be seen in mu-seums. In the 'Aušra' Museum there is Adomas Galdeikis' Vytis drawn by a Siberian deportee in colour pencils on a tiny piece of cardboard. Its other side contains patriotic texts, signatures, and

Vilniaus lenkų Lietuvos krikšto 600-ujų metinių proga įrengtos lentos Vilniaus universitetui pagerbtį Varšuvos Šv. Jono katedroje fragmentas. 1987

A fragment of the memorial plaque commemorating Vilnius University on the wall of St John's Cathedral in Warsaw. It was funded by the Poles of Vilnius region on the occasion of the 600th anniversary of Christianisation of Lithuania. 1987

o kalaviją įkišo į makštį. Skyde ant riterio peties dailininkas pa-vaizdavo Gediminaičių stulpus.

Vienas ryškiausių Atgimimo ženklų – 1989 m. Lietuvos vardą pasaulyje išgarsinusi jachtų kelionė per Atlantą. Tarp žygyje dalyvavusių trijų laivų buvo ir Lietuvos dailininkų sąjungos jachta „Dailė“. Jos įgula sumanė pasigaminti pinigus „litus-dolerius“, kurie kursuotų kaip suvenyrai ir Lietuvoje, ir JAV. Vienoje monetos pusėje pavaizduotas Vytis ir lietuviškas užrašas, kitoje – JAV herbo fragmentas – erelis su anglisku užrašu. Monetos autorius – jachtos kapitono padėjėjas, žinomas dailininkas vitražistas Algirdas Dovydėnas teigė, kad pagal jo piešinį Kapsuko (dab. Marijampolė) gamykloje buvo pagaminta 200 vienetų monetų. Dalis jų išdalyta įgulos nariams kaip „kišenpinigiai“ – suvenyrai, o kita dalis išleista organizacinėms reikmėms, atsidėkojant rėmėjams bei globėjams Lietuvoje ir Amerikoje. „Lietuviški pinigai“, kraštui dar neišsilaisvinus iš okupacijos, išėjo į pasaulį. Netrukus, 1990 m. kovo 11 d., Aukščiausioji Taryba paskelbė Nepriklausomybės deklaraciją.

One of the most memorable events of the Revival was the 1989 journey of yachts across the Atlantic that made the name of Lithuania known all over the world. Of the three boats that took part in the journey one was the yacht ‘Dailė’ of the Lithuanian Artists’ Association. Its crew had an idea to make money, ‘litas-dollars’, which would circulate as souvenirs in both Lithuania and the USA. One side of the coin features the Vytis and a Lithuanian text, and the other – a fragment of the American coat of arms, the eagle, and a text in English. The author of the coin, the mate and the well-known stained glass artist Algirdas Dovydėnas said that about 200 units of the coin had been produced to his drawing at a plant in Kapsukas (present Marijampolė). Some of these coins were handed out round the crew as ‘tips’ – souvenirs, while the rest was spent for organisational needs, as gratitude to the sponsors and patrons in Lithuania and the USA. The ‘Lithuanian money’ entered the wide world prior to the country’s liberation from the invaders. Shortly, on 11 March 1990, the Supreme Council announced the Declaration of Independence.

Seimui priėmus Nepriklausomybės deklaraciją, skambant Lietuvos himnui iš viršaus nusileidusi Trispalvė uždengė buvusį sovietinį herbą. Paskiau vėliava pakeista didele batika – Vyčiu tam-siai rudame fone, kurią sukompavavo ir pagamino dailininkas Kęstutis Balčikonis pagal Juozo Zikaro sukurtą Vytį. Kiek vėliau LTSR herbas ant Seimo rūmų portalų taip pat pakeistas Vyčiu, vartai į kiemą papuošti stilizuota ažūrine raitelio figūra.

Po Nepriklausomybės paskelbimo prasidėjo ekonominė blokada – Rusija nebedavė naftos, kitų žaliavų, nutraukė bendradarbiavimą su gamyklos, kurios pagal sovietinę tvarką gamino vieną ar kitą detalę dideliams kažkur Rusijoje surenkamam agregatui. Stojo gamyklos, žmonės šalo butuose, tačiau valstybės atkūrimas nesustojo: buvo telkiamos savarankiškos karinės pajėgos, policija, plečiami intensyvūs tarptautiniai ryšiai, siekiant valstybės pripažinimo. Atkuriama kariuomenei projektuojamos uniformos, skiriamieji ženklai, gaminami antspaudai, dokumentų blankai įstalgoms, keičiamos jų iškabos. Priimtoje Laikinojoje Konstitucijoje valstybės simboliai aprašomi trumpai – baltas raitelis raudoname lauke ir tautinė trispalvė. Dabar būtinai reikėjo sukonkretinti, parengto praktiniam pritaikymui herbo. Susidaro sąlygos jam su teikti istorinį atspalvį, taigi Heraldikos komisijai darbo netrūko. 1990 m. gegužės mėnesį komisija pertvarkoma (sumažinamas narinių skaičius), jos pirmininku paskiriamas istorikas, sfragistikos ir heraldikos tyrinėtojas Edmundas Rimša. Nauja komisija suformuojama prie Aukščiausiosios Tarybos prezidiumo.

Visuomenė labai karštai diskutavo dėl herbo modifikacijos ir jo spalvų. Vos atkūrus Nepriklausomybę, herbo etalonu naudotas 1924 m. J. Zikaro sukurtas reljefas tarpukario monetų aversams, jo kontūrinį piešinį įkomponavus į raudoną skydą, o žirgo pakinktus, riterio šarvą puošmenis bei jo laikomo raudono skydelio kryžių nuspalinus geltonai (auksu). Tokia herbo modifikacija visuomenėje įsitvirtino dar prieš Nepriklausomybės paskelbimą. Tai visai suprantama – monetų Vytis buvo lengviausiai prieinamas kiekviename Lietuvos piliečiu, dažnas jį turėjo savo rankose, buvo artima jo realistinė traktuotė, imponavo didelis žirgo šuolis. Nemažai šalininkų turėjo ir Nepriklausomybės metais buvęs populiarus Antano Žmuidzinavičiaus piešinys. Vieno ir kito kūrinio reprodukcijos, išleistos masiniu tiražu, kabėjo įstaigose, o kai kada ir būstuose, neštos tuomet dažnose demonstracijose bei mitinguose, tačiau oficialiai įteisinamas J. Zikaro variantas – jis vaizduojamas

The Seimas passed the Declaration of Independence, and at the sound of the national anthem of Lithuania the descending tricolour covered the former Soviet coat of arms. Later the flag was replaced by a huge batik – the Vytis on a dark brown background – created and produced by the artist Kęstutis Balčikonis to the Vytis created by Juozas Zikaras. Eventually the emblem of the Lithuanian SSR on the portal of the palace of the Seimas was also replaced by the Vytis, and the gate leading to the courtyard was decorated with a stylised openwork figure of a rider.

The declaration of independence was followed by an economic blockade: Russia stopped supplying oil and other raw materials, disrupted cooperation with the plants that according to the Soviet order were producing one part or another for a piece of equipment assembled somewhere in Russia. Factories were at a standstill, people froze in their flats, yet the restoration of the state did not stop: independent armed forces and police were being formed, intensive international relations aiming at the recognition of the state expanded. Uniforms and distinctive marks were designed for the re-created army, seals and official forms produced, and the plates of the offices replaced. In the adopted Provisional Constitution, the state symbols were described laconically: a white rider in a red field and the national tricolour. Now, an actualised coat of arms ready for practical use was necessary. Since conditions had arisen to impart a historical touch to it, the Heraldry Commission had considerable work to do. In May 1990, the commission is restructured (the number of its members reduced) and Edmundas Rimša, a historian and researcher of sphragistics and heraldry, is appointed its chairperson. The new commission is formed under the Presidium of the Supreme Council.

The general public was involved in heated discussions regarding the modification and the colours of the coat of arms. Right after the re-establishment of independence, it was Juozas Zikaras' relief of 1924 for the obverse of the inter-war coins that was used as the standard of the coat of arms, its outline drawing being integrated into a red shield and the harness of the horse, the decorations of the knight's armour and the double cross on the small red shield he held being coloured yellow (gold). This modification of the arms took root in society before the declaration of independence. It was quite understandable: the Vytis on the coins

turintis daug per amžius prigijusių esminių smulkių detalių: mėlynai žirgo pakinktai, auksiniai pakinktū ir riterio šarvų papuošimai, skydelis ant riterio peties su savo simboliu. Visa tai Vyčio figūrą daro heraldiškai sudėtingą, sunkiai stilizuojamą iki supaprastinto ženklo, kokie yra ankstyvieji herbų simboliai.

Dabartiniais laikais klasikinė heraldika atnaujinama visame pasaulyje. Išsiplėtusiems tarptautiniams santykiams, neįtikėtiną mastą pasiekusiam turizmui, žiniasklaidai bei aukštosioms technologijoms reikia identifikavimo priemonių. Tam ypač tinka heraldika. Prisimenama heraldikos patirtis ir istorija, jos taisyklės pritaikomos šių dienų reikmėms. Valstybės, daugelis miestų bei institucijų turi savo herbus ir emblemas. Siekdami, kad jų atpažinimo ženklai nebūtų iškraipomi, jie paprastai turi patvirtintą etaloną ir reikalauja, kad jo būtų laikomasi. Įvairios institucijos tą etaloną traktuoją skirtingai: vienos griežtai jo laikosi, kitos ją tai žiūri liberaliau. Lenkai ir vokiečiai, artimiausi Lietuvos kaimynai, ypač turėję įtakos mūsų heraldikos raidai, yra geriausias to pavyzdys. Pirmieji griežtai laikosi herbo etalono, tuo tarpu antrieji šalia jo visuomeniniame gyvenime naudoja daugybę kartais net iki kraštinumų stilizuoto herbo modifikacijų. Lietuvoje susidarė tarpinė padėtis: turime dar 1991 m. patvirtintą herbo etaloną, tačiau kasdieniame gyvenime pasitaiko ir kitaip vaizduojamo Vyčio. Jį modifikuja skulptoriai, projektuodami kolekcines monetas, dailininkai, kurdamai dailės objektus, nesusietus su oficialiu gyvenimu, įvairių suvenyrų gamintojai, tautodailininkai – medžio drožėjai, audėjos, keramikai. Tai rodo, kad senasis valstybės herbas žmonių matomas, mylimas, juo didžiuojamas – jis nesustabarejės, gyvas, besikeičiantis. Ne taip svarbu, ar žargas šuoliuoją veržliau ar ramiau, ar jo uodega pakelta ar nuleista, svarbu, kad būtų išlaikyta jo esmė.

Heraldikos žinovams, o kartais ir paprastiems žmonėms būna sunku priimti dailininko teikiamą stilizaciją (tai netgi laikoma pašityčiojimu iš senojo herbo). Tačiau prasti, neskoningi dalykai patys savaime sunyks, bus užmiršti, o geros, perspektyvios idėjos nuties naujus, įdomius Vyčio raidos kelius, bus ištobulintos, prietaikytos prie kintančių gyvenimo reikalavimų ir kels patriotinius jausmus ateityje.

The Vytis is not an entirely characteristic heraldic charge. From the very beginning it would be defined as a ‘story’ charge: an armoured rider with a raised sword on horseback, capable of defending his homeland. It is asymmetrical and contains numerous small yet essential details that have become intrinsic in the course of time: the horse’s blue harness, golden ornaments of the harness and the rider’s armour, the small shield with its own symbol on the rider’s shoulder. All this makes the charge of the Vytis complex from the point of view of heraldry and hard to stylise to the level of a simplified sign, which is characteristic of the early heraldic charges.

In our times, classical heraldry is being renewed throughout the world. Expanded international relations, tourism that has reached an incredible scope, mass media and high technologies are in need of the means of identification. Heraldry suits this purpose perfectly. The experience and history of heraldry are brought back, and its rules are adapted to the present-day needs. Countries, numerous cities and institutions have their coats of arms and emblems. To achieve that their signs of identification are not distorted, they usually have an approved standard and demand compliance with it. The treatment of the standard differs from institution to institution: some are very strict about compliance with it, and others have a more liberal attitude. The Poles and the Germans, Lithuania’s nearest neighbours that had strongly influenced the evolution of our heraldry, are the best example. The former strictly observe the standard of the coat of arms, while the latter use numerous modifications of the coat of arms in public life, some of which are stylised to the extreme. Lithuania occupies an intermediary position: we have the standard of the coat of arms approved in 1991, but in public life there appear quite a number of modifications of the Vytis. It is modified by sculptors designing collectible coins, artists creating works of art unrelated to official life, the producers of various souvenirs, and folk artists – wood carvers, weavers, and ceramic artists. It shows that the old arms of the state is seen and cherished by the people, that people take pride in it: it is not stagnant but living and changing. It is probably not so important if the horse’s gallop is more dashing or somewhat calmer, if its tail is raised or lowered; important is that its essence is maintained.

Heraldry experts, and sometimes ordinary people find it difficult to accept a stylisation resulting from an artist’s fantasy, and it is even considered an outrage against the old coat of arms. However, poor and tasteless things will die out by themselves and be forgotten, while good and promising ideas will lay new and exciting paths in the evolution of the Vytis; they will be perfected, adapted to the changing requirements of life, and will stir patriotic feelings in the future.

XIV a. antrojoje pusėje Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų antspauduose pradėtas vaizduoti raito kunigaikščio portretas su ietimi arba pakeltu kalaviju. Lietuvos didžiųjų kunigaikštų Jogailą vainikavus Lenkijos karaliumi ir pakrikštijus Lietuvą, raitelio figūra jau vaizduota skyde – raitelis tapo valdovo herbui.

Personaline unija sujungtų Lenkijos ir Lietuvos valstybių herbai dažnai rodyti vienas šalia kito architektūroje, ant monetų, bažnytinėmis reikmenėmis, Vakarų Europos herbynuose, laikantis tuo metu galiojusių heraldikos taisyklės. Taip XV a. pirmojoje pusėje galutinai susiformavo gotikinis Vyčio herbas.

Ypač reikšmingas Vyčio istorijai XVI amžius – Žygimantų epocha. Tada sukurti memorialiniai paminklai, taikomosios dailės, grafikos kūriniai, monetos yra renesanso stiliumi ir aukšto meninio lygio. Valdant Žygimantui Augustui Lenkija ir Lietuva buvo sujungtos į Abiejų Tautų Respubliką ir Vytis daugiau kaip du šimtus metų liko sudėtinge jos herbo dalimi.

In the second half of the fourteenth century the image of a knight on horseback with a lance or a raised sword in his hand started appearing in the seals of the rulers of the Grand Duchy of Lithuania. When Grand Duke of Lithuania Jagiello was crowned King of Poland and Lithuania and was converted to Christianity, the figure of the rider moved onto a shield, and the knight on horseback became the coat of arms of the sovereign.

Coats of arms of Poland and Lithuania that were joined by a personal union often appeared side by side in architecture, on coins, church paraphernalia, in West European armorials, strictly following the rules of heraldry of the time. Thus the Gothic coat of arms of the Vytis took its final shape in the first half of the fifteenth century.

The sixteenth century – the epoch of Sigismund – was especially significant in the history of the Vytis. Memorial monuments, works of applied and graphic art, and coins were created in Renaissance style and to a high artistic level. During the rule of Sigismund August, Poland and Lithuania were united into the Commonwealth of Two Nations, and for more than two hundred years the Vytis was a constituent element of its coat of arms.

XIV a. antrojoje pusėje nusistovėjusi tradicija Lietuvos kunigaikščių antspauduose vaizduoti raito valdovo portretą. Jogaila, tapęs karaliumi, kaldino monetas, kurių averse taip pat vaizduotas raitelis su vertikaliai laikoma ietimi, o reverse – Dvigubas kryžius gotikiniame skyde.

A tradition established itself in the second half of the 14th century to depict the image of the ruler on horseback on the seals of Lithuanian dukes. Having become a king, Jagiello minted coins the obverse of which also depicted a rider holding a lance vertically, and the reverse – the double cross on a Gothic shield.

*Lietuvos didžiajam kunigaikščiui
Jogailai priskiriama moneta.
Po 1386*

*A coin attributed to Grand Duke
of Lithuania Jagiello. After 1386*

Lietuvos didžiojo kunigaikščio
Jogailos 1382 m. antspaudas

The 1382 seal of Grand Duke
of Lithuania Jagiello

Lietuvos kunigaikščio Skirgailos
1382 m. antspaudas

The 1382 seal of the Lithuanian
Duke Skirgaila

XIV a. daugelis Gediminaicių
savo antspauduose vaizdavo
šarvuotą raitelį, tik jis buvo
skirtingas – šuoliavo tai į kairę,
tai į dešinę, rankose laikė ietį arba
kalaviją, buvo su skydu ant peties
ar be jo.

In the 14th century, many
of the Gediminids depicted
an armoured rider on horseback
on their seals, except that it used
to differ from seal to seal –
galloping either to the right or
to the left, holding a lance or
a sword in his hand, and either
had a shield on his shoulder or not.

Abiejų Tautų Respubliką valdė karaliai buvo svetimšliai, nors ir susieti giminystės ryšiai su Jogailaičiais. Vazos įtraukė Respubliką į dinastinius ir teritorinius karus, kurie nuniokojo ir susilpnino valstybę. Sksai perkėlė valstybės centrą į Saksoniją – Drezdeną, o kitai jos daliai, ypač Lietuvos Didžiajai Kunigaikštystei – pritrūko valdovo dėmesio.

Daugiau kaip du šimtmečius gyvavusios valstybės laikotarpis sutapo su ryškių meno stilių – baroko, rokoko ir klasicizmo klesėjimu Europoje, kai reiškėsi prabanga bei paradiškumas. Tai itin veikė heraldikos raidą. Tuo metu herbas dažnai tapdavo tik architektūrine detaile ar brangaus niekučio puošmena.

XVII–XVIII a. nepaprastai išaugės amatininkų meistriškumas, sudėtingos technologijos bei rafiniuotas skonis leido sukurti aukšto meninio lygio objektų su juos puošiančiais herbais.

Personaline unija sujungus Respubliką ir Saksoniją, Vyčio simbolis pasiekė Vokietiją, per didikų gimines – ir kitas Vakarų Europos šalis. Iš to laikotarpio išliko daugybė architektūros, taikomosios dailės kūrinių, karinių atributų su Respublikos ir LDK herbais, liudijančių įdomų ir svarbų Lietuvos herbo istorijos etapą.

The Commonwealth of Two Nations fell under the rule of foreign kings related to the Jagiellons by ties of kinship. The Vasa involved the Commonwealth into dynastic and territorial wars that devastated and weakened the state. The Saxons moved the centre of the state to Dresden in Saxony, while the remaining part of the country, and especially the Grand Duchy of Lithuania, was lacking in the ruler's attention.

Over two hundred years in the existence of the country coincided with the consolidation in Europe of distinct artistic styles – Baroque, Rococo and Classicism – when luxury and grandeur were in full swing. It had a strong impact on the evolution of heraldry. At that time, the coat of arms often served just as a detail of extravagant architecture or a decorative element of an expensive knick-knack.

However, thanks to the much-developed mastery of the craftsmen in the seventeenth-eighteenth centuries, to more complex technologies and refined taste, objects were created of a high artistic level decorated with the coat of arms.

When a personal union linked the Commonwealth with Saxony, the symbol of Vytis reached Germany, and, through the families of nobles, found its way to other West European countries. A large number of architectural and military objects and works of applied arts bearing the coats of arms of the Commonwealth and the Grand Duchy of Lithuania have survived from this period. They point to a very interesting and significant stage in the history of the coats of arms of Lithuania.

Imaginacinius karaliaus Mindaugo portretas. 1611

*A fictional portrait
of King Mindaugas. 1611*

*Stepono Batoro portretas.
1611 >*

*A portrait of Stephen Bathory.
1611 >*

Stephan Bathory.

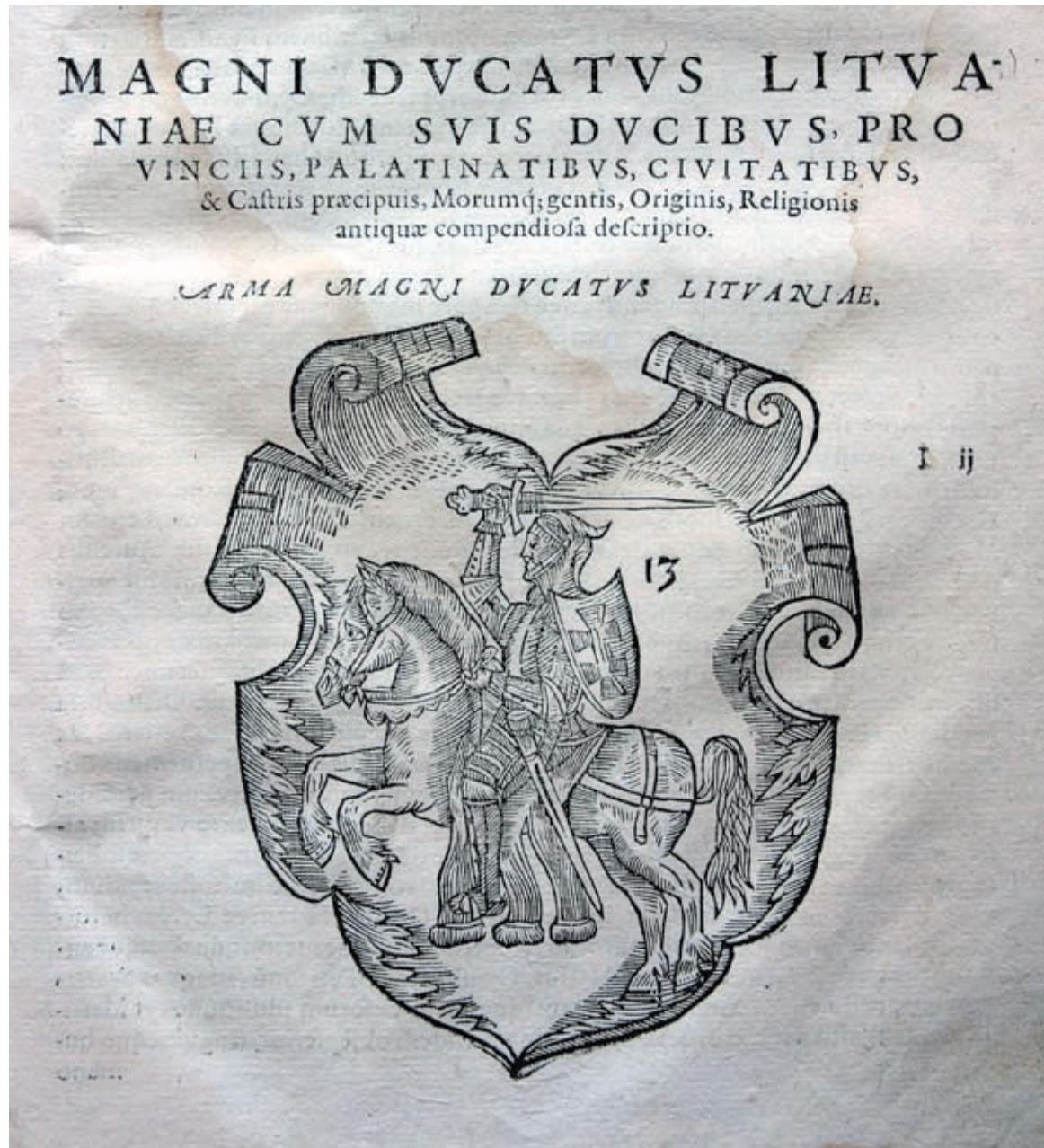

LDK herbas. 1611

The coat of arms of the Grand Duchy of Lithuania. 1611

LDK kariškis Aleksandras Gvanjinis (Alessandro Guagnini) 1578 m. parengė ir išleido Lenkijos ir Lietuvos aprašymą kurios vėlesnę 1611 m. laidą „Europos Sarmatijos kroniką“, gausiai iliustravo Lietuvos valdovų imaginaciniuose portretuose, herbais ir batalinėmis scenomis.

In 1578, Alessandro Guagnini, who served in the military of the Grand Duchy of Lithuania, wrote and published a description of Poland and Lithuania. Its later edition of 1611 known as *A Description of Sarmatian Europe* was amply illustrated with fictional portraits of Lithuanian rulers, coats of arms and battle scenes.

LDK herbas Erazmo Kamyno herbyne. 1575 >

The coat of arms of the Grand Duchy of Lithuania in the armorial of Erasmus Kamyn. 1575 >

Herbyne Vytis pavaizduotas įmantriamoje kartuše, raitelis nupieštas su daugybe smulkių detalių: puošni riterio apranga, ornamentuotos kalavijo makštys ir balno gūnia net su keturiais plėvesuojančiais liežuviais rodo artėjantį baroką.

In this armorial, the Vytis appears in an intricate cartouche, and the rider is drawn with a multitude of tiny details: the knight's extravagant attire, the ornamented scabbard and the horsecloth with as many as four flying tongues indicate the approaching Baroque.

SVETIMŲJŲ
PRIESPAUDOJE

UNDER FOREIGN
OPPRESSION

Po Abiejų Tautų Respublikos padalijimų, nors jos herbas oficialiai buvo panaikintas, Vytis neišnyko iš visuomenės akiračio: Rusijos caro valdomose teritorijose, Jogailos herbą – Dvigubą kryžių pa-keitus stačiatikių kryžiumi, Vytis simbolizavo kai kurias buvusias Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės žemes ir miestus. XIX a. sukilimų metu ypač suaktyvėjo neoficialioji heraldika: 1831 m. sukilimo simbolis buvo Erelis ir Vyčio figūros perskeltame skyde, o 1863 m. sukilimo vadovybė prie šių dviejų figūrų pridėjo trečiąją, simbolizuojančią rusenus, – arkangelą Mykolą. Tokiais herbais puoštos sukilėlių vėliavos, ekipuotė, ginklai, atminimo daiktai.

XIX a. prasidėjės lietuvių nacionalinis atgimimas žadino domėjimą Lietuvos istorija, jos asmenybėmis ir simbolika. Dar Teodoras Narbutas ir Simonas Daukantas savo raštuose aiškino, kad atgimstanti tauta yra senosios LDK palikimo paveldėtoja. Visuomeninės draugijos Lietuvoje ir užsienyje save identifikavo Vyčiu – juo žymėjo savo vėliavas, leidinius, dekoravo renginius. Prie istorinių Vyčio modifikacijų pritaikymo gyvenamojo laiko reikmėms prisidėjo negausūs profesionalūs lietuvių dailininkai.

Although after the partitions of the Commonwealth of Two Nations its coat of arms no longer existed officially, Vytis did not vanish from the field of vision of the public: in the territories ruled by the Tsarist Russia, when the double cross, Jagiello's coat of arms, was replaced by the Orthodox cross, the Vytis symbolised some lands and towns that used to be part of the Grand Duchy of Lithuania. The unofficial heraldry became very active during the nineteenth-century uprisings: the charges of the Eagle and Vytis on a split shield symbolised the 1831 uprising. The leaders of the 1863 uprising added a third charge to it, that of Michael the Archangel, which symbolised the Ruthenians. Such arms decorated the insurgents' flags, accoutrement, weapons and memorabilia.

Lithuanian national revival that started in the nineteenth century stirred interest in the history of the country, in its personalities and symbols. Teodoras Narbutas and Simonas Daukantas wrote in their works that the reviving nation was the inheritor of the legacy of the old Grand Duchy of Lithuania. Public organisations in Lithuania and abroad identified themselves with Vytis: they marked their flags and publications with it, and used it to decorate their events. The few professional Lithuanian artists of the period made their contribution to the adaptation of historical modifications of Vytis to the needs of that particular time.

*Porcelianinis puodelis.
Paryžius, XIX a. pradžia*

*A porcelain cup. Paris,
the early 19th century*

XIX a. Paryžiuje pagamintas puodelis yra aiškių klasicistinių formų ir dekoro, o prancūzų dailininko nupieštas Vytis ne visai atitinka nusistovėjusi herbą – skydelyje néra Dvigubo kryžiaus.

The cup made in Paris in the 19th century is of clear Classicist forms and décor, while the Vytis drawn by a French artist does not exactly match the established coat of arms: the double cross is missing from the small shield.

Pirmojo pasaulinio karo metu, kilus nacionaliniam judėjimui ir griūvant caro imperijai, pradėjo organizuotis Rusijos pavergtų tautų nacionaliniai kariniai dalinių. Vitebske susikūrusio lietuvių bataliono vėliava papuošta Vyčiu.

During World War 1, with the rise of national movements and the collapse of the Russian Empire, military regiments of enslaved nations started appearing. The standard of the Lithuanian battalion in Vitebsk is decorated with the Vyčius.

Lietuvių bataliono Vitebske vėliava.
1917

The standard of the Lithuanian Battalion in Vitebsk. 1917

Lenkų išeivių Rappersvilyje (Šveicarija) pastatytas paminklas Abiejų Tautų Respublikos atminimui. XIX a. pabaiga

The monument to the memory of the Commonwealth of Two Nations erected by Polish émigrés in Rapperswil, Switzerland. The late 19th century

NEPRIKLAUSOMYBĖS
DVIDEŠIMTMETIS

TWENTY YEARS
OF INDEPENDENCE

Paskelbus neprilausomybę ir oficialiai patvirtinus Lietuvos Respublikos herbą – sidabrinį raitelį raudoname lauke, reikėjo ji suprojektuoti ir pagaminti konkretiems tikslams: kariuomenės ekipuotei, pinigams, institucijų antspaudams, propagandinėms reikmėms. Tada sukurtos Tado Daugirdo, Antano Žmuidzinavičiaus, Adomo Varno, Adomo Galdiko ir Juozo Zikaro Vyčio modifikacijos buvo plačiai naudojamos valstybės gyvenime. Tačiau jos nebuvo paremtos istoriniais šaltiniais ir turėjo nemažai trūkumų. Visuomenei reikalaujant sukurta komisija valstybės herbui nustatyti. Jos narys dailininkas Mstislavas Dobužinskis domėjos istorine medžiaga, heraldikos taisyklėmis, konsultavosi su specialistais pasaulyje. Komisija, remdamasi dailininko surinkta medžiaga, pateikė pasiūlymus Lietuvos vyriausybei, bet prasidedantis Antrasis pasaulinis karas ir okupacijos sutrukė priimti kokius nors sprendimus.

Po penkių šimtų metų Lietuva atkūrė savo valstybę. Didelių visuomenės pastangų dėka ji sustiprėjo ekonomiškai, sėkmingai ugdė savą kultūrą. Vytautas tapo valstybės simboliu – žmonės ji matė kasdien ant dokumentų, iškabų, švenčių metu ant savo sūnų ir brolių kareivių kepurių. Jis buvo visos tautos savastis.

After the declaration of independence and official approval of the coat of arms of the Republic of Lithuania – a silver rider on a red field – it had to be designed and produced for actual needs: for the army, on money and official stamps, and for propaganda needs. The modifications of Vytautas created there and then by Tadas Daugirdas, Antanas Žmuidzinavičius, Adomas Varnas, Adomas Galdikas and Juozas Zikaras were widely used in the public life of the state. However, they were not based on historical sources and had some faults. The public demanded that a commission be established to determine the coat of arms of the state. Mstislavas Dobužinskis, who was a member of this commission, took interest in historical materials and heraldry rules, and consulted specialists around the world. Taking into account the material he had collected, the commission submitted proposals to the government of Lithuania, but the political situation on the eve of World War Two and the invasions that followed prevented the government from making any decisions.

After five hundred years Lithuania re-established its statehood. Thanks to the immense effort of the public it became stronger economically and successfully nurtured its culture. Vytautas became the symbol of the state: people saw it every day on official forms, office plates, and on the soldier hats of their sons and brothers on festive days. It was the property of the entire nation.

1918 m. vasario 19 d.

„Lietuvos aidas“. Antraštė
dail. Antano Žmuidzinavičiaus

The Lietuvos aidas
of 19 February 1918. The heading
by Antanas Žmuidzinavičius

LETUVOS AIDAS

Eiles Vilniuje antradieniais, ketvirtadieniais ir šeštadieniais esančioje „Lietuvos Valstybės“ priece. Kaina: metinis 8 rub. (12 mar.), pusel metis 3 rub. (6 mar.), trims metiniamis 1 rub. (3 mar.), pusel 50 kap. (1 mar.). Atskirais numeriais — 5 kap. (10 f.). Redakcijos adresas: Vilnius, Gedimino g. 2. Lietuvoskių rašant reikia dėl adresat: An die Pressestelle des Ost, IV. FB. „Lietuvos Aidas“, Deutsche Zeitung 1918.

Vyriausia redaktorius A. Smetona, artiniųjų bendradarbių M. Biliūnas, P. Rugevičius, P. Klimas, būn. dr. J. Šaukėnas, agr. A. Stulginskis, dr. J. Šaulys ir A. Žmuidzinavičius.

№ 22 (70) Vilnius, antradienis, 1918 m. vasario mėn. 19 d. II metai

LIETUVOS TARYBA skelbia

Lietuvos nepriklausomybę

Lietuvos Taryba savo posėdyje vasario m. 16 d. 1918 m. vienu balsu nutarė kreiptis: į Rusijos, Vokiečių ir kitų valstybių výriausybes šiuo pareiškimu:

Lietuvos Taryba, kaip vienintelė lietuvių tautos atstovybė, remdamos pripažintąja tautų apsisprendimo teise ir lietuvių Vilniaus konferencijos nutarimu rugsėjo m. 18—23 d. 1917 metais, **skelbia atstanti nepriklausomą, demokratiniais pamatais sutvarkytą Lietuvos valstybę su sostine VILNIUJE** ir tą valstybę atskirianti nuo vienų valstybinių ryšių, kurie yra buvę su kitomis tautomis.

Drauge Lietuvos Taryba pareiškia, kad Lietuvos valstybės paramatus ir jos santykius su kitomis valstybėmis privalo galutinai nustatyti kiek galima greičiau sušauktas Steigiamasis Seimas, demokratiniu būdu visų jos gyventojų išrinktas.

Vilnius, vasario 16 d. 1918 m.

Lietuvos Tarybos nariai:

Dr. J. Basanavičius, K. Bizauskas, M. Biržiška, S. Banaitis, P. Dovydaitis, St. Kairys, P. Klimas, D. Malinauskas, V. Mironas, St. Narutavičius, A. Petruulis, Dr. J. Šaulys, K. Šaulys, J. Šernas, A. Stulginskis, A. Smetona, J. Smilgevičius, J. Staugaitis, J. Vaišokaitis, J. Vileišis.

1918 m. vasario 19 d. „Lietuvos aidas“ paskelbė Lietuvos Nepriklausomybės Aktą. Okupacinié vokiečių administracija laikraščio tiražą konfiskavo, išliko tik keli paslapčiomis iš spaustuvės išnešti egzemplioriai.

The *Lietuvos aidas* of 19 February 1918 published the Act of Independence. German occupation authorities confiscated the whole circulation of the newspaper and only several copies secretly smuggled out of the printing house have survived.

100 litų banknotas ir jo fragmentas.
Dail. Adomas Varnas. 1922

A 100 litas banknote
and its fragment.
Design by Adomas Varnas. 1922

1922 m. rugpjūčio 19 d. Lietuvos Respublikos Seimas priėmė piniginio vieneto lito įstatymą. Tų pačių metų lapkričio mėnesį lietuviški banknotai, sukurti dailininko Adomo Varno, išleisti į apyvartą.

On 19 July 1922, the Seimas of the Republic of Lithuania passed the law on the monetary unit of litas. In November of the same year, the Lithuanian banknotes designed by Adomas Varnas were released into circulation.

KARAS IR
OKUPACIJOS

THE WAR AND
OCCUPATIONS

Lietuvą inkorporavus į Sovietų Sąjungą buvo sunaikinti visi valstybingumo požymiai, uždrausti jos simboliai. Okupantas keitė okupantą. Po vokiečių okupacijos grįžus rusams, prasidėjus areštams ir trėmimams, žmonės rinkosi į būrius, ginklavosi aktyviam pasipriešinimui. Partizanai savo kepures žymėjo Vyčiu.

Kaip pasipriešinimo okupantams ženklą žmonės gaminosi, drosė, siuvinėjo Vytį, nepaisydami žiaurių represijų. Joms atslūgus, dailininkai sukūrė ir viešosioms erdvėms skirtų kūrinių su aiškiomis užuominomis į uždraustą herbą.

Dešimtys tūkstančių lietuvių, pasitraukusių iš Tėvynės, būrėsi į draugijas, kurias žymėjo Vyčio ženklu, leido knygas ir taip skelbė pasaullui apie dar gyvą Lietuvą.

Susikūrės Sąjūdis pareiškė siekiąs Lietuvos nepriklausomybęs, šimtatūkstantiniuose mitinguose nešamos vėliavos, šūkiai buvo su Vyčiu, juo puošési ir mitingų dalyviai.

Penkis dešimtmečius Vytis buvo simbolis, su kuriuo eita į mirtiną kovą. Tada niekam nerūpėjo jo atitikimas heraldikos taisyklėms ar juo puošiamo daikto meninė vertė, daug svarbesnis buvo jo patriotinis ir emocinis turinys.

After the incorporation of Lithuania into the Soviet Union all attributes of its statehood were liquidated and its symbols forbidden. Invader came after invader. When the Russians returned after the German occupation and when arrests and deportations began people formed platoons and armed themselves for active resistance. Partisans marked their hats with Vytis.

Despite cruel repression people made Vytis themselves, carved it of wood and embroidered it as a symbol of their resistance. Eventually repression ebbed away and artists created works for public spaces that hinted unambiguously at the forbidden coat of arms.

Tens of thousands of Lithuanians that fled the country formed societies which had Vytis as their symbol, published books and thus were telling the world about the still surviving Lithuania.

When the *Sąjūdis* reform movement declared its intentions to aim for Lithuania's independence, Vytis was on the flags and slogans carried at the rallies of hundreds of thousands of people who also wore this symbol.

For five decades Vytis was the symbol against which a deadly fight had been launched. There and then, nobody bothered about whether it conformed to heraldry rules or not, or about the artistic value of the objects it decorated. What mattered was its patriotic and emotional charge.

Sąjūdžio lipdukas ir vėliavėlė. 1989

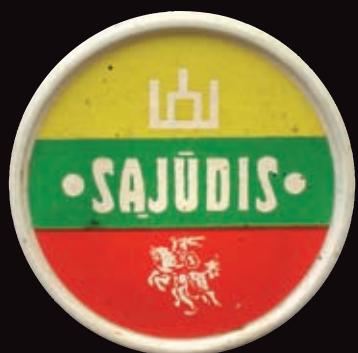
*A sticker and a pennant
of the Sąjūdis movement. 1989*

Susikūrus Lietuvos Persitvarkymo Sajūdžiui iškilo nacionalinės atributikos – vėliavų, herbų, ženklelių – poreikis. Juos gamino patys žmonės, nedidelės staiga susikūrusios amatinių dirbtuvėlės. Pagaminta tūkstančiai nežinomų autorų plastinių ir metalinių ženklelių, vėliavelių ir lipdukų.

When the reform movement started in Lithuania, there arose a need for national symbols – flags, coats of arms and badges. People made them themselves, and there suddenly appeared small workshops of craftsmen. Thousands of plastic and metal badges, pennants and stickers by unknown authors were produced.

Sąjūdžio ženkleliai. 1989

Metal badges of the Sąjūdis movement. 1989

DABARTINĖ
LIETUVA

LITHUANIA
OF TODAY

Atkūrus nepriklausomybę, pirmiesiems dokumentams, institucijų antspaudams, pinigams naudotas tarpukariu dailininko Juozo Zikaro monetoms sukurtas Vytis. Vėliau, vadovaujant Heraldikos komisijai, dailininkas Arvydas Každailis nupiešė naują herbo modifikaciją. Po diskusijų visuomenėje ir Seime kaip valstybės herbo etalonas patvirtintas A. Každailio pateiktas variantas. Pamažu J. Zikaro Vytis keičiamas naujuoju etalonu, juo remiantis sukurtą Prezidento vėliava.

Patvirtintas herbas naudojamas oficialių valstybinių institucijų, tačiau visuomeniniame gyvenime matomos ir dailininkų laisvai kuriamos modifikacijos. Projektuojant Lietuvos banko leidžiamas kolekcines monetas, kuriant vitražus, taikomosios dailės, grafikos darbus, naudojamos originalios bei istorinės herbo modifikacijos. Populiariuose tautodailininkų renginiuose, ypač mugėse, būna įvairiausių Vyčiu papuoštų darbų – medžio drožinių, keramikos, tekstilei suvenyrų. Gražiaus patriotiniai, nuoširdumu jaudinčiai piešiniai nudžiugina vaikai.

Istorinėje praeityje Vytis atsirado kaip Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės herbas. XX a. jos buvusiose žemėse susikūrė net kelios valstybės, kurių teritorijoje išliko nemažai istorinių heraldinių reliktų. Viena iš tų valstybių – Baltarusija – taip pat Vytį laiko savo istoriniu herbu.

The Vytis used on the first documents, institutional stamps and money after the re-establishment of the independence was the one that Juozas Zikaras designed in the inter-war period for coins. Later, under the guidance of the Heraldry Commission, the artist Arvydas Každailis designed a new modification of Vytis. Following debates in public and in the Seimas, the variant proposed by Každailis was approved as the standard of the coat of arms of the state. Gradually Zikaras' Vytis was replaced by the new standard, and the Presidential flag was designed on its basis.

The approved coat of arms is used officially; meanwhile, in public life there appear artists' free interpretations of the symbol of Vytis. Original and historical modifications of the coat of arms are used in the designs of collectible coins of the Bank of Lithuania, in works of stained glass, applied and graphic art. Popular events, and especially fairs, of folk artists offer a vast variety of works decorated with Vytis – woodcarvings, ceramic and textile souvenirs. Children make our hearts glow with their beautiful patriotic and sincere drawings.

In the historical past, Vytis emerged as the coat of arms of the Grand Duchy of Lithuania. In the twentieth century several states emerged in its former lands, and in the territories of these there have survived numerous historical heraldic relics. One of these states, Belarus, also considers Vytis its historical coats of arms.

ILIUSTRACIJŲ SĄRAŠAS / LIST OF ILLUSTRATIONS

GEDIMINAIČIAI

- 14* Kunigaikščio Lengvenio antspaudas. 1379. GSPK
- 17 XV a. I pusės „Armorial Lyncenich“ herbyno puslapis su LDK teritorijų herbais. Iš kn.: Edmundas Rimša. *Heraldika. Iš praeities į dabartį*. Vilnius: Versus aureus, 2004
- 18 Vytis ant kardinolo Frederiko Jogailaičio kryžiaus pagrindo. XV a. pab. Iš kn.: *Monarchia Jagiellonów*. Warszawa; Wrocław: Wydawnictwo Dolnośląskie, 2003
- 20 LDK herbą laikantis angelas ant šv. Stanislovo relikvijoriaus pagrindo. 1504. Iš kn.: Zenon Piech. *Monety, pieczęcie i herby w systemie symboli władzy Jagiellonów*. Warszawa: DiG, 2003
- 25 Vavelio katedros Žygimantų koplyčios Vytis. XVI a. pab. Kajetano Wincenty Kielisiński piešinys. 1841. FXXC
- 27 Žygimanto senojo pusgrąšis. XVI a. pr. DK. Fot. R. Ginaitis
- 29 Knygos viršelio papuošimas. 1518. Iš kn.: Vincas Kisarauskas. *Lietuvos knygos ženklai*. Vilnius: Mokslas, 1984
- 81 Lietuvos didžiajam kunigaikščiu Jigailai priskiriama moneta. Po 1386. NČDM. Fot. R. Ginaitis
- 82 Lietuvos didžiojo kunigaikščio Jogailos 1382 m. antspaudas; Lietuvos kunigaikščio Skirgailos 1382 m. antspaudas. GSPK
- 83 Kernavės kunigaikščio Vyganto 1388 m. antspaudas. AGAD
Lietuvos didžiojo kunigaikščio Vytauto 1406 m. antspaudas. LCVVA
- 84 Lietuvos didžiajam kunigaikščiu Vytautui priskiriama moneta. Reversas ir aversas. XIV a. pab.–XV a. pr. LNM. Fot. R. Ginaitis
- 85 Lietuvos didžiajam kunigaikščiu Kazimierui priskiriama moneta. Reversas ir aversas. XV a. II pusė. LNM. Fot. R. Ginaitis
- 86 XX a. monstrancija ir prie jos pritvirtintas XV a. Vytis. KBC. Fot. H. Brzozowski
- 87 Monstrancija ir prie jos pritvirtintas Vytis. XV a. pr. KBC. Fot. H. Brzozowski
- 88 Ulricho Richentalio kronikos XV a. nuorašo puslapių ir jų fragmentai su Jogailos ir Vytauto herbais. BSB
- 89 Eberhardo Windecke kronikos „Geschichte Kaiser Sigismundus“ (1443) iliustracijos: „Zigmantas tarpininkauja tarp Vokiečių ordino riterių ir Lenkijos karaliaus Jogailos“ ir „Garbingieji imperijos kunigaikšciai Lietuvos didžiojo kunigaikščio Vytauto laidotuvėse“. ÖNB
- 90 Liublino pilies Švč. Trejybės koplyčios sienų tapyba. 1418. ML. Fot. P. Maciuk
- 91 Lenkijos karaliaus, Lietuvos didžiojo kunigaikščio Jogailos antkapis Vavelio katedroje ir jo fragmentas. Po 1434. KW. Fot. D. Kołkowski
- 92 Koklio su Vyčiu nuolaužą. XV a. VPD. Fot. V. Abramauskas
Koklis su Vyčiu. XV a. MPPP
- 93 Triptiko, skirto Skausmingajai Dievo Motinai, dalis. 1484. KW. Iš kn.: Edmundas Rimša. *Heraldika. Iš praeities į dabartį*. Vilnius: Versus aureus, 2004
Geležinis Vyčio herbas. 1420–1450. MNK
- 94 Herbyno „Bergshammars vapenbok“ (XV a. I pusė) puslapio fragmentas. RA. Iš kn.: *Lietuvos monetos = Lithuanians Coins*. Vilnius: Lietuvos bankas, 2006

LITHUANIA OF THE GEDIMINIDS

- 14* The seal of Duke Lengvenis. 1379. GSPK
- 17 A page of the *Armorial Lyncenich* (the first half of the 15th century) displaying coats of arms of the territories of the Grand Duchy of Lithuania. From: Edmundas Rimša, *Heraldika. Iš praeities į dabartį* (Vilnius: Versus aureus, 2004)
- 18 The Vytis on the base of the cross of Cardinal Frederick Jagiellon. The late 15th century. From: *Monarchia Jagiellonów* (Warszawa; Wrocław: Wydawnictwo Dolnośląskie, 2003)
- 20 An angel holding the coat of arms of the Grand Duchy of Lithuania on the base of the reliquary of St Stanislaus. 1504. From: Zenon Piech, *Monety, pieczęcie i herby w systemie symboli władzy Jagiellonów* (Warszawa: DiG, 2003)
- 25 The Vytis of the Sigismund Chapel in Wawel Cathedral. The late 16th century. A drawing by Kajetan Wincenty Kielisiński. 1841. FXXC
- 27 A half-grosz coin of Sigismund I the Old. DK. Photo R. Ginaitis
- 29 A book-cover decoration. 1518. From: Vincas Kisarauskas. *Lietuvos knygos ženklai* (Vilnius: Mokslas, 1984)
- 81 A coin attributed to Grand Duke of Lithuania Jagiello. After 1386. NČDM. Photo R. Ginaitis
- 82 The 1382 seal of Grand Duke of Lithuania Jagiello; the 1382 seal of Duke Skirgaila of Lithuania. GSPK
- 83 The 1388 seal of Duke Vygaantas of Kernavė. AGAD
The 1406 seal of Grand Duke of Lithuania Vytautas. LCVVA
- 84 A coin attributed to Grand Duke of Lithuania Vytautas. Reverse and obverse. LNM. Photo R. Ginaitis
- 85 A coin attributed to Grand Duke of Lithuania Casimir. Reverse and obverse. The second half of the 15th century. LNM. Photo R. Ginaitis
- 86 A 20th-century monstrance with a 15th-century Vytis attached to it. KBC. Photo H. Brzozowski
- 87 A monstrance and the Vytis attached to it. The early 15th century. KBC. Photo H. Brzozowski
- 88 Pages of the 15th-century copy of Ulrich Richental's chronicle and their fragments displaying the arms of Jagiello and Vytautas. BSB
- 89 Illustrations to Eberhard Windecke's chronicle *Geschichte Kaiser Sigismundus* (1443): 'Sigismund intermediates between the Knights of the Teutonic Order and Polish King Jagiello' and 'Honourable dukes of the empire at the funeral of Vytautas, Grand Duke of Lithuania'. ÖNB
- 90 The murals in the Holy Trinity Chapel in Lublin Castle. 1418. ML. Photo P. Maciuk
- 91 The tomb of King of Poland and Grand Duke of Lithuania Jagiello in Wawel Cathedral, and its fragment. After 1434. KW. Photo D. Kołkowski
- 92 A fragment of a tile bearing the Vytis. The 15th century. VPD. Photo V. Abramauskas
A tile bearing the Vytis. The 15th century. MPPP

* Skaičiai rodo knygos puslapius / The number indicates the page number in the book.

- 95 Vavelio katedros Šv. Kryžiaus koplyčios skliautų raktas.
Koplyčia ištaipyta apie 1470 m. KW. Fot. D. Kołakowski
- 96 Vyčio herbo reljefas ant Vavelio pilies bokšto. XV a. II pusė.
ZKnaW. Fot. M. Hołda
- 97 Vavelio pilies erkerio langas ir herbas ant jo apvado.
Apie 1502–1505. ZKnaW. Fot. M. Hołda
- 98 Herbas ant įvažiavimo į Vavelio pilį vartų. 1534. ZKnaW.
Fot. S. Michta
- 99 Kazimiero Jogailaičio antkapis ir jo fragmentas. Dail. Veit Stoss.
Apie 1492. KW. Fot. D. Kołakowski
- 100 Krokuvos Dievo Kūno bažnyčia ir jos fasado herbo kompozicija.
Po 1492. Fot. P. Balčiūnas
- 101 Knygos „Quaestiones veteris ac novae logicae“ (Krokuva, 1508) antraštinius puslapiai. Iš kn.: *Orły Nasze*. Kraków: Universitas, 1996
Knygos „Lectura veteris artis“ (Krokuva, 1503) antraštinius puslapiai. Iš kn.: *Orły Nasze*. Kraków: Universitas, 1996
- 102 Aleksandras Jogailaitis Seime. Jono Laskio Statuto (1506) iliustracija. FXXC
- 103 Lietuvos didžiojo kunigaikščio Aleksandro Jogailaičio moneta.
Aversas ir reversas. 1492. LNM. Fot. R. Ginaitis
- 104 Žygimanto Senojo pusgrašis. Aversas ir reversas. 1510. LNM.
Fot. R. Ginaitis
- 105 Jono Albrechto jungtinis herbas iš Čenstakavos Jasna Guros paulinų vienuolyno mišiolo (1506). KOP
- 106 Pirmojo Lietuvos Statuto Lauryno nuoraso (1531) pirmas puslapis. Schulpforte. Bibliothek der Heimoberschule, Vokietija.
Skaidrė iš VUB
- 107 Žygimanto Senojo ceremoninis kalavijas ir jo fragmentas.
Apie 1520. ZKnaW. Fot. S. Michta
- 108 Karalienės Bonos Sforcos maldaknygės, išrištos XIX a., viršelis ir jo fragmentas. ZKW. Fot. M. Bronarski
- 109 Karalienės Bonos Sforcos maldaknygės (Florencija, 1492) iliustracija ir jos fragmentas. ZKW. Fot. M. Bronarski
- 110 Žygimanto Senojo medalio (1527) kopija. Aversas, reversas ir reverso fragmentas. NČDM. Fot. A. Baltėnas
- 111 Žygimanto Augusto vėliava ir jos fragmentas. 1553. ZKnaW.
Fot. A. Wierzba
- 112 Jogailos antkapio baldakimo lubos ir jų detalė. Dail. Bartolommeo Berrecci. 1524. KW. Fot. D. Kołakowski
- 113 Žygimantų koplyčios vidus ir fragmentas su Vyčiu.
Dail. Bartolommeo Berrecci. 1524. KW. Fot. D. Kołakowski
- 114 Žygimanto Augusto pusgrašis. Reversas ir aversas. 1546. LNM.
Fot. R. Ginaitis
Žygimanto Augusto šešiagrašis. Reversas ir aversas. 1547.
NČDM. Fot. R. Ginaitis
- 115 Žygimanto Augusto ketvirtokas. Aversas ir reversas. 1566. LNM.
Fot. R. Ginaitis
- 116 Gobelinas su Lietuvos didžiojo kunigaikščio Žygimanto Augusto herbu. XVI a. vid. VR
- 117 Gobelinas ir jo fragmentas su LDK herbu. Briuselis, 1550–1560.
ZKnaW. Fot. S. Michta
- 118 Gobelinas su pergalės deive Viktorija ir jo fragmentas su Vyčiu.
Briuselis, 1550–1560. ZKnaW. Fot. L. Schuster
- 118, 119 Gobelinas su žemdirbystės deive Cerera ir jo fragmentas su Vyčiu. Briuselis, 1550–1560. ZKnaW. Fot. S. Michta
- 120 Prūsų 1552 m. kronikos puslapis. Iš J. K. Vilčinskio „Vilniaus albumo“ (1846). LDM. Fot. A. Lukšėnas
Žygimanto Augusto herbo graviūra. Iš kn.: *L'Aigle et le Lion*.
Warszawa: DiG, 1997
- 93 A part of the triptych devoted to Our Mother of Sorrows. 1484.
KW. From: Edmundas Rimša, *Heraldika. Iš praeities į dabartį* (Vilnius: Versus aureus, 2004)
The iron coat of arms of the Vytais. 1420–1450. MNK
- 94 A fragment of a page from the armorial *Bergshammar vapenbok* (the first half of the 15th century). RA. From: *Lietuvos monetos = Lithuanians Coins* (Vilnius: Lietuvos bankas, 2006)
- 95 The vault boss in the Holy Cross Chapel of Wawel Cathedral.
The chapel was decorated in about 1470. KW.
Photo D. Kołakowski
- 96 The relief of the Vytais on the tower of Wawel Cathedral.
The second half of the 15th century. ZKnaW. Photo M. Hołda
- 97 A window of the wing of Wawel Castle and the coat of arms on its architrave. About 1502–1505. ZKnaW. Photo M. Hołda
- 98 The coat of arms on the entrance gate of Wawel Castle. 1534.
ZKnaW. Photo S. Michta
- 99 The tomb of Casimir Jagiellon and its fragment. Veit Stoss.
After 1492. KW. Photo D. Kołakowski
- 100 The Corpus Christi Church in Cracow and the composition of the façade coat of arms. After 1492. Photo P. Balčiūnas
- 101 The title page of the book *Quaestiones veteris ac novae logicae* (Cracow, 1508). From: *Orły Nasze* (Cracow: Universitas, 1996)
The title page of the book *Lectura veteris artis* (Cracow, 1503). From: *Orły Nasze* (Cracow: Universitas, 1996)
- 102 Alexander Jagiellon in the Sejm. An illustration to Jan Laski's *Statute* (1506). FXXC
- 103 A coin of Alexander Jagiellon, Grand Duke of Lithuania.
Obverse and reverse. 1492. LNM. Photo R. Ginaitis
- 104 The half-grosz coin of Sigismund I the Old. Obverse and reverse. 1510. LNM. Photo R. Ginaitis
- 105 The joint coat of arms of Jan Albrecht from the missal of the Jasna Góra Pauline monastery in Częstochowa. 1506. KOP
- 106 First page of the copy of Laurentius of the First Statute of Lithuania (1531). Schulpforte. Bibliothek der Heimoberschule, Germany. A slide from VUB
- 107 The ceremonial sword of Sigismund I the Old and its fragment. About 1520. ZKnaW. Photo S. Michta
- 108 The cover and a fragment of Queen Bona Sforza's prayer book bound in the 19th century. ZKW. Photo M. Bronarski
- 109 An illustration and a fragment of Queen Bona Sforza's prayer book (Florence, 1492). ZKW. Photo M. Bronarski
- 110 A copy of the medal of Sigismund I the Old (1527). Obverse, reverse, and a fragment of the reverse. NČDM. Photo A. Baltėnas
- 111 The flag of Sigismund August and its fragment. 1553. ZKnaW.
Photo A. Wierzba
- 112 The ceiling and a detail of the ceiling of the canopy of Jagiello's tomb. Bartolommeo Berrecci. 1524. KW.
Photo D. Kołakowski
- 113 The interior of the Sigismund Chapel and a fragment with the Vytais. Bartolommeo Berrecci. 1524. KW.
Photo D. Kołakowski
- 114 A half-grosz coin of Sigismund August. Reverse and obverse. 1546. LNM. Photo R. Ginaitis
A six-grosz coin of Sigismund August. Reverse and obverse. 1547. NČDM. Photo R. Ginaitis
- 115 A four-grosz coin of Sigismund August. Obverse and reverse. 1566. LNM. Photo R. Ginaitis
- 116 A tapestry displaying the coat of arms of Sigismund August, Grand Duke of Lithuania. The mid-16th century. VR

- 121 Žygimanto Augusto portretas. 1551. Iš J. K. Vilčinskio „Vilniaus albumo“ (1846). LNM. Fot. K. Stoškus
- 122 Pasiensio stulpas. 1545. Prostki, Lenkija. Fot. P. Balčiūnas
- 123 Vilniaus bernardinų vienuolyno iždinės durys ir jų fragmentas. XVI a. pr. LNM. Fot. K. Stoškus
- 124 Žygimanto Augusto bibliotekos knygos viršelis – superekslirisas. XVI a. VUB. Fot. P. Balčiūnas
- 125 Žygimanto Augusto jungtinis herbas iš 1571 m. proginio herbyno. KH. Fot. A. Daflos
- 126 Koklis iš LDK valdovų rūmų teritorijos. XV a. VPD. Fot. V. Abramauskas
- 126, 127 Kokliai (2) iš LDK valdovų rūmų teritorijos. XVI a. VPD. Fot. V. Abramauskas
- 127 XVI a. pabaigos herbai. *Collegium Maius*, Krokuva. Fot. P. Balčiūnas
- 128 Vilniaus vyskupo Jono iš Lietuvos kunigaikščių herbas. Iš kn.: *Polonia Typographica Saeculi Sedecimi XII*. Ossolineum, 1981
Vilniaus vyskupo Jono iš Lietuvos kunigaikščių herbas. 1555. BA
- 129 LDK herbas. 1555. BA
- 130 Vilniaus vyskupo Povilo Algimanto Alšėniškio antkapis Vilniaus katedroje ir jo fragmentas. Skulpt. Giovanni Maria Padovano. XVI a. Fot. P. Balčiūnas
- 131 XVI a. medalis. Reversas ir aversas. TIM. Fot. P. Balčiūnas
- 132 Totorių papuošalas iš XVI a. monetų. TIM. Fot. P. Balčiūnas
- 117 A tapestry and its fragment with the coat of arms of the Grand Duchy of Lithuania. 1550–1560, Brussels. ZKnaW. Photo S. Michta
- 118 A tapestry depicting the Goddess of Victory, Victoria, and its fragment with the Vytis. 1550–1560, Brussels. ZKnaW. Photo L. Schuster
- 119 A tapestry depicting Ceres, the Goddess of Agriculture, and its fragment with the Vytis. 1550–1560, Brussels. ZKnaW. Photo S. Michta
- 120 A page from a 1552 Prussian chronicle. From: J. K. Wilczyński, *Album de Wilna* (1846). LDM. Photo A. Lukšėnas
An engraving of the coat of arms of Sigismund August. From: *L'Aigle et le Lion* (Warsaw: DiG, 1997)
- 121 A portrait of Sigismund August. 1551. From: J. K. Wilczyński, *Album de Wilna* (1846). LNM. Photo K. Stoškus
- 122 A border post. 1545, Prostki. Poland. Photo P. Balčiūnas
- 123 The treasury door of the Bernardine Monastery in Vilnius, and its fragment. The arly 16th century. LNM. Photo K. Stoškus
- 124 A cover-super ex libris of a book from Sigismund August's library. The 16th century. VUB. Photo P. Balčiūnas
- 125 Sigismund August's joint coat of arms from the occasional armorial of 1571. KH. Photo A. Daflos
- 126 A tile from the site of the Rulers' Palace in Vilnius. The 15th century. VPD. Photo V. Abramauskas
- 126, 127 Tiles (2) from the site of the Rulers' Palace in Vilnius. The 16th century. VPD. Photo V. Abramauskas
- 127 Coats of arms of the late 16th century. *Collegium Maius*, Cracow. Photo P. Balčiūnas
- 128 The coat of arms of Jan of the dukes of Lithuania, the Bishop of Vilnius. From: *Polonia Typographica Saeculi Sedecimi XII*. (Ossolineum: 1981)
The coat of arms of Jan of the dukes of Lithuania, the Bishop of Vilnius. 1555. BA
- 129 The coat of arms of the Grand Duchy of Lithuania. 1555. BA
- 130 The tomb of Povilas Algimantas Alšėniškis in Vilnius Cathedral, and its fragment. Giovanni Maria Padovano. The 16th century. Photo P. Balčiūnas
- 131 A 16th-century medal. Reverse and obverse. TIM. Photo P. Balčiūnas
- 132 A Tatar ornament made of 16th-century coins. TIM. Photo P. Balčiūnas

ABIEJŲ TAUTŲ RESPUBLIKA

- 33 Stepono Batoro taleris. 1580. Iš kn.: *Lietuvos monetos = Lithuanians Coins*. Vilnius: Lietuvos bankas, 2006
- 34 Reljefas, puošiantis Zigmanto Vazos laikų patranką. XVII a. MWP. Fot. P. Balčiūnas
- 35 XVIII a. Vytis. Iš XIX a. (?) leidinio „Drzeworyty w różnych dziełach Polskich“ (Krakow)
- 36 Slanimo pašto stoties iškaba. XVIII a. Iš kn.: *Muzeum Poczty i Komunikacji*. Wrocław, 2000
- 38 Varinis Jono Kazimiero šilingas. 1663. DK. Fot. R. Ginaitis
- 39 Augusto II karūnavimo medalis. 1697. ZKW. Fot. P. Balčiūnas
- 135 Imaginacinis karaliaus Mindaugo portretas. Iš kn.: Alessandro Guagnini. *Kronika Sarmacji Europejskiej*. 1611. LMAB.
Fot. P. Balčiūnas
Stepono Batoro portretas. Iš kn.: Alessandro Guagnini. *Kronika Sarmacji Europejskiej*. 1611. LMAB. Fot. P. Balčiūnas
- 136 LDK herbas. Iš kn.: Alessandro Guagnini. *Kronika Sarmacji Europejskiej*. 1611. LMAB. Fot. P. Balčiūnas
- 137 LDK herbas Erazmo Kamyno herbyne. 1575. LSUB.
Fot. K. Driskius
- 138 Herbyno puslapis su Vilniaus ir Trakų vaivadijų herbais. Iš kn.: Bartosz Paprocki. *Herby Rycerstwa Polskiego*. 1584. VUB.
Fot. P. Balčiūnas
- 139 Stepono Batoro antkapis Vavelio katedroje ir jo fragmentas. Skulpt. Santi Gucci. 1595. KW. Fot. D. Kołakowski
- 140 Krokuvos senamiesčio namo portalas su herbais; kito portalalo fragmentas. XVI a. Fot. P. Balčiūnas
- 141 Lietuvos Statuto (1588) antraštinius puslapiai. VUB.
Fot. P. Balčiūnas
„Visuotinio Seimo Konstitucijos“ (1590) antraštinius puslapiai. VUB. Fot. P. Balčiūnas

- 117 A tapestry and its fragment with the coat of arms of the Grand Duchy of Lithuania. 1550–1560, Brussels. ZKnaW. Photo S. Michta
- 118 A tapestry depicting the Goddess of Victory, Victoria, and its fragment with the Vytis. 1550–1560, Brussels. ZKnaW. Photo L. Schuster
- 119 A tapestry depicting Ceres, the Goddess of Agriculture, and its fragment with the Vytis. 1550–1560, Brussels. ZKnaW. Photo S. Michta
- 120 A page from a 1552 Prussian chronicle. From: J. K. Wilczyński, *Album de Wilna* (1846). LDM. Photo A. Lukšėnas
An engraving of the coat of arms of Sigismund August. From: *L'Aigle et le Lion* (Warsaw: DiG, 1997)
- 121 A portrait of Sigismund August. 1551. From: J. K. Wilczyński, *Album de Wilna* (1846). LNM. Photo K. Stoškus
- 122 A border post. 1545, Prostki. Poland. Photo P. Balčiūnas
- 123 The treasury door of the Bernardine Monastery in Vilnius, and its fragment. The arly 16th century. LNM. Photo K. Stoškus
- 124 A cover-super ex libris of a book from Sigismund August's library. The 16th century. VUB. Photo P. Balčiūnas
- 125 Sigismund August's joint coat of arms from the occasional armorial of 1571. KH. Photo A. Daflos
- 126 A tile from the site of the Rulers' Palace in Vilnius. The 15th century. VPD. Photo V. Abramauskas
- 126, 127 Tiles (2) from the site of the Rulers' Palace in Vilnius. The 16th century. VPD. Photo V. Abramauskas
- 127 Coats of arms of the late 16th century. *Collegium Maius*, Cracow. Photo P. Balčiūnas
- 128 The coat of arms of Jan of the dukes of Lithuania, the Bishop of Vilnius. From: *Polonia Typographica Saeculi Sedecimi XII*. (Ossolineum: 1981)
The coat of arms of Jan of the dukes of Lithuania, the Bishop of Vilnius. 1555. BA
- 129 The coat of arms of the Grand Duchy of Lithuania. 1555. BA
- 130 The tomb of Povilas Algimantas Alšėniškis in Vilnius Cathedral, and its fragment. Giovanni Maria Padovano. The 16th century. Photo P. Balčiūnas
- 131 A 16th-century medal. Reverse and obverse. TIM. Photo P. Balčiūnas
- 132 A Tatar ornament made of 16th-century coins. TIM. Photo P. Balčiūnas

THE COMMONWEALTH OF TWO NATIONS

- 33 Stephen Bathory's taler. 1580. From: *Lietuvos monetos = Lithuanians Coins* (Vilnius: Lietuvos bankas, 2006)
- 34 A decorative relief on a cannon of the times of Sigismund Vasa. The 17th century. MWP. Photo P. Balčiūnas
- 35 An eighteenth-century Vytis. From the 19th-century (?) publication *Drzeworyty w różnych dziełach Polskich używane przez drukarzy krakowskich* (Krakow)
- 36 The sign of Slanim post office station. The 18th century. From: *Muzeum Poczty i Komunikacji* (Wrocław, 2000)
- 38 A copper shilling of John Casimir. 1663. DK. Photo R. Ginaitis
- 39 A medal of the coronation of Friedrich Augustus II. 1697. ZKW. Photo P. Balčiūnas

- 142 Gdansko rotušės salės skliautų raktas. 1606. Fot. P. Balčiūnas
- 143 Gdansko rotušės Raudonosios salės plafono „Gdansko apoteozė“ rėmo fragmentas su Vyčio herbu. Skulpt. Izaak van den Blocke. 1608. Fot. P. Balčiūnas
- 144 Herbų kartušas ant Vilniaus katedros Šv. Kazimiero koplyčios išorinės sienos. Archit. Constantino Tencalla. 1636. Fot. P. Balčiūnas
- 145 Vilniaus gynybinės sienos Medininkų vartai ir jų fragmentas. XVI–XVII a. pr. Fot. K. Driskius
- 146, 147 „Stokholmo juostos“ fragmentai (2). 1605. ZKW. Fot. A. Ring, B. Tropilo
- 148 Zigmanto Vazos laikų patranka ir jos puošybos fragmentas. 1631. MWP. Fot. P. Balčiūnas
- 149 Zigmanto Vazos laikų patrankos Vavelio pilies kieme; vienos jų fragmentas su Vyčiu. 1633. Fot. S. Butrimienė
- 150 Gardino vaivadijos vėliava. XVI a. pab. MWP. Fot. P. Balčiūnas
- 151 Trakų vaivadijos vėliava. XVI a. pab. LNM. Fot. K. Stoškus
- 152 Karalaičio Vladislovo Vazos baldakimo pakraštys ir jo fragmentas. Apie 1610. MNW
- 153 Vladislovo Vazos lovos baldakimo pakraščio fragmentas. 1648. LNM. Fot. K. Stoškus
- 154 Bronzinis Abiejų Tautų Respublikos herbo kartušas. 1604. FXXC
- 155 Šaukštelis su Vazų herbu. XVII a. LNM. Fot. K. Stoškus
Kandeliabro su Vazų herbų fragmentas. XVII a. ZKW.
Fot. P. Balčiūnas
- 156 Vavelio katedros Vazų koplyčia ir herbo reljefas ant jos fasado. XVII a. vid. KW. Fot. P. Balčiūnas
- 157 Zigmanto Vazos kolona Varšuvoje ir jos fragmentas su herbu. Archit. Constantino Tencalla. 1644. Fot. P. Balčiūnas
- 158 Herbas Lvovo Šv. Andriejaus bažnyčios timpane. XVII a. Fot. M. Gintalas
Olivos katedros presbiterijos frizas. XVII a. Fot. P. Balčiūnas
- 159 Varšuvos Šv. Jono katedros presbiterijos frizas ir jo fragmentas. XVII a. Fot. P. Balčiūnas
- 160 Knygos viršelis, papuoštas Zigmanto Vazos superekslibrisu. XVII a. VUB. Fot. P. Balčiūnas
- 161 Knygos „Respublica, Siue Status Regni Poloniae, Lituaniae, Prussiae, Livoniae etc“ (1627) antraštinius puslapiai. VUB. Fot. P. Balčiūnas
- 162 Vladislovo Vazos gvardijos orkestranto vėliavėlė. XVII a. pr. MWP. Fot. P. Balčiūnas
- 163 Vyskupo Karolio Ferdinando Vazos fotelio atramos apmušalas. 1651–1655. MNW
- 164 Vilniaus dominikonų Šventosios Dvasios bažnyčios portalas ir jo fragmentas. XVIII a. vid. Fot. P. Balčiūnas
- 165 Vladislovo Vazos privilegijos lenta. 1633. LDM. Fot. A. Lukšėnas Koklis. XVII a. VPD. Fot. V. Abramauskas
- 166 Vladislovo Jogailos portretas ir jo fragmentas su herbu. XVII a. VKM. Fot. K. Driskius
Mykolo Servacijaus Višnioveckio portretas ir jo fragmentas su spaudu. XVIII a. vid. VKM. Fot. K. Driskius
- 167 LDK didysis antspaudas. 1635. LVIA
LDK didysis antspaudas. 1669. LVIA
- 168 LDK didžiojo etmono Leono Sapiegos antkapis Šv. arkangelo Mykolo bažnyčioje Vilniuje ir jo fragmentas su herbu. Po 1633. Fot. P. Balčiūnas
- 169 Jono Sobieskio išduoto rašto antraštė. XVII a. pab. LNB
LDK herbas ir jo aprašymas. Iš kn.: Szymon Okolski. *Orbis Polonus*. 1645. VUB. Fot. P. Balčiūnas
- 135 A fictional portrait of King Mindaugas. From: Alessandro Guagnini, *Kronika Sarmacji Europeyskej*, 1611. LMAB. Photo P. Balčiūnas
- A portrait of Stephen Bathory. From: Alessandro Guagnini, *Kronika Sarmacji Europeyskej*, 1611. LMAB. Photo P. Balčiūnas
- 136 The coat of arms of the Grand Duchy of Lithuania. From: Alessandro Guagnini, *Kronika Sarmacji Europeyskej*, 1611. LMAB. Photo P. Balčiūnas
- 137 The coat of arms of the Grand Duchy of Lithuania in the armorial of Erasmus Kamyn. 1575. LSUB. Photo K. Driskius
- 138 The page of an armorial depicting the arms of the voivodeships of Vilnius and Trakai. From: Bartosz Paprocki, *Herby Rycerstwa Polskiego*, 1584. VUB. Photo P. Balčiūnas
- 139 The tomb of Stephen Bathory in Wawel Cathedral, and its fragment. Santi Gucci. 1595. KW. Photo D. Kołakowski
- 140 Coats of arms on a portal of a house in the old town of Cracow; a fragment of another portal. The 16th century. Photo P. Balčiūnas
- 141 The title page of the Statute of Lithuania (1588). VUB. Photo P. Balčiūnas
The title page of the ‘Constitution of the General Sejm’ (1590). VUB. Photo P. Balčiūnas
- 142 The vault boss in a chamber of Gdansk Town Hall. 1606. Photo P. Balčiūnas
- 143 A fragment of the frame of the panel ‘Apotheosis of Gdansk’ with the Vytis coat of arms in the Red Chamber of Gdansk Town Hall. Izaak van den Blocke. 1608. Photo P. Balčiūnas
- 144 A cartouche of coats of arms on the exterior wall of St Casimir Chapel in Vilnius Cathedral. Architect Constantino Tencalla. 1636. Photo P. Balčiūnas
- 145 The Medininkai Gate of the defensive wall of Vilnius, and its fragment. The 16th–early 17th century. Photo K. Driskius
- 146, 147 Fragments of the ‘Stockholm band’ (2). 1605. ZKW. Photo A. Ring, B. Tropilo
- 148 A cannon of the times of Sigismund III Vasa, and a fragment of its decoration. 1631. MWP. Photo P. Balčiūnas
- 149 Cannons of the times of Sigismund III Vasa in the courtyard of Wawel Castle; a fragment of one of them featuring the Vytis. 1633. Photo S. Butrimienė
- 150 The flag of the voivodeship of Hrodna. The late 16th century. MWP. Photo P. Balčiūnas
- 151 The flag of the voivodeship of Trakai. The late 16th century. LNM. Photo K. Stoškus
- 152 The edge of the canopy of Prince Wladislaw Vasa, and its fragment. About 1610. MNW.
- 153 A fragment of the canopy of Prince Wladislaw Vasa’s bed. 1648. LNM. Photo K. Stoškus
- 154 A bronze cartouche of the coat of arms of the Commonwealth of Two Nations. 1604. FXXC
- 155 A teaspoon with the coat of arms of the Vasa. The 17th century. LNM. Photo K. Stoškus
A fragment of a chandelier with the coat of arms of the Vasa. The 17th century. ZKW. Photo P. Balčiūnas
- 156 The Vasa Chapel in Wawel Cathedral and the relief of the coat of arms on its façade. The mid-17th century. KW. Photo P. Balčiūnas
- 157 The Sigismund III Vasa Column in Warsaw and its fragment with the coat of arms. Architect Constantino Tencalla. 1644. Photo P. Balčiūnas

- 170 Karališkosios koplyčios Gdanske fasadas ir jo fragmentas su herbo kompozicija. Archit. Tylman van Gameren, Andreas Schlüter. 1681. Fot. P. Balčiūnas
- 171 Jono Sobieskio rūmų Vilanove pietinio sparno fasadas ir jo fragmentas su Vyčiu. Archit. Augustyn Locci. XVII a. pab. Fot. P. Balčiūnas
- 172 Ekslibrisai: Augusto III. 1733–1763; Augusto III. 1733–1763, Augusto II. Iki 1733; Witoldo Kazimiero Čartoriskio. 1876–1911; Jono Karolio Chodkevičiaus. 1619; Jono Kazimiero Vazos. 1670–1672. Iš kn.: Vincas Kisarauskas. *Lietuvos knygos ženklai*. Vilnius: Mokslas, 1984
- 173 LDK pėstininkų dalinio vėliava. 1718. MWP. Fot. P. Balčiūnas
- LDK pėstininkų gvardijos karininko ringrafas. 1700–1750. MWP. Fot. P. Balčiūnas
- 174 Drezdено muziejaus „Grünes Gewölbe“ herbų salė ir jos fragmentas – Vyčio herbas. 1729. GG. Fot. D. Brandt, M. Wagner
- 175 Istorinių muziejaus „Grünes Gewölbe“ rūmų Drezdene portalas. XVIII a. GG. Fot. D. Brandt
- 176 Konkordato tarp Romos kurijos ir karaliaus Augusto III (1737) aplanko antroji pusė. SHSA. Fot. M. Wagner
- 177 Karaliaus dvaro vyriausiojo maršalkos didysis skeptras. Iki 1719. GG. Fot. J. Karpinski
- 178 Porcelianinis veidrodžio rėmas ir jo fragmentas su herbais. XVIII a. TIM. Fot. P. Balčiūnas
- 179 Stiklinė su emalio tapybos herbais. XVIII a. FXXC
- Stiklinė su spalvoto emalio tapybos herbais. XVIII a. ZKW. Fot. P. Balčiūnas
- 180 Graviruoto stiklo taurė. Saksonija, XVIII a. ZKW.
- Fot. P. Balčiūnas
- 181 Augusto III karūnavimo servizo lėkštė. 1733. ZKnaW.
- Fot. A. Wierzba
- Augusto III karūnavimo servizas Cvingerio rūmų ekspozicijoje Drezdene. 1733. PS. Fot. S. Butrimienė
- 182 Medžioklės peilių rinkinys. Drezdenas, prieš 1730. RK.
- Fot. J. Karpinski
- 183 „Karaliaus rankšluostis“. 1729. LNM. Fot. K. Stoškus
- 184 Lietuvos didžiojo etmono Mykolo Servacijaus Višnioveckio kavalerijos dalinio vėliava. XVIII a. pr. AM.
- Iš: *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės istorinės vėliavos ir žemėlapiai*. Vilnius: Lietuvos dailės muziejus, 2006
- 185 Patranka su Lenkijos, Lietuvos ir Saksonijos herbais. XVIII a. *Collegium Maius*, Krokuva. Fot. P. Balčiūnas
- 186 Šautuvas ir jo buožės fragmentas su herbu. XVIII a. MWP.
- Fot. P. Balčiūnas
- 187 Karininko planšeto viršelis. XVIII a. MWP. Fot. P. Balčiūnas
- 188 Kelio stulpai Vokietijos miestuose Pégau (1723), Lébau (1725) ir juos puošiančios herbų kompozicijos. Fot. S. Butrimienė
- 189 Lébau miesto rotušė ir jos portalų herbų kompozicija. 1711.
- Fot. S. Butrimienė
- 190 Būgnas. Drezdenas, 1719. RK. Fot. H. P. Klut
- Kardo rankena. XVIII a. MWP. Fot. P. Balčiūnas
- 191 Herbo graviūra. XVI–XVII a. Kioto universiteto graviūrų kolekcija, Japonija
- 192 Graviruoto stiklo taurė. Nalibokų dirbtuvės, XVIII a. LNM.
- Fot. K. Stoškus
- 193 Veidrodžio su LDK maršalkos Povilo Karolio Sanguškos herbu kita pusė. XVIII a. MNW
- 194 Balno gūnia ir jos fragmentas su Čartoriskių herbu. XVIII a. II pusė. MWP. Fot. P. Balčiūnas
- 158 A coat of arms in the tympanum of St Andrew's Church in Lviv. The 17th century. Photo M. Gintalas
- The frieze of the presbytery of the Oliwa Cathedral. The 17th century. Photo P. Balčiūnas
- 159 The frieze of the presbytery of St John's Cathedral in Warsaw and its fragment. The 17th century. Photo P. Balčiūnas
- 160 A book cover decorated with the super ex libris of Sigismund Vasa. The 17th century. VUB. Photo P. Balčiūnas
- 161 The title page of the book *Respublica, Siue Status Regni Poloniae, Lituaniae, Prussiae, Livoniae etc* (1627). VUB. Photo P. Balčiūnas
- 162 A small flag of the orchestra musician of the guard of Wladislaw Vasa. The early 17th century. MWP. Photo P. Balčiūnas
- 163 Upholstery of the back of the armchair belonging to Bishop Karol Ferdynand Vasa. 1651–1655. MNW
- 164 The portal of the Dominican church of the Holy Spirit in Vilnius, and its fragment. The mid-18th century. Photo P. Balčiūnas
- 165 A plaque of Wladislaw Vasa's privilege. 1633. LDM.
- Photo A. Lukšėnas
- A tile. The 17th century. VPD. Photo V. Abramauskas
- 166 A portrait of Wladislaw Jagiellon, and its fragment with the coat of arms. The 17th century. VKM. Photo K. Driskius
- A portrait of Michal Serwaci Wiśniowiecki, and its fragment with a stamp. The mid-18th century. VKM. Photo K. Driskius
- 167 The great seal of the Grand Duchy of Lithuania. 1635. LVIA
- The great seal of the Grand Duchy of Lithuania. 1669. LVIA
- 168 The tomb of Leo Sapieha, the great hetman of the Grand Duchy of Lithuania, in the Church of St Michael the Archangel in Vilnius, and its fragment with the coat of arms. After 1633. Photo P. Balčiūnas
- 169 The title of a document issued by Jan III Sobieski.
- The end of the 17th century. LNB
- The coat of arms of the Grand Duchy of Lithuania and its description. From: Szymon Okolski, *Orbis Polonus* (1645). VUB. Photo P. Balčiūnas
- 170 The façade of the Royal Chapel in Gdańsk and its fragment with the composition of the coat of arms. Architect Tylman van Gameren, Andreas Schlüter. 1681. Photo P. Balčiūnas
- 171 The façade of the southern wing of Jan III Sobieski's palace in Wilanów, and its fragment with the Vytis. Architect Augustyn Locci. The end of the 17th century. Photo P. Balčiūnas
- 172 Ex libra: of Augustus III. 1733–1763; of Augustus III. 1733–1763; of Augustus II. Before 1733; of Witold Kazimierz Czartoryski. 1876–1911; of Jan Karol Chodkiewicz. 1619; of John II Casimir Vasa. 1670–1672. From: Vincas Kisarauskas, *Lietuvos knygos ženklai* (Vilnius: Mokslas, 1984)
- 173 The standard of an infantry regiment of the Grand Duchy of Lithuania. 1718. MWP. Photo P. Balčiūnas
- The gorget of an officer of an infantry guard of the Grand Duchy of Lithuania. 1700–1750. MWP. Photo P. Balčiūnas
- 174 The hall of coats of arms in the ‘Grünes Gewölbe’ Museum in Dresden, and the coat of arms of the Vytis. 1729. GG. Photo D. Brandt, M. Wagner
- 175 The portal of the historical palace of the ‘Grünes Gewölbe’ Museum in Dresden. The 18th century. GG. Photo D. Brandt
- 176 The back cover of the folder of the concordat between the Roman Curia and King Augustus III (1737). SHSA.
- Photo M. Wagner
- 177 The great sceptre of the Grand Marshal of the Royal Court. Before 1719. GG. Photo J. Karpinski

- 195 Balno gūnia su Vyčiu. XVIII a. II pusė. LNM. Fot. K. Stoškus
Balno gūnios detalė – išsiuvinėtas Vytis. XVIII a. MWP.
Fot. P. Balčiūnas
- 196 Karaliaus Stanislovo Augusto sostas ir jo atkaltės herbo kompozicija. Apie 1786. ZKW. Fot. P. Balčiūnas
- 197 Sidabrinio karo ordino 5-o laipsnio kryžius. 1792. ZKW.
Fot. P. Balčiūnas
Stanislovo Augusto karūnavimo kalavijo rankena. 1764. ZKW.
Fot. P. Balčiūnas
- 198 Karaliaus Stanislovo Augusto raštas. XVIII a. pab. ZKW.
Fot. P. Balčiūnas
- 199 Karalių pilies Varšuvoje Marmuro kambario portalas. Apie 1771.
Atkurta XX a. pab. ZKW. Fot. P. Balčiūnas
- 200 Karalių pilies Varšuvoje salės freskos, atkurtos XX a. pab. ZKW.
Fot. P. Balčiūnas
- 201 Karalių pilies Varšuvoje krosnis ir jos kampinis koklis. XVIII a.
ZKW. Fot. P. Balčiūnas
- 202 Karalių pilies Varšuvoje židinių dangčiai ir bendras židinio vaizdas. XVIII a. ZKW. Fot. P. Balčiūnas
- 203 Sidabrinės taurės ir fragmentas su Vyčiu. 1782. TIM.
Fot. P. Balčiūnas
- 204 Jeronimo Florijono Radvilos karsto Nesvyžiaus Dievo Kūno bažnyčioje fragmentas. XVIII a. pr. Fot. K. Driskius
- 204, 205 Šv. Kazimiero paveikslų aptaisas ir jo fragmentas. 1743. VA.
Fot. K. Driskius
- 206 Minsko vaivadijos žemės spaudas. 1765. LDM. Fot. A. Lukšėnas
Vilniaus vaivadijos žemės antspaudas. 1765. LVIA
Trakų vaivadijos pilies antspaudas. 1795. LVIA
LDK vyriausiojo tribunolo antspaudas. 1742. LVIA
- 207 Čartoriskių giminei kunigaikščio titulą patvirtinančio dokumento iliustracija. 1785. FXXC
- 208 Čartoriskių milicijos grenadieriaus kepurės kokarda.
XVIII a. FXXC
Čartoriskių dvaro milicijos būgnas. XVIII a. FXXC
- 209 Čartoriskių milicijos grenadieriaus kepurės kokarda.
XVIII a. FXXC
- 210 Portjera su Stanislovo Leščinskio herbu. 1737–1766. ZKW.
Fot. P. Balčiūnas
- 211 Porcelianinis laikrodis. Meisenas, XVIII a. TIM.
Fot. P. Balčiūnas
- 212 LDK iždo mokesčių kvitas. 1780. VRK
- 213 Kartušas – Abiejų Tautų Respublikos herbas. XVIII a. OPM.
Fot. K. Driskius
- 214 Sobieskių rūmai Romoje ir jų portalo fragmentas. XVIII a. pr.
Fot. J. Malinauskas
- 178 A porcelain mirror frame and its fragment with coats of arms.
The 18th century. TIM. Photo P. Balčiūnas
- 179 A glass with enamel painted coats of arms. The 18th century.
FXXC
A glass with enamel painted coats of arms. The 18th century.
ZKW. Photo P. Balčiūnas
- 180 An engraved glass goblet. The 18th century, Saxony. ZKW.
Photo P. Balčiūnas
- 181 A plate from the service made for the coronation of Augustus III.
1733. ZKnaW. Photo A. Wierzba
- 181 The Augustus III coronation service at the display of the Zwinger Palace in Dresden. 1733. PS. Photo S. Butrimienė
- 182 A set of hunting knives. Before 1730. RK. Photo J. Karpinski
- 183 ‘The king’s towel’. 1729. LNM. Photo K. Stoškus
- 184 The standard of the cavalry regiment of *Michał Serwaci Wiśniewiecki*, the great hetman of Lithuania. The early 18th century.
AM. From: *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės istorinės vėliavos ir žemėlapiai* (Lietuvos dailės muziejus, 2006)
- 185 A cannon with the coats of arms of Poland, Lithuania and Saxony. The 18th century, *Collegium Maius*, Cracow.
Photo P. Balčiūnas
- 186 A gun and a fragment of its butt with a coat of arms.
The 18th century. MWP. Photo P. Balčiūnas
- 187 The cover of an army officer’s document folder.
The 18th century. MWP. Photo P. Balčiūnas
- 188 Milestones and compositions of coats of arms adorning them in German towns of Pegau (1723) and Lóbau (1725).
Photo S. Butrimienė
- 189 The town hall of Lóbau and a heraldic composition of its portal.
1711. Photo S. Butrimienė
- 190 A drum. 1719. RK. Photo H. P. Klut
A sword hilt. The 18th century. MWP. Photo P. Balčiūnas
- 191 An engraving of the coat of arms. The 16th–17th century.
The collection of engravings at Kyoto University, Japan
- 192 An engraved glass goblet. The 18th century, Naliboki workshop.
LNM. Photo K. Stoškus
- 193 The reverse of a mirror with the coat of arms of Paweł Karol Sanguszko, the Marshal of the Grand Duchy of Lithuania.
The 18th century. MNW
- 194 A horsecloth and its fragment with the arms of the Chartoryski.
The second half of the 18th century. MWP. Photo P. Balčiūnas
- 195 A horsecloth with Vytis. The second half of the 18th century.
LNM. Photo K. Stoškus
A detail of the horsecloth – an embroidered Vytis.
The 18th century. MWP. Photo P. Balčiūnas
- 196 The throne of King Stanisław August and the heraldic composition on its backrest. About 1786. ZKW. Photo P. Balčiūnas
- 197 The 5th class Cross Badge of the Silver Military Order. 1972.
ZKW. Photo P. Balčiūnas
The hilt of the coronation sword of King Stanisław August. 1764.
ZKW. Photo P. Balčiūnas
- 198 A document issued by King Stanisław August. The late 18th century. ZKW. Photo P. Balčiūnas
- 199 The portal of the Marble Room in the Royal Castle in Warsaw.
About 1771. ZKW. Photo P. Balčiūnas
- 200 Frescoes in one of the halls of the Royal Castle in Warsaw.
Restored at the end of the 20th century. ZKW. Photo P. Balčiūnas
- 201 A stove in the Royal Castle in Warsaw and its corner tile.
The 18th century. ZKW. Photo P. Balčiūnas

SVETIMUJŲ PRIESPAUDOJE

- 42 Patriotinė 1863 m. sukilio vėliavėlė. Iš kn.: *Orzeł Biały – 700 lat herbu Państwa Polskiego*. Katalog wystawy. Zamek Królewski w Warszawie, 1995
- 43 1863 m. sukilių kryželis. MWP. Fot. P. Balčiūnas
- 44 Baseinėlio Krokuvos universiteto *Collegium Maius* kieme fragmentas. XIX a. Fot. P. Balčiūnas
- 45 Merkinės bažnyčios lubų polichrominė tapyba.
Dail. Kazimieras Imeninskis. 1913. Fot. A. Surgailis
- 47 Medailio, skirto Adomo Mickevičiaus atminimui, reversas.
Nežin. dail. XIX a.

- 48 Lietuvių dieną, 1917 m. gegužės 7-ąją, Simferopolyje.
Iš Marijos Urbonavičiūtės rinkinio
- 217 Porcelianinis puodelis. Paryžius, XIX a. pr. MNW
- 218 XIX a. sukilėlių diržų sagtys. 1–3 – LNM. Fot. K. Stoškus; 4, 5 – MWP. Fot. P. Balčiūnas
- 219 Napoleono armijos Lietuvos 17-o ulonų pulko kario uniforma ir kepurė. XIX a. pr. MWP. Fot. P. Balčiūnas
- 220 Čartoriskių kariuomenės kario šovininė. XIX a. LNM. Fot. K. Stoškus
Sukilėlio kepurė. XIX a. MWP. Fot. P. Balčiūnas
- 221 Generolo Henryko Dębińskiego kardo rankena. XIX a. vid. MWP. Fot. P. Balčiūnas
- 222 Sukilėlių vėliavos. 1863. MWP. Fot. P. Balčiūnas
- 223 Sukilėlio kardo makščis. 1863. MWP. Fot. P. Balčiūnas
- 224 Carinės Rusijos laikų buvusios LDK žeminių bei miestų herbai (1842–1845): Vilniaus gubernijos; Vilniaus miesto (projektas); Lydos; Švenčionių; Ašmenos; Slucko; Riečicos. LVIA
- 225 Valsčiaus viršaičio grandinė. XIX a. pab. LNM. Fot. K. Stoškus
Vilniaus žemės ūkio draugijos medalis. XX a. pr. LNM. Fot. L. Balčiūnas
Vilniaus gubernatoriaus ženklas. XIX a. pab. ZJK. Fot. K. Driskius
- 226 Stanisława Małachowskiego paminklas Varšuvos Šv. Jono katedroje ir jo fragmentas. Skulpt. Bertel Thorvaldsen. 1831. Fot. P. Balčiūnas
- 227 Adomo Mickevičiaus paminklas Lvove ir jo fragmentas. Skulpt. Antoni Popiel. 1904. Fot. K. Driskius
- 228 1863 m. sukiliimo herbas-kartušas. XIX a. OKM. Fot. K. Driskius
Metalinis puodelis su 1831 m. sukiliimo herbu. XIX a. LNM. Fot. K. Stoškus
- 229 Vavelio katedros Stepono Batoro koplyčios skliautų raktas, puoštas Vyčiu. XIX a. KW. Fot. D. Kołakowski
- 230 Čartoriskių muziejaus pastatas Krokuvoje ir herbai ant jo fasado. XIX a. pab. Fot. P. Balčiūnas
- 231 Krokuvos universiteto rūmų *Collegium Novum* pastatas ir Vyčis ant jo fasado. XIX a. pab. Fot. P. Balčiūnas
- 232 Paminklas Jonui Sobieskiui Gdanske. Skulpt. Tadeusz Barańcz. 1897. Fot. P. Balčiūnas
- 233 Žalgirio mūšio paminklas Krokuvoje ir jo detalė – Vyčis. Skulpt. Antanas Vivulskis. 1910. Fot. R. Skowroń, P. Balčiūnas
- 234 Plakatas Abiejų Tautų Respublikos padalijimo šimtmečiui paminėti. 1872. Iš kn.: *Orły nasze*. Kraków: Universitas, 1996
- 235 Jono Kazimiero Vilčinskio albumo „Vilniaus archeologijos muziejus“ antraštinis lapas. 1858. LDM. Fot. A. Lukšėnas
- 236 Kunigaikščių Čartoriskių herbo piešinys. XIX a. FXXC
- 237 Kunigaikščių Sapiegų herbas. Iš Jono Kazimiero Vilčinskio „Vilniaus albumo“, 1846. RKM. Fot. K. Driskius
- 238 Vilniaus žemės banko 1000 rublių įkaito lakštai. 1909. ZJK. Fot. S. Butrimienė
- 239 Žurnalo „Kwartalnik Litewski“ viršelio piešinys. Dail. Tadas Dmachauskas (Tadeusz Dmochowski). 1910. ZJK. Fot. K. Driskius
Žurnalo „Kwartalnik Litewski“ iliustracija. Dail. Tadas Dmachauskas (Tadeusz Dmochowski). 1910. VDAB. Fot. P. Balčiūnas
- 240 Knygelės „Lietuviškas maršas“ (Tautiška giesmė) viršelis. 1908. LNM. Fot. K. Stoškus
- 241 Tilto per Vilnią tvorelės fragmentas. Apie 1894. Fot. P. Balčiūnas
- 202 Fireplace screens in the Royal Castle in Warsaw and a general view of a fireplace. The 18th century. ZKW. Photo P. Balčiūnas
- 203 Silver goblets and a fragment with the Vyčis. 1782. TIM. Photo P. Balčiūnas
- 204 A fragment of the coffin of Hieronim Florian Radziwiłł in the Corpus Christi Church in Nesvizh. The early 18th century. Photo K. Driskius
- 204, 205 The frame of the painting of St Casimir, and its fragment. 1743. VA. Photo K. Driskius
- 206 The stamp of the land of Minsk voivodeship. 1765. LDM. Photo A. Lukšėnas
The stamp of the land of Vilnius voivodeship. 1765. LVIA
The stamp of the castle of Trakai voivodeship. 1795. LVIA
The stamp of the High Tribunal of the Grand Duchy of Lithuania. 1742. LVIA
- 207 An illustration from the document conferring the ducal title to the Czartoryski family. 1785. FXXC
- 208 The cockade of the hat of a Chartoryski militia grenadier. The 18th century. FXXC
A drum of the militia of the Czartoryski estate. The 18th century. FXXC
- 209 The cockade of the hat of a Chartoryski militia grenadier. The 18th century. FXXC
- 210 A curtain with the coat of arms of Stanisław Leszczyński. 1737–1766. ZKW. Photo P. Balčiūnas
- 211 A porcelain clock. The 18th century. Meissen. TIM. Photo P. Balčiūnas
- 212 A receipt of the treasury tax of the Grand Duchy of Lithuania. 1780. VRK
- 213 A cartouche-coat of arms of the Commonwealth of Two Nations. The 18th century. OPM. Photo K. Driskius
- 214 The Sobieski palace in Rome and a fragment of its portal. The early 18th century. Photo J. Malinauskas

UNDER FOREIGN OPPRESSION

- 42 A patriotic pennant of the 1863 uprising. From: *Orzel Biały – 700 lat herbu Państwa Polskiego*. Katalog wystawy. Zamek Królewski w Warszawie, 1995
- 43 A cross of the insurgents of 1863. MWP. Photo P. Balčiūnas
- 44 A fragment of the well in the courtyard of *Collegium Maius*. The 19th century. Photo P. Balčiūnas
- 45 Polychromatic painting in the church of Merkinė. Kazimieras Imeninskis. 1913. Photo A. Surgailis
- 47 The reverse of the medal dedicated to the memory of Adam Mickiewicz. The 19th century. Author unknown.
- 48 The Lithuanian Day on 7 May, 1917, in Simferopol. From the collection of Marija Urbonavičiūtė
- 217 A porcelain cup. The early 19th century, Paris. MNW
- 218 Belt buckles of the 19th-century insurgents. 1–3 – LNM. Photo K. Stoškus; 4 and 5 – MWP. Photo P. Balčiūnas
- 219 A uniform and a hat of a soldier of the 17th Lithuanian Uhlan Regiment of Napoleon's army. The early 19th century. MWP. Photo P. Balčiūnas
- 220 A cartridge belt of a soldier of the Czartoryski Army. The 19th century. LNM. Photo K. Stoškus
An insurgent's hat. The 19th century. MWP. Photo P. Balčiūnas

- 242 Emblema. Sign.: *FH*. XX a. pr.
Plakatas, reklamuojantis laikraštį „Wilnaer Zeitung“. Nežin. dail. 1916. LMAF. Fot. P. Balčiūnas
- 243 Raitelis (drobė, aliejus). Dail. Juozapas Balzukevičius (Józef Bałzukiewicz). 1912. NČDM. Fot. P. Balčiūnas
- 244 JAV lietuvių paradinių karinių dalinių dalyvių kepurės. XIX a. pab.–XX a. pr. NČDM. Fot. P. Balčiūnas
- 245 XIX a. pabaigos–XX a. pradžios visuomeninių organizacijų ženkleliai: Lietuvių Romos katalikų Šv Kazimiero susivienijimo Anglijoje, 1898; Rinkimų Vilniuje, 1907; 1917 m. Lietuvių seimo; Lietuvos didžiojo kunigaikščio Vytauto, XX a. pr.; Šv. Kazimiero gvardijos divizijos, 1914. Visi iš LNM; Šv. Baltramiejaus broliškos pagalbos draugija, 1899; Lietuvos sūnų draugijos, 1905. Abu iš NČDM. Fot. P. Balčiūnas, L. Balčiūnas
- 246 Dail. Bronislovo Šaliamoro akvarelė. 1917. NČDM.
Fot. P. Balčiūnas
- 247 J. Rukšio drožinys. 1916. NČDM. Fot. P. Balčiūnas
- 248 Regėjimas (drobė, aliejus). Dail. Antanas Žmuidzinavičius. 1912. VDKM. Fot. P. Balčiūnas
Aukojimo ženklelis „Už Lietuvos Nepriklausomybę“. 1917. VRK
- 249 Miestas. Preludas. Dail. Mikalojus Konstantinas Čiurlionis. 1908–1909. NČDM
- 250 XX a. pradžios atvirukai: *Lietuvos vėliava*. A. Maciausko leidinys. Ryga, 1905. LNM; *Lietuvos ženklas*. L. Jakavyčiaus leidinys. Ryga, 1905. LNM; *Dieve, Lietuvą saugok!* XX a. pr. LNM; *Lietuva*. A. Petronio knygyno leidinys. 1912. LNM; *Wilno*. V. Makovskio (W. Makowski) knygyno leidinys. 1908. LNM; *Herb W. Księstwa Litewskiego i województwa Wileńskiego*. Minskas, 1918. LNM; *Ostatni herb Państwowy Rzeczypospolitej Polskiej*. Minskas, 1918. LNM; *Pozdrowienie Polskie*. 1906. Lenkų tapytojų salono Krokuvoje (*Salon Malarzy Polskich w Krakowie*) leidinys. 1906. JGK; *Krolowo korony Polskiej módl się za nami*. ZJK. Fot. S. Butrimienė
- 251 Lietuvių bataliono Vitebske vėliava. 1917. VDKM.
Fot. P. Balčiūnas
- 252 Lenkų išeivių Rapersvilyje (Šveicarija) pastatytas paminklas Abiejų Tautų Respublikos atminimui. XIX a. pab.
Fot. S. Butrimienė
- 221 The hilt of General Henryk Dębinski's sword.
The mid-19th century. MWP. Photo P. Balčiūnas
- 222 The flags of the insurgents. 1863. MWP. Photo P. Balčiūnas
- 223 The scabbard of an insurgent's sword. 1863. MWP.
Photo P. Balčiūnas
- 224 Coats of arms of the lands and towns of the former Grand Duchy of Lithuania of the times of the tsarist Russia (1842–1845): the province of Vilnius; the city of Vilnius (a design); Lida; Švenčionys; Ashmyany; Slutsk; Reczice. LVIA
- 225 The chain of the head of a rural district.
The end of the 19th century. LNM. Photo K. Stoškus
A medal of Vilnius Agricultural Society.
The early 20th century. LNM. Photo L. Balčiūnas
A governor's badge. The end of the 19th century. ZJK.
Photo K. Driskius
- 226 A monument to Stanisław Małachowski in St John's Cathedral in Warsaw, and its fragment. Bertel Thorvaldsen. 1831.
Photo P. Balčiūnas
- 227 A monument to Adam Mickiewicz in Lviv, and its fragment. Antoni Popiel. 1904. Photo K. Driskius
- 228 A coat of arms–cartouche of the 1863 uprising. The 19th century. OKM. Photo K. Driskius
A metal cup with the coat of arms of the 1831 uprising.
The 19th century. LNM. Photo K. Stoškus
- 229 The Vytis of the boss of the vaults of the Chapel of Stephen Bathory in Wawel Cathedral. The 19th century. KW.
Photo D. Kołakowski
- 230 The building of the Czartoryski Museum in Cracow and the coats of arms on its façade. The end of the 19th century.
Photo P. Balčiūnas
- 231 The *Collegium Novum* building of Cracow University and the Vytis on its façade. The end of the 19th century.
Photo P. Balčiūnas
- 232 A monument to Jan Sobieski in Gdańsk. 1897. Tadeusz Barącz.
Photo P. Balčiūnas
- 233 A monument to the Battle of Grunwald in Cracow, and its detail, the Vytis. Antoni Wiulski. 1910. Photo P. Balčiūnas, R. Skowroń
- 234 A poster to commemorate the 100th anniversary of the partition of the Commonwealth of Two Nations. 1872.
From: *Orły nasze* (Cracow: Universitas, 1996)
- 235 The frontispiece of J. K. Wilczyński's *Musée Archéologique a Wilno*. 1858. LDM. Photo A. Lukšėnas
- 236 A drawing of the coat of arms of the ducal family of Chartoryski. The 19th century. FXXC
- 237 The coat of arms of the ducal family of Sapieha.
From: J. K. Wilczyński, *Album de Wilna*. 1846. RKM.
Photo K. Driskius
- 238 A mortgage bond of 1000 roubles issued by Vilnius Land Bank. 1909. ZJK. Photo S. Butrimienė
- 239 Tadeusz Dmochowski. Cover drawing of the magazine *Kwartalnik Litewski*. 1910. ZJK. Photo K. Driskius
Tadeusz Dmochowski. An illustration for the magazine *Kwartalnik Litewski*. 1910. VDAB. Photo K. Driskius
- 240 Cover of the book *Lietuviškas maršas* (The Lithuanian March). 1908. LNM. Photo K. Stoškus
- 241 A fragment of the railing of the bridge across the Vilnia.
About 1894. Photo P. Balčiūnas
- 242 An emblem. Signed *FH*. The early 20th century.

NEPRIKLAUSOMYBĖS DVIDEŠIMTMETIS

- 50 Lietuvos Šaulių sąjungos konkūrų prizas.
4-asis dešimtmetis. TIM. Fot. P. Balčiūnas
- 51 Lietuvos atstovybės Sovietų Rusijoje lipdukas.
4-asis dešimtmetis. VRK
- 52 JAV lietuvių Vyčių organizacijos susirinkimo ženklelis–vėliavėlė. 1930. LNM. Fot. P. Balčiūnas
- 53 Vytauto Didžiojo karo muziejaus Memorialinio kambario Vytis. 1938. Fot. P. Balčiūnas
- 54 Metalinis ženkliukas. 4-asis dešimtmetis
- 55 Savadarbis atvirukų albumo viršelis. 4-asis dešimtmetis. ZJK.
Fot. K. Driskius
- 56 Lietuvos vadovai Prezidentūros rūmų balkone Vilniaus grīžimo iškilmių dieną. 1939. Fot. J. Miežlaiškis. *Karys*, 1939, Nr. 47–49. VDAB. Perfotografavo P. Balčiūnas
- 57 Juzefo Pilsudskio kriptos vartai Vavelio katedroje.
4-asis dešimtmetis. Iš kn.: Alfred Majewski. *The Wawel. Its History and Conservation*. Warsaw: Publishing house Arkady LTD, 1997

- 255 1918 m. vasario 19 d. „Lietuvos aidas“. Antraštė dail. Antano Žmuidzinavičiaus. LNM. Fot. K. Stoškus
- 256 100 litų banknotas ir jo fragmentas. Dail. Adomas Varnas. 1922. LBM. Fot. R. Ginaitis
- 257 1926–1940 m. 2 litų moneta. Reversas ir aversas. Dail. Juozas Zikaras. LBM. Fot. R. Ginaitis
- 258 1000 litų banknotas ir jo fragmentas. Dail. Adomas Galdikas. 1924. LBM. Fot. R. Ginaitis
- 259 10 litų banknotas ir jo fragmentas. Dail. Antanas Žmuidzinavičius. 1927. LBM. Fot. R. Ginaitis
- 260 Įvairių JAV lietuvių ir Lietuvos Respublikos organizacijų išleisti aukojimo ženkleliai ir paskolos raštai: Amerikos lietuvių centralis komitetas; Šaulių sajungos nario mokesčio ženklelis (Lietuva, 1939); Tautos iždas (JAV); Pirma lietuvių orbangių valanda (JAV, 1937 ?); Lietuvos Šaulių organizacijos aukojimo laksčias (JAV, 1920). Visi VRK; Lietuvos laisvės paskolos 500 dolerių bonas (JAV, 1920). LBM. Fot. R. Ginaitis
- 261 Atvirukai: Reljefas „Vytis“. Skulpt. Antanas Aleksandravičius. Išleido Ona Vitkauskytė. 1919. LNM; Dail. Tadas Daugirdas. 1918. JGK; Dail. Antanas Jaroševičius. Vilnius. 1918. LNM; „Tu Lietuva, tu mieloji mūsų motinėlė!“ Leidėjas Jonas Vanagaitis. Tilžé, 1918. LNM; Dail. Bronislovas Šališamoras. Po 1918. LNM; „Myliu aš Tėvynę, myliu ir mylēsiu!...“ Dail. Antanas Žmuidzinavičius. Po 1918. LNM; Nežinomas dailininkas ir leidėjas. 4-asis dešimtmetis. LNM
- 262 Vytauto Bičiūno knygos „Tiesa apie Vilnių“ viršelis. 1931. JGK. Fot. P. Balčiūnas
Žurnalo „Krivulė“ viršelis. 1924, Nr. 6. Dail. Vilius Jomantas. VDAB. Fot. P. Balčiūnas
Aukos lapas „Laisva Lietuva“. JAV, 1919. VRK
C. de Danilowicziaus knygos „La Lituanie Artistique“ viršelis. 1919. JGK
- 263 Žurnalo „Trimitas“ viršelis. 1924. Nr. 9 (79). Dail Antanas Žmuidzinavičius. VDAB. Fot. P. Balčiūnas
- 264 Piešinys atvirukui. Dail. Petras Rimša. 1920. NČDM.
Fot. P. Balčiūnas
Medalis „Kova“. Dail. Petras Rimša. 1926. NČDM.
Fot. P. Balčiūnas
- 265 Lietuvos didžiojo kunigaikščio Algirdo antrojo pėstininkų pulko vėliavos prikalimo atributai. 1927. VDKM. Fot. P. Balčiūnas
Aukos ženklelis. 3-asis dešimtmetis. VRK
- 266 Žurnalo „Karys“ viršelis. V. Gyvėno piešinys-fotomontažas. 1937. VDAB
- 267 Pirmojo Lietuvos Prezidento Antano Smetonos karo mokyklos vėliava. Projektas Viliaus Jomanto. 1929. VDKM.
Fot. P. Balčiūnas
- 268 Lietuvos kariuomenės karininko paradinio diržo sagtis. 4-asis dešimtmetis. VDKM. Fot. P. Balčiūnas
Lietuvos kariuomenės karininko ringrafo pavidalø ženklelis. 1939. LNM. Fot. K. Stoškus
- 269 Lietuvos Šaulių sajungos 4-ojo dešimtmečio sportinių varžybų prizai – taurė ir laikrodis. VDKM. Fot. P. Balčiūnas
- 270 Metaliniai ženkleliai: 1923 m. Žemės ūkio ir pramonės parodos. LNM. Fot. L. Balčiūnas; Lietuvos ugniaugesių organizacijų sajungos, 1933. LNM; VKKŽ (Valstybinis kūno kultūros ženklas). Dail. Jonas Juozas Burba. 1936. SSK; Vytauto Didžiojo karininkų kursų. Dail. Petras Verbickas. 1934. LNM; Lietuvos karo mokyklos. Aut. E. Lisauskas. 1926. SSK; JAV lietuvių „1918. Lietuva“. 2-asis – 4-asis dešimtmetis. LNM; JAV lietuvių „Laisvės varpas“.
- A poster advertising the *Wilnaer Zeitung* newspaper.
Unknown author. 1916. LMA. Photo P. Balčiūnas
- 243 Józef Balzukiewicz. *A Rider*. Oil on canvas. 1912. NČDM.
Photo P. Balčiūnas
- 244 Hats of the participants of the military parade regiments of American Lithuanians. The late 19th-early 20th century. NČDM. Photo P. Balčiūnas
- 245 Badges of public organisations of the late 19th-early 20th century: St Casimir federation of Lithuanian Roman Catholics in England, 1898; Elections in Vilnius in 1907; The Lithuanian Seimas of 1917; Vytautas Grand Duke of Lithuania, the early 20th century; Division of St Casimir guard, 1914. All LNM. St Bartholomew's Fraternal Help Society, 1899; Society of the Sons of Lithuania, 1905. Both NČDM. Photo P. Balčiūnas, L. Balčiūnas
- 246 A watercolour by Bronislovas Šališamoras. 1917. NČDM.
Photo P. Balčiūnas
- 247 A woodcarving by J. Rukšys. 1916. NČDM. Photo P. Balčiūnas
- 248 Antanas Žmuidzinavičius. *A Vision*. Oil on canvas. 1912. VDKM.
Photo P. Balčiūnas
The donation badge ‘For the Independence of Lithuania’. 1917. VRK
- 249 Mikalojus Konstantinas Čiurlionis. *The City. Prelude*. 1908–1909. NČDM
- 250 The early-20th-century postcards:
‘The Flag of Lithuania’. Published by A. Macijauskas. Riga, 1905. LNM.
‘The Sign of Lithuania’. Published by L. Jakavyčius. Riga, 1905. LNM. ‘God, protect Lithuania!’
The early 20th century. LNM. ‘Lithuania’. Published by A. Petronis’ bookshop. 1912. LNM.
‘Wilno’. Published by W. Makowski’s bookshop. 1908. LNM.
‘Coat of arms of the Grand Duchy of Lithuania and the voivodeship of Vilnius’ Minsk, 1918. LNM. ‘The last coat of arms of the Commonwealth of Two Nations’. Minsk, 1918. LNM.
‘A Polish greeting’. 1906. Published by the Salon of Polish Painters in Cracow. 1906. JGK. ‘Queen of the Polish crown, pray for us’. ZJK. Photo S. Butrimienė
- 251 The standard of the Lithuanian batallion in Vitebsk. 1917. VDKM. Photo P. Balčiūnas
- 252 The monument to the memory of the Commonwealth of Two Nations erected by Polish émigrés in Rapperswil, Switzerland. The late 19th century. Photo S. Butrimienė.

TWENTY YEARS OF INDEPENDENCE

- 50 A prize of the competitions of the Lithuanian Riflemen's Union. The 1930s. TIM. Photo P. Balčiūnas
- 51 A sticker of the Lithuanian embassy in Soviet Russia. The 1930s. VRK
- 52 A badge-pennant of the meeting of the Vytis organisation of the US Lithuanians. 1930. LNM. Photo P. Balčiūnas
- 53 The Vytis of the Memorial Hall in the Vytautas Magnus War Museum. 1938. Photo P. Balčiūnas
- 54 A metal badge. The 1930s.
- 55 A self-made cover for a card album. ZJK. Photo K. Driskius
- 56 Lithuanian leaders on the balcony of the President's Office on the day of the celebrations of the return of Vilnius to Lithuania. Photo J. Miežlaiškis. In *Karys*, 47–19, 1939. VDAB. Retaken by P. Balčiūnas

1922. LNM; JAV lietuvių „Tautos fondas“. 1919–1920. LNM.
Fot. P. Balčiūnas
- 271 Metalinė dėžutė. Dail. Jonas Juozas Burba. 1938. NČDM.
Fot. P. Balčiūnas
- 272 „Ryto“ draugijos vėliava. 4-asis dešimtmetis. LNM.
Fot. K. Stoškus
Žaslių šaulių būrio vėliava. 4-asis dešimtmetis. VDKM.
Fot. P. Balčiūnas
- 273 Lietuvos skautų sąjungos vėliava ir jos fragmentas.
4-asis dešimtmetis. LNM. Fot. K. Stoškus
- 274 Aukštėsnių policijos mokyklos ženklelis. 4-asis dešimtmetis.
RRK. Fot. S. Butrimienė
Policininko kepurė. 4-tasis dešimtmetis. BKM. Fot. K. Driskius
- 275 Teisėjo grandinė. Dail. Petras Rimša. 4-asis dešimtmetis. ŠAM.
Fot. P. Balčiūnas
- 276 Medinė kaimo iškaba. 3-iasis dešimtmetis. BKM. Fot. K. Driskius
- 277 Emaliuota įstaigos iškaba. 4-asis dešimtmetis. LNM.
Fot. K. Stoškus
- 278 Stilizuotas Vytis: dail. Jonas Juozas Burba. Iš Vytauto Didžiojo ordinu apdovanojimo diplomu, 1930; dail. Juozas Surkevičius.
Iš plakato „XIII-oji valstybės loterija“, 1938; dail. Liudas Vilimas.
Iš plakato „1918–1938“, 1938; dail. Mstislavas Dobužinskis.
Valstybės teatro emblema. 4-asis dešimtmetis.
Lietuvos paviljono Niujorko tarptautinėje parodoje iškaba.
Dail. Mstislavas Dobužinskis (?). 1939. NČDM. Fot. P. Balčiūnas
- 279 Vytauto Didžiojo komiteto emblema. Dail. Mstislavas Dobužinskis. 1930
Herbo piešinys. Dail. Mstislavas Dobužinskis. 1934. LNB.
Fot. R. Ginaitis
- 280 Semeliškių mokykla ir herbas jos timpane. 1932. Fot. M. Iršėnas
- 281 Mozaika. Dail. Zenonas Kolba. 4-asis dešimtmetis. RKM.
Fot. K. Driskius
- 282 Keraminis Vytis. 4-asis dešimtmetis. BKM. Fot. K. Driskius
Seifo ženklas. 1931. TIM. Fot. P. Balčiūnas
- 283 Vagono ženklas. 4-asis dešimtmetis TIM. Fot. P. Balčiūnas
Keraminis glazūruotas Vytis. 4-asis dešimtmetis. JVК.
Fot. S. Butrimienė
- 284 Plakatas „Lietuvos valstybės konstitucija“. 1928. Nežin. dail.
ŠAM. Fot. P. Balčiūnas
- 285 Plakatas „Vytis. Meno teatras“. Dail. Vytautas Bičiūnas. 1928.
NČDM. Fot. P. Balčiūnas
- 286 Žurnalo „Karys“ viršelis. 1935. Nr. 7. JGK. Fot. P. Balčiūnas
Plakatas „Eesti. Lietuva. Latvija. 1934 IX 12“.
Dail. Vilius Jomantas. OKM. Fot. K. Driskius
- 287 Pašto ženklai. 10 skatinė. 1919. Dail. Tadas Daugirdas
ir Kazys Šimonis; 1 auksinas. 1919. Dail. Tadas Daugirdas
ir Kazys Šimonis; 2 centai. Dail. Vsevolodas Dobužinskis. 1936;
5 centai. Dail. Jonas Juozas Burba. 1940; 1 litas. Dail. Eduardas Krasauskas. 1939; 30 + 15 centų. Dail. Eduardas Krasauskas. 1939.
AŠK. Fot. P. Balčiūnas
- 288 Žurnalo „Pasaulio lietuvis“ viršelis. 1938, Nr. 4.
Dail. Balys Macutkevičius. VDAB. Fot. P. Balčiūnas
- 289 Plakatas „Į jūrą, aukštaičiai, žemaičiai, visa Lietuva!“
Dail. Vaclovas Ratas-Ratauskis. 1939. MAB. Fot. P. Balčiūnas
- 290 Popierius laiškams su įspaustu dažytu reljefu.
JAV, 4-asis dešimtmetis. OKM. Fot. K. Driskius
Popierius laiškams su įspaustu reljefu. Lietuva. 4-asis dešimtmetis.
OKM. Fot. K. Driskius
- 291 Vaistų receptai. 4-asis dešimtmetis. ŠAM. Fot. P. Balčiūnas
- 57 The gate of Józef Piłsudski's crypt in Wawel Cathedral in Cracow.
The 1930s. From: Alfred Majewski *The Wawel. Its History and Conservation* (Warsaw: Publishing house Arkady LTD, 1997)
- 255 The *Lietuvių aidas* of 19 February 1918. Heading by Antanas Žmuidzinavičius. LNM. Photo K. Stoškus
- 256 A 100 litas banknote and its fragment. Design by Adomas Varnas.
1922. LBM. Photo R. Ginaitis
- 257 A 2 litas coin of 1926–1940. Reverse and obverse.
Design by Juozas Zikaras LBM. Photo R. Ginaitis
- 258 A 1000 litas banknote and its fragment. Design by Adomas Galdikas. 1924. LBM. Photo R. Ginaitis
- 259 A 10 litas banknote and its fragment. Design by Antanas Žmuidzinavičius. 1927. LBM. Photo R. Ginaitis
- 260 Donation badges and loan certificates issued by various organisations of American Lithuanians and by organisations of the Republic of Lithuania: Central Committee of American Lithuanians; a fee badge of a member of the Union of Riflemen (Lithuania, 1939); Nation's Treasury (USA); The First Hour of Lithuanian Broadcast (USA, 1937?); a donation sheet of the Lithuanian Riflemen's organisation (USA, 1920), all VRK. A 500-dollar bond of the loan of Freedom of Lithuania (USA, 1920). LBM. Photo R. Ginaitis
- 261 Postcards: 'The Vytis' relief. Sculptor Antanas Aleksandravičius.
Published by Ona Vitkauskaitė. 1919. LMN; Tadas Daugirdas.
1918. JGK; Antanas Jaroševičius. Vilnius. 1918. LNM;
'Lithuania, Our dear Mother!' Published by Jonas Vanagaitis.
Tilžė, 1918. LNM; Bronislovas Šaliamoras. After 1918. LNM;
'I Love my Homeland, I Love it and will Always Do!'
Antanas Žmuidzinavičius. After 1918. LNM; Unknown artist
and publisher. The 1930s. LNM
- 262 Cover of Vytautas Bičiūnas' book *Tiesa apie Vilnių*
(Truth About Vilnius). 1931. JGK. Photo P. Balčiūnas
Vilius Jomantas. Cover of the magazine *Krivulė*, 1924. VDAB.
Photo P. Balčiūnas
Donation sheet *Free Lithuania*. USA. 1919. VRK
Cover of C. de Danilowicz's book *La Lituanie Artistique*.
1919. JGK
- 263 Antanas Žmuidzinavičius. Cover of the magazine *Trimitas*
(Bugle), 9 (79), 1924. VDAB. Photo P. Balčiūnas
- 264 Petras Rimša. A drawing for a postcard. 1920. NČDM.
Photo P. Balčiūnas
Petras Rimša. Medal 'The Struggle'. 1926. NČDM.
Photo P. Balčiūnas
- 265 The attributes of the nailing of the flag of the 2nd Infantry Regiment of Grand Duke Algirdas. 1927. VDKM.
Photo P. Balčiūnas
A donation stamp. The 1920s. VRK
- 266 V. Gyvėnas. Cover of the magazine *Karys* (The Soldier).
A drawing-photomontage. 1937. VDAB
- 267 The standard of the Military School of the First President of Lithuania Antanas Smetona. Design by Vilius Jomantas. 1929.
VDKM. Photo P. Balčiūnas
- 268 The buckle of a parade belt of an officer of the Lithuanian Army.
The 1930s. VDKM. Photo P. Balčiūnas
A gorget-shape badge of an officer of the Lithuanian Army. 1939.
LNM. Photo K. Stoškus
- 269 Prizes of the sports competitions of the Lithuanian Union of Riflemen – a cup and a clock. The 1930s. VDKM.
Photo P. Balčiūnas

- 292 Suvenyrinė metalinė lėkštė su Latvijos ir Lietuvos herbais. Latvijos amatų rūmų dovana Lietuvos amatų rūmams. Latvija, 1936. NČDM. Fot. P. Balčiūnas
- 293 Porcelianinė Vyčio skulptūrėlė. Dail. E. Rivoš. Ryga, 1939. TIM. Fot. P. Balčiūnas
- 294 Irėmintas bronzinis Vytis. 4-asis dešimtmetis. ZJK. Fot. S. Butrimienė
- 295 Vytis. Dail. Mato Menčinsko medžio drožinys. 1919. LDM. Fot. A. Lukšėnas
- 296 Vytis (drobė, aliejus). Dail. N. Trost-Javorskienė. 3-asis—4-asis dešimtmetis. NČDM. Fot. P. Balčiūnas
- 297 Išsiuvinėtas Vytis. 4-asis dešimtmetis. TIM. Fot. P. Balčiūnas
- 298 Vytis su portretais. Saliamono Kalvaičio medžio drožinys. 1934. NČDM. Fot. P. Balčiūnas
- Herbas. Dažytas medžio drožinys. 4-asis dešimtmetis. BKM. Fot. K. Driskius
- Puošybinė kompozicija su herbu (medis, bronza, šilkas). Sign.: J. M. 4-asis dešimtmetis. NČDM. Fot. P. Balčiūnas
- 299 Odinio aplanko dokumentams viršelis. Dirbtuvė „Šatrija“, 1936—1938. NČDM. Fot. P. Balčiūnas
- 300 Paminklas Vytautui Didžiajam Juodeikiuose (Joniškio r.). Aut. Juozas Šiauleckis. 1936. Fot. P. Balčiūnas
- 301 Lietuvos Nepriklausomybės dešimtmečio paminklas Didžiajame Palūkstyje (Telšių r.). Aut. A. Klimanskis. 1928. Fot. P. Balčiūnas
- 302 Apyrankė iš monetų. 4-asis dešimtmetis. TIM. Fot. P. Balčiūnas Vilnius, 1939. Nežinomo meistro iš faneros išpjaustyta kompozicija. OKM. Fot. K. Driskius
- 303 Vytis. Vlado Vaitkaus medžio skulptūrėlė. 1927. VDKM. Fot. P. Balčiūnas
- 304 1863 m. sukiliimo herbo reljefas. 4-asis dešimtmetis. Dail. Boleslovas Balzukevičius (Bolesław Bałzukiewicz). LDM. Fot. A. Lukšėnas
- 305 Vilniaus katedros Goštautų koplyčios sienų tapyba. Dail. Jurgis Hopenas (Jerzy Hoppen) (?). 4-asis dešimtmetis. Fot. P. Balčiūnas
- 306 Vidurio Lietuvos žyminių ir pašto ženklai. 1921—1922. AŠK. Fot. P. Balčiūnas
- 307 Lentvario Z.B.K (*Związek bojowników krajowych*) vėliava ir jos fragmentas. 1921. TIM. Fot. P. Balčiūnas
- 308 Lietuvių ir baltarusių divizijos ženklielis. Lenkija, po 1920. ZKW. Fot. P. Balčiūnas
- 309 Vavelio pilies vartai. Skulpt. Adolf Szyszko-Bohusch. 1921. Fot. P. Balčiūnas
- 310 Baltarusijos Liaudies Respublikos piliečio paso viršelis ir pirmas puslapis. 1923. VRK
- 270 Metal badges. The 1923 Agriculture and Industry Exhibition. LNM. Photo L. Balčiūnas; Union of the organisations of Lithuanian firemen, 1933. LNM; State badge of physical culture. Design by Jonas Juozas Burba. 1936. SSK; Vytautas Magnus course for army officers. Design by Petras Verbickas. 1934. LNM; Lithuanian Military School. Author E. Lisauskas. 1926. SSK; ‘1918. Lithuania’ of the US Lithuanians. The second-fourth decades of the 20th century. LNM; ‘The Bell of Freedom’ of the US Lithuanians. 1922. LNM; ‘The Nation’s Fund’ of the US Lithuanians. 1919—1920. LNM. Photo P. Balčiūnas
- 271 Jonas Juozas Burba. A metal case. 1938. NČDM. Photo P. Balčiūnas
- 272 The standard of Žasliai regiment of riflemen. The 1930s. VDKM. Photo P. Balčiūnas
- 273 The flag of the Lithuanian Scout Association and its fragment. The 1930s. LNM. Photo K. Stoškus
- The flag of the *Rytas* society. The 1930s. LNM. Photo K. Stoškus
- 274 A badge of the police college. The 1930s. RRK. Photo S. Butrimienė
- A policeman’s hat. The 1930s. BKM. Photo K. Driskius
- 275 A judge’s chain. Design by Petras Rimša. The 1930s. ŠAM. Photo P. Balčiūnas
- 276 A wooden village signpost. The 1920s. BKM. Photo K. Driskius
- 277 An enamelled office plate. The 1930s. LNM. Photo K. Stoškus
- 278 A stylised Vytis: Jonas Juozas Burba. From the diploma of the award of the Order of Vytautas Magnus. 1938; Juozas Surkevičius. From the poster ‘The 13th State Lottery’. 1938; Liudas Vilimas. From the poster ‘1918—1938’; Mstislavas Dobužinskis. The emblem of the State Theatre. The 1930s. The plate of the Lithuanian pavilion at the New York International Exhibition. Mstislavas Dobužinskis (?). 1939. NČDM. Photo P. Balčiūnas
- 279 Mstislavas Dobužinskis. The emblem of the Vytautas Magnus Committee. 1930
- Mstislavas Dobužinskis. A drawing of the coat of arms. 1934. LNB. Photo R. Ginaitis
- 280 The Semeliškės school and the coat of arms in its tympanum. 1932. Photo M. Iršėnas
- 281 Zenonas Kolba. A mosaic. The 1930s. RKM. Photo K. Driskius
- 282 A ceramic Vytis. The 1930s. BKM. Photo K. Driskius
- A sign of a strongbox. 1931. TIM. Photo P. Balčiūnas
- 283 A sign of a rail carriage. The 1930s. TIM. Photo P. Balčiūnas
- A glazed ceramic Vytis. The 1930s. JVК. Photo S. Butrimienė
- 284 Poster ‘The Constitution of the State of Lithuania’. 1928. Unknown author. ŠAM. Photo P. Balčiūnas
- 285 Vytautas Bičiūnas. Poster ‘The Vytis. The Theatre of Art’. 1928. NČDM. Photo P. Balčiūnas
- 286 Cover of the magazine *Karys* (The Soldier), 7, 1935. JGK. Photo P. Balčiūnas
- Vilius Jomantas. Poster ‘Eesti. Lietuva. Latvija. 1934 IX 12’. OKM. Photo K. Driskius
- 287 Postage stamps: *10 skatikai*. 1919. Tadas Daugirdas and Kazys Simonis; *1 auksinas*. 1919. Tadas Daugirdas and Kazys Simonis; *2 centai*. Vsevolodas Dobužinskis. 1936; *5 centai*. Jonas Juozas Burba. 1940; *1 litas*. Eduardas Krasauskas. 1939; *30 +15 centų*. Eduardas Krasauskas. 1939. AŠK. Photo P. Balčiūnas
- 288 Balyš Macutkevičius. Cover of the magazine *Pasaulio lietuvis* (The Lithuanian of the World), 4, 1938. VDAB. Photo P. Balčiūnas

KARAS IR OKUPACIJA

- 60 Perlojos bažnyčios lubų tapyba. Dail. Jurgis Hopenas (Jerzy Hoppen). Apie 1943. Fot. S. Butrimienė
- 61 Lietuvos skautijos 65-ųjų metinių paminėjimo lipdukas. Dail. Romas Viesulas. 1987. JAV. AŠK. Fot. P. Balčiūnas
- 62 Lietuvių kongresas Niujorke. 1949. Perfotografavo R. Dichavičius
- 63 Stiklo reljefas. 9-asis dešimtmetis. Fot. P. Balčiūnas
- 64 1990 m. piniginės-daiktinės loterijos bilietas. 1989. JGK
- 65 Degtukų dėžutės etiketė. JGK
- 66 Vilniaus lenkų Lietuvos krikšto 600-jų metinių proga įrengtos lentos Vilniaus universitetui pagerbti Varšuvos Šv. Jono katedroje fragmentas. 1987. Fot. P. Balčiūnas

- 313 Gedulingas Vytis. 1942. JGK. Fot. P. Balčiūnas
- 314 Metalinio herbo nuolauža. ŠAM. Fot. P. Balčiūnas
- 315 Plakatas „Savitarpinei pagalbai“. Dail. Vladas Jankauskas. 1944. LNB. Fot. S. Butrimienė
- 316 Lietuvos laisvės kovos sąjūdžio (LLKS) nario partizano rankovės antsiuvas. 5-asis dešimtmetis. GAM. Fot. P. Balčiūnas
Partizano kepurės kokarda. 5-asis dešimtmetis. GAM.
Fot. P. Balčiūnas
- 317 Savadarbis LLKS Vilties tėvūnijos vado spaudas.
5-asis dešimtmetis. LNM. Fot. K. Stoškus
Savadarbis partizano žiedas. 5-asis dešimtmetis. GAM.
Fot. P. Balčiūnas
- 318 Partizanų laikraštis „Laisvės kova“. 1952. GAM
Prisikėlimo apygardos partizanų leidinys „Prie rymančio rūpintojėlio“. 1951. OKM. Fot. K. Driskius
- 319 Savadarbis partizanų Vytis. 1950. ŠAM. Fot. P. Balčiūnas
- 320 Stasio Velminsko tabakinė. Mordovijos lageriai,
5-asis dešimtmetis. ŠAM. Fot. P. Balčiūnas
- 321 Stefanijos Lesevičiūtės išsiuvinėtas, peltakuotas Vytis.
Panevėžio kalėjimas, 1948. BKM. Fot. K. Driskius
- 322 Mortos Bulaičių piešinys. Irkutsko sr., Taišeto r., 1952. ŠAM.
Fot. P. Balčiūnas
- 323 Genovaitės Stasiulytės-Čerkauskienės siuvinėtas kilimėlis.
Stanelių k., Joniškio r. 1945. AKK. Fot. S. Butrimienė
Tremtinės antklodė. Piešė Jonas Varnas, siuvinėjo Teresė Varnienė. Altajaus kraštas, 1955. LNM. Fot. K. Stoškus
- 324 Sunaikintos Sibiro lietuvių bataliono vėliavos fragmentas. 1917.
OKM. Fot. K. Driskius
- 325 Pano Valkininkų vaikų sanatorijoje „Pušelė“. Dail. Birutė Žilytė ir Algirdas Steponavičius. 1969–1972
- 326 Gobelenas „Broleliai“ Vilniaus universitete.
Dail. Ramutė Jasudytė. 1979. Fot. V. Vilaniškis
- 327 Vitražas „Saulės mūšis“ Šiaulių kinoteatrui „Saulė“.
Dail. Kazys Morkūnas. 1987. Fot. P. Balčiūnas
- 328 Estampas „Žygimanto Augusto moneta“ (linoraižinys).
Dail. Valerijonas Jucys. 1966. DN
Ekslibrisas (medžio raižinys). Dail. Kastytis Juodikaitis. 1967.
Valerijono Jucio nuosavybė
Estampas „Moneta“ (autorinė technika). Dail. Algimantas Švažas. 1982. Dailininko archyvas. Fot. P. Balčiūnas
- 329 Lipdukas „Neškime Lietuvai pagelbą. LGF, LAF“. JAV, 5-asis dešimtmetis. VRK
Vakarų Vokietijos lietuvių pašto ženklų blokas.
Dail. Jonas Steponavičius. 1946. AŠK. Fot. P. Balčiūnas
- 330 Metalinė diržo sagtis. JAV, 8-asis dešimtmetis. ZJK.
Fot. S. Butrimienė
- 331 Herbas (metalas, medis, aliejus). Dail. Paulius Lantuchas. 1980.
Lozoraičių šeimos nuosavybė. Fot. J. Malinauskas
- 332 Lietuvii Jézuitų koplyčia Čikagoje ir jos fragmentas su herbu.
Archit. Jonas Kovalskis-Kova. 1957. Fot. S. Tamoševičienė
Herbiniai skydai prie jėjimo į Jaunimo centrą Čikagoje.
Skulpt. Ramojus Mozoliauskas. 1974. Fot. S. Tamoševičienė
- 333 Jaunimo centras Čikagoje ir jo fasadas su Mikalojaus Konstantino Čiurlionio kūrinio „Miestas. Preliudas“ plytų mozaika.
Archit. Jonas Mulokas. 1974. Fot. S. Tamoševičienė
- 334 Žurnalo „Karys“ viršelis su dail. Jurgio Juodžio piešiniu.
JAV, 1975. VDAB. Fot. P. Balčiūnas
Vytis (popierius, tempera). Dail. Jurgis Juodis. JAV, 1975.
VDKM. Fot. P. Balčiūnas
- 289 Vaclovas Ratas-Ratauskis. Poster ‘To the Sea, the Highlanders, the Samogitians, and all Lithuania!’ 1939. MAB.
Photo P. Balčiūnas
- 290 Letter paper with an embossed coloured relief. The 1930s, USA.
OKM. Photo K. Driskius
Letter paper with an embossed relief. Lithuania. The 1930s.
OKM. Photo K. Driskius
- 291 Medical prescriptions. The 1930s. ŠAM. Photo P. Balčiūnas
- 292 A souvenir metal plate with the coats of arms of Latvia and Lithuania. A present of the Latvian chamber of crafts to the Lithuanian chamber of crafts. 1936, Latvia. NČDM.
Photo P. Balčiūnas
- 293 E. Rivoš. A porcelain figurine of the Vytis. 1939, Ryga. TIM.
Photo P. Balčiūnas
- 294 A framed bronze Vytis. Unknown author. The 1930s. ZJK.
Photo S. Butrimienė
- 295 Matas Menčinskas. *Vytis*. A woodcarving. 1919. LDM.
Photo A. Lukšėnas.
- 296 N. Trost-Javorskienė. *Vytis*. Oil on canvas. The 1920s–1930s.
NČDM. Photo P. Balčiūnas
- 297 An embroidered Vytis. Unknown author. The 1930s. TIM.
Photo P. Balčiūnas
- 298 Saliamonas Kalvaitis. *The Vytis with portraits*. A woodcarving. 1934. NČDM. Photo P. Balčiūnas
A coat of arms. A painted woodcarving. The 1930s. BKM.
Photo K. Driskius
A decorative composition with the coat of arms. Wood, bronze, silk. Signed *J. M.* The 1930s. NČDM. Photo P. Balčiūnas
- 299 The cover of a leather document folder. ‘Šatrija’ workshop. 1936–1938. NČDM. Photo P. Balčiūnas
- 300 A monument to Vytautas Magnus in Juodeikiai (Joniškis region). Juozas Šiauleckis. 1936. Photo P. Balčiūnas
- 301 The monument of the tenth anniversary of the independence of Lithuania in Didysis Palūkstis (Telšiai region). A. Klimanskis. 1928. Photo P. Balčiūnas
- 302 A bracelet made of coins. The 1930s. TIM. Photo P. Balčiūnas
Vilnius. 1939. An unknown master’s composition cut of veneer. 1939. OKM. Photo K. Driskius
- 303 Vladas Vaitkus. *Vytis*. Wood. 1927. VDKM. Photo P. Balčiūnas
- 304 Boleslaw Balzukiewicz. A relief of the coat of arms of the 1863 uprising. The 1930s. LDM. Photo A. Lukšėnas
- 305 Mural paintings in the Goštaitas Chapel of Vilnius Cathedral. Jurgis Hopenas (Jerzy Hoppen) (?). The 1930s. Photo P. Balčiūnas
- 306 Revenue and postage stamps of Central Lithuania. 1921, 1922.
AŠK. Photo P. Balčiūnas
- 307 The flag of the Z.B.K. (Union of Home Fighters) of Lentvaris, and its fragment. 1921. TIM. Photo P. Balčiūnas
- 308 A badge of the Lithuanian-Belarusian division. After 1920, Poland. ZKW. Photo P. Balčiūnas
- 309 The gate leading to Wawel Castle. Sculptor Adolf Szyszko-Bohusz. 1921. Photo P. Balčiūnas
- 310 The cover and the first page of the passport of the Belarusian People’s Republic. 1923. VRK

THE WAR AND OCCUPATIONS

- 60 Ceiling painting in the church of Perloja. Jurgis Hopenas (Jerzy Hoppen). About 1943. Photo S. Butrimienė

- 335 Vytis ir Erelis (drobė, aliejus). Dail. Jurgis Juodis. JAV, 1985. VDKM. Fot. P. Balčiūnas
- 336 Stiliuotas Vytis. Dail. Telesforas Valius. 7-asis dešimtmetis. JGK JAV lietuvių, visuomeninių renginių dalyvių, atributika. 7-asis–8-asis dešimtmetis. ZJK. Fot. S. Butrimienė
- 337 Vilniaus universiteto 400-ųjų metinių paminėjimo medalis. Reversas ir aversas. Dail. Vytautas Kašuba. 1979. NČDM. Fot. P. Balčiūnas
- 338 Kompiuterinė grafika „Vytis I“. Dail. Jeane Krapauskas. JAV, 1983. NČDM. Fot. P. Balčiūnas
- 339 Kilimėlis. Dail. Sofija Slavickas. Australija, 1980. VDKM. Fot. P. Balčiūnas
- 340 Gobelena „Vytis, Lietuva“. Nežin. dail. 6-asis–7-asis dešimtmetis. Fot. R. Dichavičius
Gobelena. Nežin. dail. 6-asis–7-asis dešimtmetis. Fot. R. Dichavičius
- 341 Romos Šv. Petro bazilikos *Mater Misericordiae* koplyčios vartai. Dail. Vytautas Kazimieras Jonytas. 1970. Fot. J. Malinauskas
- 342 Jirio Loudos knygos „European Civic Coats Of Arms“ (London: Paul Hamlyn, 1966) viršelis ir iliustracija. JAK. Fot. P. Balčiūnas
- 343 Vitražas Šv. Jono katedroje Varšuvoje. Fot. P. Balčiūnas
- 344 Pulavų suvenyrinis antsiuvas. Lenkija, 7-asis dešimtmetis. JGK. Fot. P. Balčiūnas
Balstogės miesto suvenyrinė vėliavėlė. Lenkija, 8-asis dešimtmetis. JGK. Fot. P. Balčiūnas
- 345 Žalgirio mūšio paminklas ir jo fragmentas. Skulpt. Jerzy Bandura, Witold Cięckiewicz. 1960. Fot. P. Balčiūnas
- 346 Vilniaus universiteto kiemo vartai. Archit. Aldona Švabauskienė, kalvis Algirdas Stankus. 1988. Fot. P. Balčiūnas
- 347 Vytautas Didysis su savo kariauna (drobė, aliejus). Dail. Sofija Veiverytė. 1988. Klaipėdos dramos teatras. Fot. P. Balčiūnas
- 348 Sajūdžio lipdukas ir vėliavėlė. 1989. JGK. Fot. P. Balčiūnas
- 349 Sajūdžio ženkleliai. 1989. VGK, JGK. Fot. P. Balčiūnas
- 350 Vytis. Dail. Mikalojaus Povilo Vilučio piešinys. 1989. DN Vytis su Gediminaičių stulpais. Laikraščio „Əxo Kaynaca“ iliustracija. Nežin. dail. 1990
- 351 Plokštelės „Lietuva“ vokas. Dail. Rimantas Dichavičius ir Agnus Tarabilda. 1989. JGK
- 352 Raitelis su ąžuolo šaka. Dail. Erikas Varnas. 1989. GAM
- 353 Vytis su Gediminaičių stulpais. Vytauto Stankūno kompozicija. 1989. ŠAM. Fot. P. Balčiūnas
Vitražas „Vytis“. Dail. Bronius Bružas. 1989. Fot. B. Bružas
- 354 Tremtiniai kryžiai Anykščiuose. Tautodailininkai Jonas Tvardauskas, Liudas Tarabilda, archit. Gintautas Navickas. 1989. Fot. K. Driskius
- 61 A sticker of the commemoration of the 65th anniversary of the Lithuanian Scout movement. Romas Viesulas. 1987. USA. AŠK. Photo P. Balčiūnas
- 62 The Lithuanian Congress in New York. 1949. Retaken by R. Dichavičius
- 63 A glass relief. The 1980s. Photo P. Balčiūnas
- 64 A 1990 lottery ticket. JGK. 1989
- 65 A matchbox picture. JGK. 1989
- 66 A fragment of the memorial plaque commemorating Vilnius University on the wall of St John's Cathedral in Warsaw. It was funded by the Poles of Vilnius region on the occasion of the 600th anniversary of Christianisation of Lithuania. 1987. Photo P. Balčiūnas
- 313 The Mourful Vytis. 1942. JGK. Photo P. Balčiūnas
- 314 A fragment of a metal coat of arms. ŠAM. Photo P. Balčiūnas
- 315 Vladas Jankauskas. Poster ‘For Mutual Help’. 1944. LNB. Photo S. Butrimienė
- 316 A sew-on emblem on the sleeve of a partisan-member of the Movement of the Lithuanian Freedom Fighters. The 1940s. GAM. Photo P. Balčiūnas
A cockade of a partisan's hat. The 1940s. GAM. Photo P. Balčiūnas
- 317 A self-made stamp of the chief of the Viltis (Hope) squad. The 1940s. LNM. Photo K. Stoškus
A partisan's self-made ring. The 1940s. GAM. Photo P. Balčiūnas
- 318 The *Laisvės kova* (Fight for Freedom), a partisans' newspaper. 1952. GAM
‘At the Pensive Christ’, the publication of the partisans of the Priskėlimo (Resurrection) district. 1951. OKM. Photo K. Driskius
- 319 A self-made Vytis of the partisans. 1950. ŠAM. Photo P. Balčiūnas
- 320 The tobacco pouch of Stasys Velminskas. Mordovian camps, the 1940s. ŠAM. Photo P. Balčiūnas
- 321 A Vytis embroidered and hemstitched by Stefanija Lesevičiūtė. Panevėžys prison, 1948. BKM. Photo K. Driskius
- 322 A drawing by Morta Bulaitė. 1952, Irkutsk oblast, Taishet region. ŠAM. Photo P. Balčiūnas
- 323 A mat embroidered by Genovaitė Stasiulytė-Čerkauskienė. 1945, Staneliai village, Joniškis region. AKK. Photo S. Butrimienė
A blanket of a deported woman. Drawn by Jonas Varnas, embroidered by Teresė Varnienė. 1955, Altai territory. LNM. Photo K. Stoškus
- 324 A fragment of the destroyed flag of the batallion of Siberian Lithuanians. 1917. OKM. Photo K. Driskius
- 325 Birutė Žilytė and Algirdas Steponavičius. The panel in the ‘Pušelė’ children’s sanatorium in Valkininkai. 1969–1972.
- 326 Ramutė Jasudytė. Tapestry *Brothers* in Vilnius University. 1979. Photo V. Vilaniškis
- 327 Kazys Morkūnas. Stained glass *The Battle of Saulė* for the ‘Saulė’ cinema in Šiauliai. 1987. Photo P. Balčiūnas
- 328 Valerijonas Jucys. *A Coin of Sigismund August*. 1966. A linocut. DN
Kastytis Juodikaitis. *Ex libris*. 1967. A woodcut.
Property of Valerijonas Jucys.
- Algimantas Švažas. *A Coin*. Engraving, author's original technique. 1982. A. Švažas' archive. Photo P. Balčiūnas
- 329 Sticker ‘Let us Bring Help to Lithuania. LGF. LAF’. The 1940s, USA. VRK
Jonas Steponavičius. A block of stamps of West German Lithuanians. 1946. AŠK. Photo P. Balčiūnas

DABARTINĖ LIETUVA

- 68 Vitražas Vilniaus santuokų rūmams. Dail. Kostas Šatūnas. 1992. Fot. P. Balčiūnas
- 69 Senoji valstybės vėliava virš Trakų pilies. Fot. P. Balčiūnas
- 71 Vyčio modifikacijos. Dail. Audrius Klimas, Lina Sasnauskaitė. 2006
- 73 Vytis. Eskizai. Dail. Juozas Galkus. 2001–2003
- 75 Kaklaraiščiai, papuošti Vyčiu. JŠK. Fot. S. Butrimienė
- 76 Keraminis kartušas. Baltarusija. Fot. K. Driskius
- 77 Atkurta LDK kariuomenės vėliava Žalgirio mūšio lauko muziejuje Lenkijoje. Fot. P. Balčiūnas

- 357 Lietuvos Respublikos Prezidento vėliavos herbas virš jėjimo į Prezidento kanceliariją. Projekto autorius archit. Saulius Šimelionis. Sgrafitas – Gintaro Palemono Janonio ir Česlovo Polonskio. 1997–1998. Fot. P. Balčiūnas
- 358 Lietuvos Respublikos Prezidento vėliavos herbas ant Prezidento tribūnos. Projekto autorė dail. Joana Noreikaitė. Fot. P. Balčiūnas Prezidentūros salės vaizdas su tribūna ir vėliavomis. Fot. P. Balčiūnas
- 359 Lietuvos Respublikos Prezidento vėliava. Dail. Arvydas Každailis. Pasiuvo Ona Tulienė. 1993. Fot. P. Balčiūnas
Lietuvos Respublikos Prezidento vėliavos antgalis (varis, spalvoti emaliai). Projekto autorius dail. Arvydas Každailis, gamino „Vilniaus dailė“. 1993. Fot. P. Balčiūnas
- 360 Lietuvos Respublikos Prezidento suvenyrai. Respublikos Prezidento teniso taurė. UAB „Jiesia“. 1994. Fot. P. Balčiūnas Respublikos Prezidento taurė. Autoriai Aloyzas Jonušauskas ir Justinas Čėsna. Fot. P. Balčiūnas
- 361 Kilimas Prezidentūros posėdžių salėje. Dail. Anicetas Jonutis, Jūratė Jonutytė, Žilvinas Jonutis. 1998. Fot. P. Balčiūnas
- 362 Gedulo vėliava Sausio tryliktosios aukoms atminti. Dail. Kęstutis Balčikonis. 1991. LDM. Fot. A. Lukšėnas
- 363 Lietuvos kariuomenės dalinio vėliava. Fot. P. Balčiūnas
- 364 100 litų banknotas ir jo fragmentas. Dail. Rytis Valantinas. 1994
- 365 5 litų moneta. Reversas ir aversas. Dail. Antanas Žukauskas ir Arvydas Každailis. 1996. Fot. R. Ginaitis
- 366 Dailininkų sukurtų kolekcinių monetų aversai: 10 litų moneta, išleista Stepono Dariaus ir Stasio Girėno skrydžio per Atlantą 60-osioms metinėms. Dail. Petras Garška. 1993; 50 litų moneta, skirta Lietuvos Neprisklausomybės atkūrimo penkmečiui paminėti. Dail. Antanas Žukauskas. 1995; 50 litų moneta, skirta Neprisklausomybės atkūrimo dešimtmečiui. Dail. Gediminas Karalius. 2000; 200 litų moneta, skirta Mindaugo karūnavimo 750-osioms metinėms. Dail. Petras Repšys. 2003; 50 litų moneta, skirta Pirmojo Lietuvos Statuto 475-erių metų sukakčiai. Dail. Petras Repšys. 2004; 50 litų moneta, skirta Pažaislio kamalduliu vienuolyno ansambliu. Dail. Marius Zavadskis ir Rytas Jonas Belevičius. 2004; 50 litų moneta, skirta Didžiojo Vilniaus seimo 100-osioms metinėms. Dail. Albertas Gurskas ir Rytas Jonas Belevičius. 2005; 50 litų moneta, skirta Šv. Kazimiero 550-osioms gimimo metinėms. Dail. Giedrius Paulauskis, 2008; 50 litų moneta, skirta Kauno piliai. Dail. Giedrius Paulauskis. 2008. Visos iš LBM. Fot. R. Ginaitis
- 367 1 lito apyvartinė proginių moneta, skirta Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmams. Dail. Giedrius Paulauskis. 2005. Fot. R. Ginaitis
- 368 Panevėžio apskrities herbas. Dail. Rolandas Rimkūnas. 2004. LHKA
Aukštaitijos didysis herbas. Dail. Rolandas Rimkūnas. 2007. LHKA
- 369 Vilniaus apskrities vėliava. Dail. Arvydas Každailis ir Regina Každailienė. 1999. Fot. S. Butrimienė
Vilniaus apskrities herbas – metalinis ženkliukas. Dail. Arvydas Každailis. 1999. Fot. S. Butrimienė
- 370 Senųjų LDK vėliavų imaginacinių kopijos. Projektavo Aleksas Radžius, siuvo Ramutė Petrulienė. JAV, 9-asis ir 10-asis dešimtmečiai. VDKM. Fot. S. Butrimienė
- 371 Vilniaus universiteto rektoriaus skeptras ir jo viršūnė. XVII a. skeptro šiuolaikinė kopija. Dail. Antanas Vaičekauskas. 2004. VU. Fot. V. Naujikas
- 330 A metal belt buckle. The 1970s USA. ZJK. Photo S. Butrimienė
- 331 A coat of arms. Metal, wood, oil. 1980. Paulius Lantuchas. Property of the Lozoraitis family. Photo J. Malinauskas
- 332 The Lithuanian Jesuit Chapel in Chicago and its fragment with the coat of arms. 1957. Architect Jonas Kovalskis-Kova. Photo S. Tamoševičienė
Heraldic shields at the entrance to the Lithuanian Youth Centre in Chicago. 1974. Sculptor Ramojus Mozoliauskas. Photo S. Tamoševičienė
- 333 The Lithuanian Youth Centre in Chicago and its façade decorated with Mikalojus Konstantinas Čiurlionis' composition 'The City. Prelude' as a brick mosaic. 1974. Architect Jonas Mulokas. Photo S. Tamoševičienė
- 334 Cover of the magazine *Karys* (The Soldier) with the drawing by Jurgis Juodis. 1975, USA. VDAB. Photo P. Balčiūnas
Jurgis Juodis. *Vytis*. Tempera on paper. 1975. USA. VDKM. Photo P. Balčiūnas
- 335 Jurgis Juodis. *The Vytis and the Eagle*. Oil on canvas. 1985. USA. VDKM. Photo P. Balčiūnas
- 336 Telesforas Valius. A stylised *Vytis*. The 1960s. JGK. Symbols of the American Lithuanians' participation in public events. The 1960s–1970s. ZJK. Photo S. Butrimienė
- 337 Vytautas Kašuba. A commemorative medal of the 400th anniversary of Vilnius University. Reverse and obverse. 1979. NČDM. Photo P. Balčiūnas
- 338 Jeane Krappauskas. Computer graphic *Vytis I*. 1983. USA. NČDM. Photo P. Balčiūnas
- 339 A wall carpet. Sofija Slavickas. Australia, 1980. VDKM. Photo P. Balčiūnas
- 340 Tapestry *Vytis, Lithuania*. The 1950s–1960s. Unknown artist. Photo R. Dichavičius
A tapestry. The 1950s–1960s. Unknown artist. Photo R. Dichavičius
- 341 The gate of the *Mater Misericordiae* chapel in St Peter's Basilica in Rome. 1970. Vytautas Kazimieras Jonynas. Photo J. Malinauskas
- 342 Cover of and an illustration from Jiří Louda's book *European Civic Coats of Arms*. JAK. Photo P. Balčiūnas
- 343 The stained glass in St John's Cathedral in Warsaw. Photo P. Balčiūnas
- 344 A souvenir sew-on emblem 'Pulawy'. The 1960s, Poland. JGK. Photo P. Balčiūnas
A souvenir pennant of the city of Białystok, Poland. The 1970s. JGK.
- 345 A monument to the Battle of Grunwald and its fragment. Sculptors Jerzy Bandura, Witold Cięckiewicz. 1960. Photo P. Balčiūnas
- 346 The gate of Vilnius University. 1988. Architect Aldona Švabauskiene, blacksmith Algirdas Stankus. Photo P. Balčiūnas
- 347 Sofija Veivertytė. *Vytautas Magnus with his troops*. Oil on canvas. 1988. Klaipėda Drama Theatre. Photo P. Balčiūnas
- 348 A sticker and a pennant of the *Sąjūdis* movement. 1989. JGK. Photo P. Balčiūnas
- 349 Metal badges of the *Sąjūdis* movement. 1989. VGK, JGK. Photo P. Balčiūnas
- 350 Mikalojus Povilas Vilutis. *Vytis*. 1989. A drawing. DN *Vytis* with the Columns of Gediminas. An illustration from the newspaper *Ekho Kaunasa*. 1990. Unknown artist
- 351 The sleeve of the record 'Lithuania'. 1989. Rimantas Dichavičius and Agnus Tarabilda. JGK

- Vilniaus universiteto herbas. Dail. Petras Repšys. 1994. VU. Fot. V. Naujikas
- 372 Dail. Gedimino Karpavičiaus ir Antano Šakalio suprojektuoti antspaudai, lipdukai ir jais pažymėtas vokas. 1990–1999. AŠK. Fot. P. Balčiūnas
- 373 Plakatas „Tavo taip – Tėvynės laisvė!“ Dail. Gintaras Gesevičius. 1992. LNB. Fot. S. Butrimienė
- 374 Ordino „Už nuopelnus Lietuvai“ Didysis kryžius. Dail. Antanas Vaičekauskas. 2002. VKK. Fot. P. Balčiūnas
Jotvingių kryžius (projektas). Dail. Aloyzas Jonušauskas. 2008. VKK. Fot. P. Balčiūnas
- 375 Ordinas „Lietuvos tūkstantmečio žvaigždė“. Dail. Antanas Vaičekauskas. 2008. VKK. Fot. P. Balčiūnas
- 376 Serigrafija „Vytis“. Dail. Mikalojus Povilas Vilutis. 1992. DN „Vytis“. Dail. Mikalojus Povilo Vilučio piešinys. 1990. DN Serigrafija „Mėlynas riteris“. Dail. Mikalojus Povilas Vilutis. 1990. DN
- 377 Kompiuterinė grafika „Vytis“. Dail. Mikalojus Povilas Vilutis. 2007. DN
- 378 Vladislovo Varniškio Vytis. Dail. Petras Repšys. 2008. Fot. P. Balčiūnas
Stepono Batoro atminimo lentos Vilniaus universitete fragmentas. Dail. Petras Repšys. 1994. Fot. V. Naujikas
- 379 Bronzinis Varnių katedros altoriaus antepedijaus reljefas. Dail. Petras Repšys. 2008. Fot. P. Balčiūnas
- 380 Lietuviškų eurų aversų projektai, sukurti dailininkų Antano Žukausko, Giedriaus Paulauskio, Petro Repšio, Ryto Jono Belevičiaus, Gedimino Karpavičiaus, Juozo Kalinauskio. 2006. LBM. Fot. R. Ginaitis
- 381 Vilniaus universitetų bibliotekos durys. Archit. Aldona Švabauskienė, skulpt. Jonas Meškelevičius. 1997. Fot. P. Balčiūnas
- 382 Paminklas Vadokliuose. Skulpt. Gediminas Karalius. 2006. Fot. G. Karalius
- 383 Freska „Vyčiai“ ir jos fragmentas. Dail. Gitenis Umbrasas. 2000. Privati nuosavybė. Fot. S. Paškevičius
- 384 Suvenyrinis vitražas „Vytis“. Dail. Kazys Morkūnas. 1993. Fot. P. Balčiūnas
- 385 Erdvinis vitražas Vilniaus santuokų rūmuose. Dail. Kostas Šatūnas. 1974. Detalė su Vyčiu – 1995. Fot. P. Balčiūnas
- 386 Vitražas Vilniaus dailės akademijos studentų valgykloje. Dail. Agnė Gylytė. 1998. Fot. P. Balčiūnas
- 387 Vitražas Vilniaus Šv. Mikalojaus bažnyčioje. Dail. Algirdas Dovydėnas. 2003. Fot. A. Dovydėnas
- 388 Daikteliai iš Sprakšių I (drobė, mišri technika). Dail. Arvydas Šaltenis. 1996. DN. Fot. K. Stoškus
- 389 Pirmojo Lietuvos Statuto priėmimas (drobė, aliejus). Dail. Giedrius Kazimierėnas. 2006. Privati nuosavybė. Fot. R. Dichavičius
- 390 Dail. Gedimino Karaliaus piešinys. 2000. DN
Tapytas reljefas „Vytis“. Dail. Vladas Lysaitis. 2007. DN. Fot. S. Butrimienė
- 391 Lietuvos vardo paminėjimo tūkstantmetis. Dail. Bronius Leonavičiaus spalvotas piešinys. 2008. DN
- 392 Gobelena Vilniaus dailės akademijos bibliotekoje. Fot. P. Balčiūnas
- 393 Institucijų emblemos: Lietuvos tūkstantmečio minėjimo direkcijos ženklelis. Dail. Ilona Kukenytė. 1998; JAV lietuvių skautų antiuvius. 9-asis dešimtmetis; Lietuvos žurnalistų sąjungos emblema ant marškinėlių. Dail. Rimantas Dichavičius. 1989;
- 352 Erikas Varnas. A rider holding an oak branch. 1989. GAM
- 353 *Vytis with the Columns of Gediminas*. A composition by Vytautas Stankūnas. 1989. ŠAM. Photo P. Balčiūnas
Bronius Bružas. Stained glass *The Vytis*. 1989. Photo B. Bružas
- 354 A cross of the exiles in Anykščiai. 1989. Folk artists Jonas Tvardauskas, Liudas Tarabilda, architect Gintautas Navickas. Photo K. Driskius

LITHUANIA OF TODAY

- 68 A stained glass composition in the Registry office of Vilnius. Kostas Šatūnas. 1992. Photo P. Balčiūnas
- 69 The old flag of the state above Trakai Castle. Photo P. Balčiūnas
- 71 Modifications of Vytis. Audrius Klimas, Lina Sasnauskaitė. 2006
- 73 Juozas Galkus. Vytis. Sketches. 2001–2003
- 75 Ties decorated with Vytis. JŠK. Photo S. Butrimienė
- 76 A ceramic cartouche. Belarus. Photo K. Driskius
- 77 A reconstructed standard of the troops of the Grand Duchy of Lithuania in the Museum of the Battle of Grunwald in Poland. Photo P. Balčiūnas
- 357 The coat of arms of the President's flag above the entrance to the Chancellery of the President of the Republic of Lithuania. 1997–1998. Design by the architect Saulius Šimelionis, sgraffito by Gintaras Palemonas Janonis and Česlovas Polonskis. Photo P. Balčiūnas
- 358 The coat of arms of the President's flag on the President's rostrum. Design by Joana Noreikaitė. Photo P. Balčiūnas
A view of the hall with a rostrum and flags in the Presidential Palace. Photo P. Balčiūnas
- 359 The flag of the President of the Republic of Lithuania. 1993. Design by Arvydas Každailis, sewn by Ona Tulienė. Photo P. Balčiūnas
The finial of the flag of the President of the Republic of Lithuania. Copper, colour enamel. 1993. Design by Arvydas Každailis, made by ‘Vilniaus dailė’. Photo P. Balčiūnas
- 360 Souvenirs of the President of the Republic of Lithuania.
The cup for the tennis tournament – the President's Cup. 1994. UAB ‘Jiesia’. Photo P. Balčiūnas
The cup of the President of the Republic of Lithuania. Aloyzas Jonušauskas and Justinas Česna. Photo P. Balčiūnas
- 361 The wall carpet in the Meeting Hall of the Presidential Palace. 1998. Anicetas Jonutis, Jūratė Jonutytė, Žilvinas Jonutis. Photo P. Balčiūnas
- 362 Kęstutis Balčikonis. A mourning flag in the memory of the victims of 13 January 1991. 1991. LDM. Photo A. Lukšėnas
- 363 A standard of a regiment of the Lithuanian army. Photo P. Balčiūnas
- 364 A 100 litas banknote and its fragment. 1994. Design by Rytis Valantinas.
- 365 A 5 litas coin. Reverse and obverse. 1996. Design by Antanas Žukauskas and Arvydas Každailis. Fot. R. Ginaitis
- 366 The obverses of collectible coins: A 10 litas coin to commemorate the 60th anniversary of Steponas Darius' and Stasys Girėnas' flight over the Atlantic. 1993. Design by Petras Garška; A 50 litas coin to commemorate the fifth anniversary of the re-establishment of the independence of Lithuania. 1995. Design by Antanas Žukauskas; A 50 litas coin to commemorate the tenth anniversary

- Liberalų centro sajungos ženklelis ant suvenyrinio puodelio. Dail. Ignas Kozlovas, UAB „Lukrecijos reklama“. 2003. Fot. S. Butrimienė
- 394 Tautodailininkės Anicetas Krajinienės siuvinėta juostelė. 2004. AKK. Fot. S. Butrimienė
- 395 Tautodailininkės Juzefos Lapinskiene austas rankšluostis. 2002. Fot. S. Butrimienė
Rankšluostis. Audėja nežinoma. 9-asis dešimtmetis. OKM. Fot. K. Driskius
- 396 Suvenyrinis puodelis. 2005. JGK. Fot. P. Balčiūnas
Suvenyrinė lėkštė. 2005. JGK. Fot. P. Balčiūnas
Keraminė lėkštė. 2006. JGK. Fot. P. Balčiūnas
- 397 Biseriu siuvinėta riešinė. Dail. Rasa Daukšienė. 2008. JGK
Suvenyrinis vitražas. Dail. Rimvydas Daužvardis. 2008. JGK
- 398–399 Vaikų piešiniai: Roko Stankaičio (11 m.), Deivido Karecko (13 m.), Brigitos Batavičiūtės (13 m.); Ivetos Cvirinko (13 m.), Jurgitos Aleknaitės (14 m.), Saulitos Roličiūtės (13 m.), Daumanto Kairio (9 m.), Daumanto Kairio (10 m.). JGK
- 400 Baltarusijos Respublikos pašto ženklai. 1991–1995. AŠK.
Fot. P. Balčiūnas
Atvirukas. Dail. Mikola Kupava. 1991. JGK
- 401 Baltarusijos Lepelio miesto ženklelis. 9-asis dešimtmetis. VGK.
Fot. P. Balčiūnas
Baltarusijos liaudies fronto ženkleliai. Apie 1990. VGK.
Fot. P. Balčiūnas
Suvenyrinis keraminis medalis. 1991. JGK. Fot. P. Balčiūnas
- 402 Plakatas „Lietuva. 1000“. Dail. Rimvydas Kepežinskis. 2008.
Fot. K. Driskius
- of the Independence. 2000. Design by Gediminas Karalius;
A 200 litas coin to commemorate the 750th anniversary
of the coronation of Mindaugas. 2003. Design by Petras Repšys;
A 50 litas coin to commemorate the 475th anniversary
of the First Statute of Lithuania. 2004. Design by Petras Repšys;
A 50 litas coin dedicated to Pažaislis Camaldolese monastery.
2004. Design by Marius Zavadskis and Rytas Jonas Belevičius;
A 50 litas coin to commemorate the 100th anniversary
of the Great Seimas of Vilnius. 2005. Design by Albertas Gurskas
ir Rytas Jonas Belevičius;
A 50 litas coin to commemorate the 550th birth anniversary
of St Casimir. 2008. Design by Giedrius Paulauskis;
A 50 litas coin dedicated to Kaunas Castle. 2008.
Design by Giedrius Paulauskis. All LBM. Photo R. Ginaitis
- 367 A 1 litas commemorative circulation coin dedicated to the Rulers' Palace of the Grand Duchy of Lithuania. 2005.
Design by Giedrius Paulauskis. Photo R. Ginaitis
- 368 The coat of arms of Panevėžys county. 2004. Rolandas Rimkūnas.
LHKA
The great coat of arms of Aukštaitija (Highlands of Lithuania).
2007. Rolandas Rimkūnas. LHKA
- 369 The flag of Vilnius county. 1999. Design by Arvydas Každailis
and Regina Každailienė. Photo S. Butrimienė
A metal badge featuring the coat of arms of Vilnius county. 1999.
Design by Arvydas Každailis. Photo S. Butrimiene
- 370 Fictional copies of the ancient flags of the Grand Duchy
of Lithuania. The 1980s–1990s. Design by Aleksas Radžius,
made by Ramutė Petrulienė. USA. VDKM.
Photo S. Butrimienė
- 371 The sceptre of the rector of Vilnius University, and its tip. 2004.
A modern copy of a 17th-century sceptre. Antanas Vaičekauskas.
VU. Photo V. Naujikas
The coat of arms of Vilnius University. Design by Petras Repšys.
1994. VU. Photo V. Naujikas
- 372 Stamps and stickers designed by Gediminas Karpavičius
and Antanas Šakalys, and an envelope marked with them.
1990–1999. AŠK. Photo P. Balčiūnas
- 373 Gintaras Gesevičius. Poster ‘Your “Yes” is Homeland’s Freedom!’
1992. LNB. Photo S. Butrimienė
- 374 The Grand Cross of the Order for Merits to Lithuania. 2002.
Design by Antanas Vaičekauskas. VKK. Photo P. Balčiūnas
The Yotvingian Cross (draft). 2002.
Design by Aloyzas Jonušauskas. VKK. Photo P. Balčiūnas
- 375 The Star of Lithuania’s Millennium. 2008.
Design by Antanas Vaičekauskas. VKK. Photo P. Balčiūnas
- 376 Mikalojus Povilas Vilitis. Serigraphy *Vytis*. 1992. DN
Mikalojus Povilas Vilitis. *Vytis*. 1990. A drawing. DN
Mikalojus Povilas Vilitis. Serigraphy *A Blue Rider*. 1990. DN
- 377 Mikalojus Povilas Vilitis. Computer graphic *Vytis*. 2007. DN
- 378 The *Vytis* of Wladislaw Warneńczyk. 2008.
Design by Petras Repšys. Photo P. Balčiūnas
A fragment of the memorial plaque to Stephen Bathory in Vilnius
University. 1994. Design by Petras Repšys. Photo V. Naujikas
- 379 The bronze relief of the altar frontal in Varniai Cathedral. 2008.
Design by Petras Repšys. Photo P. Balčiūnas
- 380 Designs of the obverses of Lithuanian euros by artists
Antanas Žukauskas, Giedrius Paulauskis, Petras Repšys,
Rytas Jonas Belevičius, Gediminas Karpavičius,
and Juozas Kalinauskas. 2006. LBM. Photo R. Ginaitis

- 381 The door of the library of Vilnius University. 1997.
Architect Aldona Švabauskienė, sculptor Jonas Meškelevičius.
Photo P. Balčiūnas
- 382 A monument in Vadokliai. 2006. Gediminas Karalius.
Photo G. Karalius
- 383 Gitenis Umbrasas. Frescoe *Vyčiai*. 2000. Private property.
Photo S. Paškevičius
- 384 Kazys Morkūnas. A souvenir stained glass ‘The Vytis’. 1993.
Photo P. Balčiūnas
- 385 Kostas Šatūnas. Spatial stained glass in the Palace of the Registry Office of Vilnius. 1974. A fragment with Vytis. 1995.
Photo P. Balčiūnas
- 386 Agnė Gylytė. Stained glass in the student canteen in Vilnius Academy of Arts. 1998. Photo P. Balčiūnas
- 387 Algirdas Dovydėnas. Stained glass in St Nicholas Church in Vilnius. 2003. Photo A. Dovydėnas
- 388 Arvydas Šaltenis. *Little Objects from Sprakšiai I*. Canvas, mixed technique. 1996. DN
- 389 Giedrius Kazimierėnas. *Adoption of the First Statute of Lithuania*. Oil on canvas. 2006. Private property. Photo R. Dichavičius
- 390 Gediminas Karalius. A drawing. 2000. DN
Vladas Lysaitis. Painted relief *Vytis*. 2007. DN.
Photo S. Butrimienė
- 391 Commemoration of the Millennium of the Name of Lithuania. 2008. A colour drawing by Bronius Leonavičius. DN
- 392 A tapestry in the library of Vilnius Academy of Arts.
Photo P. Balčiūnas
- 393 Emblems of institutions: the badge of the Directorate for the Commemoration of the Millennium of the Name of Lithuania. Design by Ilona Kukenytė. 1998; a sew-on emblem of the US Lithuanian scouts, the 1980s; the emblem of the Lithuanian Journalists’ Union on a T-shirt. Design by Rimantas Dichavičius. 1989; the emblem of the Liberal Union of Lithuania on a souvenir mug. UAB ‘Lukrecijos reklama’. Design by Ignas Kozlovas. 2003. Photo S. Butrimienė
- 394 A ribbon embroidered by the folk artist Aniceta Krajiniene. 2004. AKK. Photo S. Butrimienė
- 395 A towel woven by the folk artist Juzefa Lapinskienė. 2002.
Photo S. Butrimienė
A towel. The 1980s. Unknown weaver. OKM. Photo K. Driskius
- 396 A souvenir mug. 2005. JGK. Photo P. Balčiūnas
A souvenir plate. 2005. JGK. Photo P. Balčiūnas
A ceramic plate. 2006. JGK. Photo P. Balčiūnas
- 397 A bead-embroidered wristband. 2008. Rasa Daukšienė. JGK.
A souvenir stained glass. 2008. Rimvydas Daužvardis. JGK.
- 398–399 Children’s drawings: by Rokas Stankaitis, 11;
Deividas Kareckas, 13; Brigita Batavičiūtė, 13; Iveta Cvirinko, 13;
Jurgita Aleknaitė, 14; Saulita Roličiūtė, 13; Daumantas Kairys, 9;
Daumantas Kairys, 10. JGK.
- 400 Postage stamps of the Republic of Belarus. 1991–1995. AŠK.
Photo P. Balčiūnas
A postcard. 1991. Mikola Kupava. JGK
A badge of the town of Lepel in Belarus. The 1980s. VGK.
Photo P. Balčiūnas
- 401 Badges of the People’s Front of Belarus. About 1990. VGK.
Photo P. Balčiūnas
A ceramic souvenir medal. 1991. JGK. Photo P. Balčiūnas
- 402 Rimvydas Kepežinskas. Poster ‘Lithuania. 1000’. 2008.
Photo K. Driskius

SANTRUMPOS / ABBREVIATIONS

AGAD	Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie Varšuvos vyriausasis senųjų aktų archyvas Central Archives of Ancient Acts in Warsaw	JGK	Juozo Galčaus kolekcija, Vilnius Collection of Juozas Galčius, Vilnius
AKK	Ancetas Krajiniénės kolekcija, Joniškis Collection of Aniceta Krajiniénė, Joniškis, Lithuania	JŠK	Juozo Šalkausko kolekcija, Vilnius Collection of Juozas Šalkauskas, Vilnius
AM	Armémuseum, Stockholm Armijos muziejus, Stokholmas Army Museum, Stockholm	JVK	Jono Varno kolekcija, Vilnius Collection of Jonas Varnas, Vilnius
AŠK	Antano Šakalio kolekcija, Vilnius Collection of Antanas Šakalys, Vilnius	KBC	Kościół Bożego Ciała w Poznaniu Poznanės Dievo Kūno bažnyčia, Lenkija Corpus Christi Church in Poznań, Poland
BA	Bibliotheque de l'Arsenal, Paris Arsenalo biblioteka, Paryžius Arsenal Library, Paris	KOP	Klasztor Ojców Paulinów na Jasnej Górze Jasna Guros paulinų vienuolynas, Čenstakava, Lenkija The Jasna Góra Pauline Monastery, Częstochowa, Poland
BKMS	Biržų krašto muziejus „Sėla“ ‘Sėla’ Museum of Biržai Region, Lithuania	KH	Kungliga Hovstaterna, Stockholm Švedijos karalių rūmai, Stokholmas The Royal Court of Sweden, Stockholm
BSB	Bayerische Staatsbibliothek, München Bavarijos valstybinė biblioteka, Miunchenas, Vokietija Bavarian State Library, Munich, Germany	KSJW	Katedra Śv. Jana w Warszawie Varšuvos Śv. Jono katedra St John's Cathedral in Warsaw
DKK	Dominyko Kaubrio kolekcija, Druskininkai Collection of Dominkykas Kaubrys, Druskininkai, Lithuania	KW	Katedra Wawelska Vavelio katedra, Krokuva, Lenkija Wawel Cathedral, Cracow, Poland
DN	Dailininko nuosavybė Property of the artist	LBM	Lietuvos banko muziejus, Vilnius Museum of the Bank of Lithuania, Vilnius
FXXC	Fundacja Księży Czartoryskich przy Muzeum Narodowym w Krakowie Krokuvos nacionalinio muziejaus Kunigaikščių Čartoriskių fondas, Lenkija Czartoryski Foundation of the National Museum in Cracow, Poland	LCVVA	Latvijas centrālais valsts vēstures archīvs Latvijos centrinis valstybinis istorijos archyvas, Ryga State Central Historical Archive of Latvia, Riga
GAM	Genocido aukų muziejus, Vilnius Museum of Genocide Victims, Vilnius	LDM	Lietuvos dailės muziejus, Vilnius Lithuanian Art Museum, Vilnius
GG	Grünes Gewölbe. Staatliche Kunstsammlungen, Dresden „Grünes Gewölbe“ (Žalieji sklautai). Dreždeno valstybiniai meno rinkiniai, Vokietija ‘Grünes Gewölbe’ (Green Vault). Dresden State Art Collections, Germany	LHKA	Lietuvos heraldikos komisijos archyvas, Vilnius Archive of the Lithuanian Heraldry Commission, Vilnius
GSPK	Geheimes Staatsarchiv Preussischer Kulturbesitz Prūsijos kultūros paveldo slaptasis valstybės archyvas, Berlynas Secret State Archives of the Prussian Cultural Heritage Foundation, Berlin	LMAB	Lietuvos mokslų akademijos biblioteka, Vilnius Library of the Lithuanian Academy of Sciences, Vilnius
JAK	Juozo Adomonio kolekcija, Vilnius Collection of Juozas Adomonis, Vilnius	LNB	Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka, Vilnius Martynas Mažvydas National Library of Lithuania, Vilnius
		LNM	Lietuvos nacionalinis muziejus, Vilnius Lithuanian National Museum, Vilnius
		LRP	Lietuvos Respublikos prezidentūra Office of the President of the Republic of Lithuania
		LSUB	Lvovo Stepaniko universiteto biblioteka, Ukraina Library of Stefanik University in Lviv, Ukraine

LVIA	Lietuvos valstybės istorijos archyvas, Vilnius State Historical Archive of Lithuania, Vilnius	SHSA	Sächsisches Hauptstaatsarchiv, Dresden Saksonijos vyriausiasis valstybės archyvas, Drezdenas, Vokietija Saxonian State Archives, Dresden, Germany
ML	Muzeum Lubelskie w Lublinie Liublino muziejus, Lenkija Lublin Museum, Poland	SSK	Stanislovo Sajausko kolekcija, Kaunas Collection of Stanislovas Sajauskas, Kaunas, Lithuania
MNK	Muzeum Narodowe w Krakowie Krokuvos nacionalinis muziejus, Lenkija National Museum in Cracow, Poland	ŠAM	Šiaulių „Aušros“ muziejus ‘Aušra’ Museum of Šiauliai, Lithuania
MNW	Muzeum Narodowe w Warszawie Varšuvos nacionalinis muziejus National Museum in Warsaw	TIM	Trakų istorijos muziejus Trakai History Museum, Lithuania
MPPP	Muzeum Początków Państwa Polskiego w Gnieźnie Lenkijos valstybės pradžios muziejus, Gniezno Museum of the Origins of the Polish State, Gniezno	VA	Vilniaus arkikatedra bazilika Vilnius Cathedral Basilica
MWP	Muzeum Wojska Polskiego w Warszawie Lenkų kariuomenės muziejus, Varšuva Polish Military Museum in Warsaw	VDAB	Vilniaus dailės akademijos biblioteka Library of Vilnius Academy of Arts
NČDM	Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus, Kaunas M. K. Čiurlionis National Art Museum, Kaunas, Lithuania	VDKM	Vytauto Didžiojo karo muziejus, Kaunas Vytautas Magnus War Museum, Kaunas, Lithuania
OIM	Obelijų istorijos muziejus, Rokiškio r. Obeliai History Museum, Rokiškis region, Lithuania	VGK	Vytauto Gudelio kolekcija, Vilnius Collection of Vytautas Gudelis, Vilnius
OPM	Olesko pilies muziejus. Lvovo meno galerija, Ukraina Olesko Castle Museum. Lviv Art Gallery, Ukraine	VKK	Viliaus Kavaliausko kolekcija, Vilnius Collection of Vilius Kavaliauskas, Vilnius
ÖNB	Österreichische Nationalbibliothek, Wien Austrijos nacionalinė biblioteka, Viena Austrian National Library, Vienna	VKM	Voluinės kraštotoyros muziejus, Luckas, Ukraina Volyn Regional Museum, Lutsk, Ukraine
PS	Porzellansammlung. Staatliche Kunstsammlungen, Dresden Porceliano rinkiniai. Drezdeno valstybiniai meno rinkiniai, Vokietija Porcelain Collection. Dresden State Art Collections, Germany	VPD	Vilniaus pilių direkcija Directorate of the Castles of Vilnius
RA	Riksarkivet, Stockholm Švedijos nacionalinis archyvas, Stokholmas National Archive of Sweden, Stockholm	VR	Nacionalinis muziejus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmai, Vilnius National Museum – Palace of Grand Duchy of Lithuania, Vilnius
RGMG	Ratusz Głównego miasta w Gdańsku Gdansko rotušė, Lenkija Main Town Hall of Gdańsk, Poland	VRK	Vyčio Ramanausko kolekcija, Vilnius Collection of Vytis Ramanauskas, Vilnius
RK	Rüstkammer. Staatliche Kunstsammlungen, Dresden Ginklų rūmai. Drezdeno valstybiniai meno rinkiniai, Vokietija The Armoury. Dresden State Art Collections, Germany	VSR	Vilniaus santuokų rūmai Palace of the Registry Office of Vilnius
RKM	Rokiškio krašto muziejus Museum of Rokiškis Region, Lithuania	VU	Vilniaus universitetas Vilnius University
RRK	Rimvydo Racéno kolekcija, Vilnius Collection of Rimvydas Racénas, Vilnius	VUB	Vilniaus universiteto biblioteka Library of Vilnius University
		ZJK	Zigfrido Jankausko kolekcija, Vilnius Collection of Zigfridas Jankauskas, Vilnius
		ZKnAW	Zamek Królewski na Wawelu Vavelio karalių pilis, Krokuva Wawel Royal Castle, Cracow
		ZKW	Zamek Królewski w Warszawie Varšuvos karalių pilis Warsaw Royal Castle

LITERATŪRA / LITERATURE

- Boniecki Adam. *Herbarz Polski*. Warszawa, 1899–1914, t. 1–16.
- Bumblauskas Alfredas. *Senosios Lietuvos istorija. 1009–1795*. Vilnius: R. Paknio leidykla, 2005.
- Daugirdas Tadas. Apie Vyti ir tautines spalvas. *Dabarties žiedai*, 1918 rugėjo 14.
- Dobrowolski Tadeusz. *Sztuka Krakowa*. Kraków: Wydawnictwo Literackie, 1978.
- Dobužinskis Mstislavas. Vytis: Didžiosios Lietuvos Kunigaikštystės valstybinio erbo istorinių variantų bruožai (XIV–XVI amž.). Kaunas: Lietuvos istorijos draugija, 1933. Naujas fotogr. leid. 1990.
- Drukarze dawnej Polski od XV do XVIII wieku*. Red. A. Kawecka-Gryczowa. Wrocław, 1983, t. 1.
- Grincevičius Česlovas. Amerikos lietuvių organizacijos, savišalpos kasos, draugijos ir jų konstitucijos. *Tautos praeitis* (Istorijos ir gretimųjų sričių neperiodinės žurnala), t. 1, kn. 2. Chicago Ill., 1960.
- Gumowski Marian. Pieczęcie książąt litewskich. *Ateneum wileńskie*, r. 7. 1930, z. 3/4, p. 684–725.
- I. K. Karys. *Lietuvių tautiniai ženklai. Senovės lietuvių pinigai*. Bridgeport Connecticut, 1959.
- Ilgūnas Jonas (Vaivadiškis). *Lietuvos valstybės ženklo kilmė*. Kaunas: Išleido Stasys Kuprevičius ir B. Povilonis, 1938.
- Imagines potestatis. Insignia i znaki władzy w Królestwie Polskim i Zakonie Niemieckim*. Katalog wystawy w Muzeum Zamkowym w Malborku 8 czerwca–30 września 2007 roku. Red. Janusz Trupinda. Malbork, 2007.
- Johansen Rudolf Broby. *Kunst und Umwelt*. Dresden: Verlag der Kunst, 1960.
- Jonynas Ignas. Vytauto ženklas. *Vairas*, 1930, Nr. 3, p. 497–507; Nr. 4, p. 24–34; Nr. 5, p. 128–135; Nr. 6, p. 206–221.
- Kiaupienė Jūratė. Lietuvos valdovų profilių Eberharto Vindeckės veikale. *Vilniaus Žemutinė pilis XIV–XIX a. pradžioje. 2005–2006 m. tyrimai*. Vilnius: Pilų tyrimo centras „Lietuvos pilys“, 2007, p. 323–350.
- Kiersnowski Ryszard. Godła Jagiellońskie. *Wiadomości Numizmatyczne*, r. 32. 1988, z. 1–2, p. 1–28.
- Kojałowicz Wojciech Wijuk S. J. *Herbarz rycerstwa W. X. Litewskiego*. Poznań: Wydawnictwo Heroldium, 2002.
- Laucevičius Edmundas. *XV–XVIII a. knygų įrišimai Lietuvos bibliotekose*. Vilnius: Moksolas, 1976.
- Leonhard Walter. *Das grosse Buch der Wappenkunst*. München: Verlag Georg D. W. Callwey, 1978.
- Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kasdienis gyvenimas*. Lietuvos istorijos skaitinių chrestomatija. Sudarė ir parengė dr. Algirdas Baliulis ir Elmantas Meilus. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2001.
- Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos kultūra. Tyrinėjimai ir vaizdai*. Sudarė Vytautas Ališauskas ir kt. Vilnius: Aidai, 2001.
- Lietuvos metraštis: Bychovco kronika*. Vilnius: Vaga, 1971.
- Lietuvos monetos = Lithuanians Coins / [Arūnas Dulkys, Stanislovas Sajauskas, Juozas Galkus]*. Vilnius: Lietuvos Bankas, 2006.
- Lietuvos valstybinės heraldikos raida*. Parodos katalogas. Sudarytojai Virgilijus Poviliūnas ir Stanislovas Sajauskas. Trakų istorijos muziejus, Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus, 1998.
- Lukšaitė Ingė. Dėl žodžio „Vytis“. *Mūsų praeitis* (straipsnių rinkinys). 1990, t. 1, p. 120–125.
- Mykolas Lietuvis. *Apie tootorių, lietuvių ir maskvėnų papročius*. Vilnius: Vaga, 1966.
- Neubecker Ottfried. *Heraldry: Sources, Symbols and Meaning*. London: Tiger Books International, 1997.
- Niesiecki Kasper. *Herbarz polski*. Wyd. Jan Nepomucen Bobrowicz. Lipsk: Breitkopf i Haertel, 1839–1846, t. 1–10.
- Obst Jan. *Herbarz litewski. Kwartalnik litewski*, r. 1. Petersburg, 1910, t. 1, p. 124–127.
- Okolski Szymon. *Orbis Polonus*. Kraków, 1641–1645, t. 1–3.
- Orły nasze. Orzel Biały w zbiorach Biblioteki Jagiellońskiej*. Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych. Kraków: Universitas, 1996.
- Orzel Biały – 700 lat herbu Państwa Polskiego*. Katalog wystawy. Zamek Królewski w Warszawie, 1995.
- Paprocki Bartosz. *Herby rycerstwa polskiego na pięcioro xięg rozzielone*. Wyd. Kazimierz Józef Turowski. Kraków: Nakładem Wydawnictwa „Biblioteki Polskiej“, 1854.
- Piech Zenon. Der Jagiellonische Adler in Krakau. *L'Aigle et le Lion. Dans le blason medieval et moderne*. Warszawa: Wydawnictwo DiG, 1997, p. 161–180.
- Piech Zenon. *Monety, pieczęcie i herby w systemie symboli władzy Jagiellonów*. Warszawa: Wydawnictwo DiG, 2003.
- Połaczkówna Helena. *Stemmata Polonica*: Rękopis Nr. 1114 klejnotów Długosza w Bibliotece Arsenala w Paryżu. *Prace sekcyj historyi sztuki i kultury Towarzystwa Naukowego we Lwowie*. Lwów, 1927, t. 1, p. 161–250.
- Rimša Edmundas. *Heraldika. Iš praeities į dabartį*. Vilnius: Versus aureus, 2004.
- Rimša Edmundas. *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės miestų antspaudai*. Vilnius: Žara, 1999.
- Rimša Edmundas. 1385 m. Krėvos akto antspaudai. 1385 m. rugpjūčio 14 d. Krėvos aktas. Sud. Jūratė Kiaupienė. Vilnius: Žara, 2002, p. 79–98.
- Rühle Siegfried. *Postsäulen und Meilsteine*. Dresden, 1994.
- Skarby Rzeczypospolitej. Z dziejów kolekcjonierstwa sztuki w Polsce od XIII do końca XVIII w.* Redakcja Doroty Folgi-Januszewskiej i Andrzeja Rottermunda. Wydawca BOSZ, 2007.
- Szajnocha Karol. *Jadwyga i Jagiello*. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1974.
- Šapoka Adolfas. Vytis ir mūsoji heraldika. *Žiburiai*. 1948, Nr. 22–23.
- Więcek Adam. *Dzieje sztuki medalierskiej w Polsce*. Kraków: Wydawnictwo Literackie, 1972.
- Арсеньев Юрий. Геральдика. Москва: Терра – Книжный клуб, 2001.
- Гербы городовъ, губерній, областей и посадовъ Российской имперіи, внесенные въ Полное собрание законовъ съ 1649 по 1900 годъ.
- Сост. П. П. фонь-Винклерь. Репринтное воспроизведение издания 1899 г. Москва: Планета, 1990.
- Козакевич Хелена, Козакевич Степан. Ренессанс в Польше. Варшава: Аркады, 1977.

FOTOGRAFAI / PHOTOGRAPHERS

Vytautas Abramauskas, Linas Balčiūnas, Pranas Balčiūnas,
Arūnas Baltėnas, David Brandt, Maciej Bronarski, Bronius Bružas,
Henryk Brzozowski, Stasė Butrimienė, Alexis Daflos,
Rimantas Dichavičius, Algirdas Dovydėnas,
Klaudijus Driskius, Rolandas Ginaitis, Martynas Gintalas,
Marcin Hołda, Marius Iršėnas, Gediminas Karalius, Jürgen Karpinski,
Hans Peter Klut, Dariusz Kołakowski, Antanas Lukšėnas,
Piotr Maciuk, Jonas Malinauskas, Stanisław Michta,
Vidas Naujikas, Stasys Paškevičius, Andrzej Ring,
Lukasz Schuster, Roman Skowroń, Kęstutis Stoškus,
Andrius Surgailis, Stefa Tamoševičienė, Bartosz Tropiło,
Michael Wagner, Adam Wierzba, Vytautas Vilaniškis

JUOZAS GALKUS

LIETUVOS
VYTIS

THE VYTIS
OF LITHUANIA

Dailininkas / Design by
Juozas Galkus

Dailininkė maketuotoja / Layout by
Rasa Janulevičiūtė

Redaktorė / Edited by
Teresė Valiuvienė

Vertėja / Translated by
Diana Bartkutė Barnard

Vertimo redaktorius / Translation edited by
Kenneth Basford

Knygos viršeliui ir aplankui panaudotas
Žygimanto Augusto gobeleno (XVI a.), saugomo Vavelio pilyje, motyvas.
On the cover and the jacket – a motif of Sigismund August's
tapestry (16th century) in Wawel Castle.

Vilniaus dailės akademijos leidykla / Vilnius Academy of Arts Press
Dominikonų g. 15, LT-01131, Vilnius
leidykla@vda.lt, www.leidykla.vda.lt

Spausdino / Printed by
UAB „Logotipas“
Utenos g. 41A, Vilnius LT-08217